

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra teologické a sociální etiky

Diplomová práce

Etická výzva hlubinné ekologie

Vedoucí práce: PhDr. Roman Míčka, Th.D.

Autor práce: Bc. Jitka Kyselová

Studijní obor: Etika v sociální práci

Ročník: II.

Forma studia: prezenční

2011

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s §47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby touto elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby mé kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 23.3.2011

.....

Bc. Jitka Kyselová

Děkuji svému vedoucímu práce panu PhDr. Romanu Míčkovi, Th.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení při vypracování mé diplomové práce.

Ráda bych také poděkovala za lásku a podporu své rodině, mužíčkově, přátelům a kobyolkám.

OBSAH

ÚVOD.....	7
1 EKOLOGICKÁ ETIKA	9
1.1 Etika a ekologická etika	9
1.2 Vznik ekologické etiky.....	9
1.3 Ekologická etika jako etická teorie	10
1.4 Varianty ekologické etiky.....	11
1.4.1 Antropocentrismus	12
1.4.2 Biocentrismus (etika úcty k životu).....	12
1.4.3 Patocentrismus.....	13
1.4.4 Ekocentrismus (holistická koncepce)	13
1.4.5 Ontologické pojetí	14
1.4.6 Pojetí vycházející z bezprostředního prožívání přírody	14
1.4.7 Konvencionalismus, konsensualismus	15
1.4.8 Ekofeminismus	15
2 HLUBINNÁ EKOLOGIE.....	16
2.1 Vznik hlubinné ekologie	16
2.2 Rozdíl mezi hlubinnou a mělkou ekologií.....	16
2.3 Arne Naess	17
2.3.1 Naessova ekosofie	19
2.4 Základní normy hlubinné ekologie	19
2.4.1 Gestalty a gestaltové myšlení	19
2.4.2 Seberealizace	20
2.4.3 Ztotožnění.....	21
2.4.4 Biocentrická rovnost.....	21
2.5 Zásadní rysy hlubinné ekologie	22
2.6 Program hlubinně ekologického hnutí.....	24
2.7 Výzva hlubinné ekologie (kritika a přínosy)	27
3 VYBRANÉ TEZE HLUBINNÉ EKOLOGIE A JEJICH SOCIÁLNĚ ETICKÉ HODNOCENÍ.....	30
3.1 Přelidnění.....	30

3.1.1	Postoje hlubinné ekologie k problematice přelidnění	30
3.1.2	Přelidnění a hlad	33
3.1.3	Přelidnění a spotřeba přírodních zdrojů	35
3.1.4	Postoje sociální ekologie k otázce přelidnění.....	38
3.1.5	Hnutí a organizace zabývající se problémem přelidnění.....	38
3.1.6	Hrozba přelidnění?	39
3.2	Ekonomický růst	40
3.2.1	Současný trend hospodářského růstu.....	40
3.2.2	Kritika ekonomického růstu hlubinnou ekologií.....	42
3.2.3	Ekonomický růst jako lék ekologických problémů	43
3.2.4	Ekonomický růst, spotřeba a životní prostředí	45
3.2.5	Ekonomický růst a chudoba	48
3.2.6	Ekonomický růst, lidské hodnoty a odkaz budoucím generacím	49
3.2.7	Udržitelnost ekonomického růstu?	53
3.3	Decentralizace	54
3.3.1	Decentralizace z pohledu hlubinné ekologie	54
3.3.2	Ekonomická a politická decentralizace	56
3.3.3	Decentralizace osídlení.....	58
3.3.4	Decentralizace v globalizovaném světě.....	60
3.4	Etika dobrovolné skromnosti.....	61
3.4.1	Pojem skromnost v hlubinné ekologii	61
3.4.2	Etika dobrovolné skromnosti H. Librové	62
3.4.3	Etika dobrovolné skromnosti K. S. Shrader-Frechetteové	63
3.4.4	Dobrovolná skromnost jako nástroj řešení ekologické krize	64
3.5	Biodiverzita.....	65
3.5.1	Biodiverzita z pohledu hlubinné ekologie	66
3.5.2	Filozofické pozadí uznání důležitosti biodiverzity.....	66
3.5.3	Biodiverzita - současný stav	68
3.5.4	Ochrana biodiverzity	69
3.5.5	Biodiverzita a budoucnost	70
4	VZTAH KŘESŤANSTVÍ K PŘÍRODĚ A JEHO SOUVISLOST S EKOLOGICKOU KRIZÍ.....	73

4.1	Pohled hlubinné ekologie na křesťanství a jeho vliv na přírodu.....	73
4.2	Je židovsko-křesťanské učení arogantní k přírodě?	74
4.3	Novodobý pohled křesťanství na otázku ochrany přírody	77
4.4	Křesťanství jako možná cesta vedoucí z ekologické krize	78
	ZÁVĚR	80
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	83
	ABSTRAKT	97
	ABSTRACT.....	98

ÚVOD

V současné době jsme svědky mohutného a stále zvyšujícího se vlivu lidské civilizace na přírodní procesy v planetárním měřítku. Všechny dostupné ukazatele naznačují, že člověk svým jednáním drasticky narušuje schopnost biosféry vyrovnávat lidské zásahy a udržovat prostředí vhodné pro lidský druh života. Ekologická krize se projevuje příliš markantně a globálně na to, aby ji bylo možné popřít. Dnes nás na tento fakt neupozorňují pouze ochránci přírody, nýbrž především vědci a uznaly ho skoro všechny vlády světa.¹

Stále častěji slyšíme o potřebě nové etiky, která by přinesla nový postoj k přírodě a hledala odpovědi na otázky týkající se řešení ekologických problémů. Za účelem hledání možností, které by splnily tyto cíle, vznikla ekologická etika. Jejím cílem je usilování o pochopení našeho smysluplného světa a vytvoření představ o místu člověka v něm, které by umožnily trvalé lidské pobývání ve světě.² Ekologická etika je zaměřena na člověka, usiluje o regulování jeho postojů a jednání, avšak primárním objektem zde není druhý člověk či společnost, nýbrž příroda.³

Hlubinná ekologie je druhem ekologické etiky, který usiluje o přehodnocení vztahu člověka k přírodě a o podstatné změny, jež by ovlivnily všechny stránky lidského života. Její učení zahrnuje jak konkrétní řešení ekologických konfliktů, tak abstraktní filosofické směrnice.⁴ Hlubinná ekologie shledává hlavní příčinu ekologické krize v hodnotách a postojích lidí a vychází z názoru, že člověka nelze vydělovat z přírodního prostředí a stavět ho do opozice vůči němu. Významným znakem hlubinně ekologického směru je uznání vlastní hodnoty mimolidským formám života, a to zcela bez ohledu na lidské potřeby.⁵

Cílem diplomové práce bude konfrontace vybraných tezí hlubinné ekologie (přelidnění, ekonomický růst, decentralizace, etika dobrovolné skromnosti

¹ Srov. KOHÁK. E. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*, s. 18, KOHÁK. E. *Ekologická filosofie po dvaceti letech*. In *Závod s časem: texty z morální ekologie*, s. 11.

² Srov. KOHÁK. E. *Ekologická filosofie po dvaceti letech*. In *Závod s časem*, s. 18.

³ Srov. ONDOK. P. *Člověk a příroda: hledání etického vztahu*, s. 15.

⁴ Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 235.

⁵ Srov. KELLER. J. *Sociologie a ekologie*, s. 126.

a biodiverzita) s názory jiných autorů zabývajících se danými tématy a hledání souvislostí a odpovědí na etické a sociální otázky v kontextu ekologické krize, které jsou s nimi spojeny.

V první části práce autorka představí ekologickou etiku a filosofii hlubinné ekologie. Seznámí čtenáře se základními pojmy, rysy a myšlenkami hlubinně ekologického učení. V druhé části práce se bude zabývat vybranými tématy, ke kterým se hlubinná ekologie vyjadřuje a bude je srovnávat s jinými pohledy, které se k daným oblastem vztahují. Poslední část diplomové práce je věnovaná otázce křesťanství a jeho vlivu na postoje a chování lidí k životnímu prostředí, neboť se setkáváme s přesvědčením – i ze strany příznivců hlubinné ekologie, že křesťanská víra nese část zodpovědnosti za současnou ekologickou krizi.

1 EKOLOGICKÁ ETIKA

1.1 Etika a ekologická etika

Ekologická etika, která bývá nazývána rovněž jako enviromentální etika či etika životního prostředí (*enviromental ethics*) nebo ekoetika (*ecoethics*), je zaměřena k reflexi morálních a mravních aspektů tzv. ekologické problematiky. Jde o tematickou oblast etické teorie, která patří k jejím intenzivně se rozvíjejícím podobám, spojeným s uznáním reálné krizové podoby existence lidské civilizace současnosti.⁶

Ekologická etika je chápána jako rozšíření obecné etiky než pouze jako aplikace jejích stávajících principů. Jde o rozšíření na vztahy člověka k přírodě, které byly v minulosti tradiční etikou opomíjeny. Snaží se reflektovat problémy, které nelze všechny řešit v rámci obecné etické teorie, jež byla tradičně orientována antropologicky nebo sociologicky.⁷

1.2 Vznik ekologické etiky

Ačkoliv filozofické teorie se v 19. a 20. století ve velké míře zaměřovaly na oblast přírody, dnešní ekologická etika se objevila jako akademická disciplína až v 70. letech 20. století, v době, kdy již bylo nutné čelit populační explozi a vážné ekologické krizi. Vznikla tedy jako důsledek kladení otázek a hledání odpovědí v oblasti vztahu člověka a jeho přirozeného prostředí. Ekologická etika byla od svého počátku výzvou pro tradiční antropocentrismus, kdy za prvé, zpochybňovala předpokládanou nadřazenost lidských bytostí nad členy ostatních druhů na Zemi, a za druhé, hledala možnosti racionálních argumentů pro uznání vnitřních hodnot (nezávislých na užitečnosti pro člověka) přírodnímu prostředí a živočišným a rostlinným druhům.⁸

Kohák uvádí, že termín ekologická etika je sice nový, ale ona sama nová zdaleka není. Ekologická etika existovala vždy a lidstvo jednalo podle ní, jen se jí vědomě nezabývalo, neboť nebylo proč. Nejméně od 17. století však byla „příroda“ lidmi žijícími v evropské kultuře považována za naprostou samozřejmost, která nemá žádný

⁶ Srov. JEMELKA, P. *Bioetika*, s. 57.

⁷ Srov. ONDOK, J. P. *Člověk a příroda: hledání etického vztahu*, s. 15.

⁸ Srov. *Enviromental ethics*. [online].

smysl, „práva“ či nárok na ohled. To, co je dnes označováno jako ekologická krize, je v podstatě uvědomění si, že s touto primitivní etikou dál nevystačíme.⁹

1.3 Ekologická etika jako etická teorie

Podle Koháka je ekologická etika „*soustavou zásad, které člověku naznačují, jak by se měl chovat ve svém obcování s mimolidským světem.*“¹⁰ Desjardins ji definuje jako teorii, která systematicky a uceleně stanovuje a zdůvodňuje soustavu morálních vztahů mezi člověkem a jeho přirozeným prostředím. Lidská činnost zasahující do životního prostředí by měla být vedena etickými normami a úkolem ekologické etiky je:

- 1) objasňovat tyto příslušné etické normy,
- 2) vysvětlovat jaké lidské chování je k těmto normám vázáno,
- 3) zdůvodňovat etické povinnosti, které se váží k daným etickým normám.¹¹

Ekologickou etiku od jiných etických teorií odlišuje fakt, že je sice zaměřena na člověka (usiluje o regulování jeho postojů a jednání), ale primárním objektem již není on sám nebo společnost, ale příroda. Musí tedy vycházet z analýzy vztahů člověka k přírodě a zahrnovat jinou teoretickou bázi. Z toho vyplývá, že ekologická etika bude mít svou specifickou metateorii.¹²

Librová konstatuje, že se ekologická etika ve společnosti ujímá, ale zůstává mezi lidskými hodnotami jako slabý a pomalý proud, zatímco destrukce přírody technickou a manipulativní linií civilizace je mnohem rychlejší.¹³ Popisuje potřebu „ekologické morálky“ jako sociálně sdílenou normu chování. Podobně jako ve společnosti vznikl etický kodex vztahů mezi lidmi, měla by se rozvinout etická norma určující vztahy a chování člověka vůči přírodě. Ekologicky příznivé chování by tak nebylo jenom vedlejším efektem životních postojů zralých jednotlivců, ale bylo by vymahatelné prostřednictvím sociálního nástroje – tlakem sociální normy.¹⁴

⁹ Srov. KOHÁK. E. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*, s. 17.

¹⁰ Tamtéž s. 17.

¹¹ Srov. DESJARDINS. J. R. *Environmental Ethics*, s. 13.

¹² Srov. ONDOK. J. P. *Člověk a příroda: hledání etického vztahu*, s. 15-16.

¹³ Srov. PAPOUŠEK. J. *Hovory o ekologii*, s. 171.

¹⁴ Srov. LIBROVÁ. H. *Vlažní a zelení: kapitoly o ekologickém luxusu*, s. 56.

Ekologickou etiku lze dělit na:

- 1) deskriptivní,
- 2) normativní,
- 3) kritickou.

Úkolem deskriptivní etiky, jak můžeme vyčíst ze samotného jejího názvu, je popisování, klasifikování a třídění etických názorů (např. z dotazníkových šetření). Deskriptivní etika by mohla být považována za speciální disciplínu sociologie.¹⁵

Normativní etika se zabývá morálními otázkami v obvyklém slova smyslu - tedy otázky dobra a zla, povinností a práv, spravedlnosti a nespravedlnosti, ctnosti a nectnosti.¹⁶

Kritická etika („metaetika“)¹⁷ se vyznačuje vyšším stupněm obecnosti a abstrakce, ve kterých jsou normativní úsudky a jejich odůvodnění analyzovány a hodnoceny. Zabývá se obecnými pojmy, principy a teoriemi, které obhajují a vysvětlují normativní nároky.¹⁸

1.4 Varianty ekologické etiky

Odlíšná východiska vedla k různým koncepcím ekologické etiky. Ondok uvádí následující klasifikaci typů ekologické etiky:

1. antropocentrismus,
2. biocentrismus,
3. patocentrismus,
4. ekocentrismus (holismus),
5. ontologické pojetí,
6. pojetí vycházející z bezprostředního prožívání přírody,
7. konvencionalismus a konsensualismus,
8. ekofeminismus,

¹⁵ Srov. *Enviromental etihc.* [online].

¹⁶ Srov. DESJARDINS. J. R. *Enviromental Ethics*, s. 14.

¹⁷ Můžeme se setkat i s termínem filosofická etika. Srov. DESJARDINS. J. R. *Enviromental Ethics*, s. 14.

¹⁸ Srov. DESJARDINS. J. R. *Enviromental Ethics*, s. 14.

9. hlubinná ekologie.¹⁹

1.4.1 Antropocentrismus

Antropocentrická etika vychází z předpokladu, že centrem každého hodnocení a měřítkem všech věcí je a zůstane člověk. Jakákoliv hodnota, včetně hodnot přírodních, vzniká teprve na základě lidské potřeby. Příroda má v tomto pojetí instrumentální hodnotu, je prostředkem k vytvoření hodnoty jiné. Tento směr ekologické etiky vidí východisko v nejnovějším vědeckém poznání a v technologiích, které by člověka ochránily před projevy ekologické krize.²⁰

Antropocentrický směr je vnitřně diferencovaný. Ve své extrémní podobě (radikální antropocentrismus) potvrzuje dominanci člověka nad přírodou. Tento směr zastává názor, že zdrojem hodnot jednotlivých objektů přírody je jejich pozitivní vztah k potřebám člověka. V méně radikálních formách je člověk představován jako jediný subjekt a nositel morální závaznosti, avšak oblast morální závaznosti se vztahuje nejen na druhé lidi, ale i na další objekty přírody (zvířata, rostliny, neživé věci).²¹

1.4.2 Biocentrismus (etika úcty k životu)

Biocentrismus (jako protipól antropocentrismu) představuje filosofické a etické proudy kladoucí do popředí přírodu, resp. zachování podmínek podporující existenci všech živých organismů. Tato koncepce přiznává živým organismům samostatnou vnitřní hodnotu nezávisle na lidských potřebách, zkušenostech a hodnoceních.²² Náš morální postoj k objektům živé přírody je založen na tom, že mají nárok na náš respekt, protože jsou členy biotického společenstva Země. Realizace jejich dobra je něčím vnitřně hodnotným a jsou tedy cílem samy o sobě.²³

Taylor, představitel biocentrické koncepce, odmítá superioritu člověka nad ostatní přírodou a argumentuje tím, že kritéria pro odvození této priority jsou založena na lidském hodnocení. Racionalitu, pokládanou řeckou a později židovsko-křesťanskou

¹⁹ Srov. ONDOK. J. P. *Člověk a příroda: hledání etického vztahu*, s. 21.

²⁰ Srov. LIBROVÁ. H. *Pestří a zelení: kapitoly o dobrovolné skromnosti*, s. 160-161.

²¹ Srov. ONDOK. J. P. *Člověk a příroda: hledání etického vztahu*, s. 23.

²² Srov. MÁCHAL. A. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*, s. 5, 46.

²³ Srov. ONDOK. J. P. *Člověk a příroda: hledání etického vztahu*, s. 25-26.

tradicí za rozhodující kritérium nadřazenosti člověka přírodě, pokládá za část genetického vybavení, jež je souřadná s každou jinou.²⁴

Podle Jemelky naráží biocentrismus na dva problémy. Prvním je otázka, nakolik je stylizace do pozice „mluvčího přírody“ oprávněná. Druhým je přesvědčení, že v dnešní společnosti s převládajícím konzumním stylem je nereálné uvažovat o hodnotové přestavbě společnosti.²⁵

1.4.3 Patocentrismus

Podle patocentrické koncepce představuje utrpení všech bytostí, které jsou schopny cítit bolest, primární zlo. Jejím cílem je tedy omezit toto utrpení. Je zde zřejmá jistá podobnost s biocentrismem, který také přisuzuje hodnotu všem živým bytostem (neživé přírodě je zde přiřazen filosoficky neutrální statut, protože „nevlastní“ život). Patocentrismus poskytl řadu podnětů pro řešení problémů ochrany zvířat.²⁶

1.4.4 Ekocentrismus (holistická koncepce)

Ekocentrismus prosazuje myšlenku, že etická ohleduplnost – sebeomezení ve prospěch druhého a všech – se vztahuje nejen na vztahy mezi lidmi, nýbrž také na vztah člověka k přírodě, a to nejen k jednotlivým bytostem, ale i k ekosystémům a ke společenství všeho jako celku. Tento směr tedy přiznává vnitřní hodnotu i živočichům, rostlinám a neživé přírodě.²⁷

Za zakladatele ekocentrického směru je považován americký lesník a filosof Aldo Leopold (1887-1948). Jeho *etika Země (land ethic)* zastává názor, že základní hodnotou je rovnováha celého ekosystému. Otázky dobra a zla je tedy nutné řešit vzhledem k celému biotickému společenství, tzn. s ohledem na jeho ekologickou stabilitu.²⁸ Leopold tvrdí, že pokud má proces vývoje etiky začít, je nutné přestat pojímat rozumné užívání země jako čistě ekonomický problém, nýbrž zkoumat ho z hlediska toho, co je eticky a esteticky správné, stejně jako ekonomicky výhodné. Určitá věc je správná

²⁴ Srov. ONDOK. J. P. *Člověk a příroda: hledání etického vztahu*, s. 27.

²⁵ Srov. JEMELKA. P. *Bioetika*, s. 59.

²⁶ Srov. PAVELKOVÁ. M. *Filosofické aspekty ekologické etiky*. [online].

²⁷ Srov. LEOPOLD. A. *Etika Země*. In *Závod s časem: texty z morální ekologie*, s. 35.

²⁸ Srov. MÁCHAL. A. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*, s. 47.

tehdy, pokud směřuje k zachování celistvosti, stability a krásy bioetického společenství.²⁹

Některé námitky proti Leopoldově *etice Země* směřují k samotnému holistickému přístupu. Vytýkají mu, že obětuje individua ve prospěch celku. Toto pojetí je některými radikálními kritiky nazýváno ekologickým totalitarismem.³⁰

1.4.5 Ontologické pojetí

Tato koncepce se snaží nalézt vlastní ontologické stanovisko pro zdůvodnění vztahu ekologické etiky. Jde tedy o teorii definující normativní vztahy člověka k přírodě.³¹ Pouze nová ontologie může být teoretickým rámcem, z kterého je možné odvodit normativní principy regulující postoje člověka k přírodě.³²

O vytvoření ontologie, která by uspokojivě řešila problémy ekologické etiky, se pokouší etik a antropolog Jonas. Zdůrazňuje důležitost metafyziky, jež je v postmoderním světě filosofického myšlení opomíjena. Podle Jonase pouze na základě metafyziky lze vybudovat ekologickou etiku, která by uspokojivě zdůvodňovala odpovědnost člověka vůči přírodě. Nová etika musí zahrnovat i normy regulující člověka v jeho využívání přírody. Jonas transformoval Kantův kategorický imperativ, aby odpovídal tomuto pojetí etiky.³³ „*Jednej tak, aby účinky tvého jednání byly slučitelné s trváním skutečně lidského života na Zemi.*“³⁴

1.4.6 Pojetí vycházející z bezprostředního prožívání přírody

Tato koncepce vychází z předpokladu, že morální smysl přírody nacházíme skrze živou zkušenost v blízkém kontaktu s ní. Přírodu tedy považujeme za nositelku morálního smyslu. V tomto pojetí však nejde o iracionalismus či intuicionismus, spíše by se dal použít Popperův termín „nadracionalismus“ vyjadřující širší pojetí racionality.³⁵ Příroda jako ucelená skutečnost s vlastním smyslem a vlastní hodnotou

²⁹ Srov. LEOPOLD. A. *Obrázky z chatrče*, s. 254.

³⁰ Srov. ONDOK. J. P. *Člověk a příroda: hledání etického vztahu*, s. 37.

³¹ Srov. PAVELKOVÁ. M. *Filosofické aspekty ekologické etiky* [online].

³² Srov. ONDOK. J. P. *Člověk a příroda: hledání etického vztahu*, s. 41.

³³ Tamtéž s. 42.

³⁴ Cit. JONAS. H. *Princip odpovědnosti*, s. 35.

³⁵ Srov. ONDOK. J. P. *Člověk a příroda: hledání etického vztahu*, s. 46-47.

vzniká teprve v lidské zkušenosti.³⁶ Podle Koháka nemůže být prvním krokem filosofie spekulace, nýbrž nejdříve je nutné jasně vidět a artikulovat smysl, který je obsažený ve zkušenosti. Pouze naše primární zkušenost s přírodou nám tedy vyjevuje morální dimenzi světa. V primární zkušenosti přirozeného rozumu je implikován samotný princip etické povinnosti, ale i jistá zkušenost náboženské povahy – schopnost vnímat posvátnost světa.³⁷

1.4.7 Konvencionalismus, konsensualismus

Tato koncepce nezdůvodňuje žádný etický vztah člověka k životnímu prostředí, týká se pouze praktických opatření, které souvisejí s hledáním řešení ekologické krize. Jejich cíle jsou vymezovány spíše metodou konvence a normativní cestou, nežli etickou povahou. Etická závaznost je zde otázkou dohody.³⁸

1.4.8 Ekofeminismus

Ekofeminismus nachází souvislost mezi útlakem žen a vykořisťováním přírody. Jeho cílem je znovuvytvoření rovnováhy mezi člověkem a přírodou. Zastává názor, že současné západní hodnoty a praxe jsou škodlivé jak pro ženy, tak pro samotnou Zemi. Člověk ve vztahu k přírodě uplatňuje panský postoj - postoj dobývání, vlastnění a kontroly. Tento proud prosazuje uctivý vztah k přírodě, která má vnitřní hodnotu, nezávislou na lidských potřebách a hodnoceních.³⁹

Ondok se pozastavuje nad otázkou, zdali tato koncepce vůbec patří do klasifikace ekologické etiky. Ekofeminismus nevymezuje a nezdůvodňuje žádný etický vztah člověka k životnímu prostředí, resp. k přírodě. Pouze se zabývá praktickými opatřeními, která s řešením ekologické krize souvisejí.⁴⁰

³⁶ Srov. KOHÁK, E. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*, s. 61.

³⁷ Srov. ONDOK, J. P. *Člověk a příroda: hledání etického vztahu*, s. 46-47.

³⁸ Tamtéž s. 21.

³⁹ *Ekofeminismus*. [online].

⁴⁰ Srov. ONDOK, J. P. *Člověk a příroda: hledání etického vztahu*, s. 21.

2 HLUBINNÁ EKOLOGIE

2.1 Vznik hlubinné ekologie

Pojem hlubinná ekologie (*deep ecology*) poprvé zavedl v roce 1973 ve své stati *Povrchové a hlubinné, ekologické hnutí (The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movement)* norský filosof Arne Naess.⁴¹

Hlubinná ekologie je radikálním proudem ekoetiky založeným striktně na biocentrismu, který překonání současné krize životního prostředí spatřuje v hluboké přeměně lidské civilizace. Pokouší se o duchovnějši a komplexnější postoj ve vztahu k přírodě. Nespokojuje se pouze s izolovanými přístupy z pohledu jednotlivých vědeckých disciplín při řešení otázek a problémů životního prostředí, ale snaží se nalézt a definovat komplexní filosofický pohled na svět, vycházející z preference ekologického myšlení a hledání odpovědí na otázky týkající se žebříčku hodnot nebo etiky.⁴² Naess zastává názor, že podmínkou dlouhodobě udržitelného života je zásadní odklon životní orientace od ovládnutí a hromadění majetku k smírnému soužití všech bytostí a stupňování kvality života. Základní úkol hlubinné ekologie tedy považuje za filosofický a výchovný.⁴³

2.2 Rozdíl mezi hlubinnou a mělkou ekologií

Naess charakterizuje mělkou ekologii (*shallow ecology*) jako směr, který se snaží docílit snížení znečištění životního prostředí a hledat řešení v oblasti vyčerpatelnosti zdrojů. Požadavky mělké ekologie jsou zaměřeny na dílčí změny technologické, ekonomické a legislativní. Jejich záměrem je omezit zasahování do životního prostředí a jeho poškozování a jejich hlavním cílem je zdraví a bohatství obyvatelstva vyspělých

⁴¹ Srov. DEVALL. B., SESSIONS. G. *Hlubinná ekologie*. In *Závod s časem: texty z morální ekologie*, s. 98.

⁴² Srov. NAESS. A. *Identifikace jako zdroj hlubinných ekologických postojů* (z úvodu Rudolfa Kolářského), s. 1033-1035.

⁴³ Srov. NAESS. A. *Ztotožnění jako zdroj hlubinných ekologických postojů*. In *Závod s časem: texty z morální ekologie*, s. 81.

zemí.⁴⁴ Tento přístup je označován jako „mělký“, protože se zabývá pouze následky lidského konání, nikoliv jeho základním zaměřením.

Proti tomuto směru chtěl Naess postavit ekologickou filosofii, která by šla ke kořenům věci a tázala se po představách o smyslu života, které nás dovedly do postavení dobyvatelů a ničitelů Země.⁴⁵

Podstatou hlubinné ekologie je kladení si pronikavějších otázek, které se týkají lidského života, společnosti a přírody. Jejím úkolem je překračovat omezený, fragmentární a povrchový přístup k problémům životního prostředí a usilovat o ucelený náboženský a filosofický světový názor.⁴⁶

Podle Koháka by toto rozdělení mohlo mít zásadní význam pro rozlišení mezi ekologií, která se zajímá jen o techniku šetrné výroby a ekologií, která se snaží jít ke kořenům v lidských postojích, především v konzumním zaměření evropské civilizace. Jde tady o zásadní rozpor, zda řešení ekologické krize hledat v náročnější technice či v méně náročném lidstvu.⁴⁷

2.3 Arne Naess

Norský filosof Arne Naess (1912-2009) je považován za zakladatele hlubinné ekologie. Krátce po dokončení studia na filosofické fakultě se osobně seznámil s tzv. Vídeňským kruhem, kde se ztotožnil s anti-fašistickými, anti-nacionalistickými a anti-materialistickými postoji. Ve Vídni se také věnoval studiu psychoanalýzy s Edwardem Hitschmanem, který byl kolegou Sigmunda Freuda.⁴⁸ Ve svých 27 letech se stal profesorem na filosofické fakultě v Oslu, kde působil až do roku 1969. Čtyři roky po odchodu z univerzity představil Naess ve svých 61 letech svůj ekofilosofický systém, který je ovlivněn mimo jiné jeho předchozím studiem Gándhího a Spinozova díla.⁴⁹

⁴⁴ Srov. NAESS. A. *The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movement*. [online].

⁴⁵ Srov. KOHÁK. E. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*, s. 114.

⁴⁶ Srov. DEVALL. B., SESSIONS. G. *Hlubinná ekologie*. In *Závod s časem*, s. 98.

⁴⁷ Srov. KOHÁK. E. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*, s. 112.

⁴⁸ Srov. BINKA. B. *Rozporuplný Arne Naess – několik poznámek k zakladateli hlubinné ekologie I*. [online].

⁴⁹ Srov. FOX. W. *Arne Naess: A Biographical Sketch*. [online].

Naess předložil svůj koncept ekologické etiky v mnoha člancích⁵⁰ a v knize *Ecology, Community and Lifestyle* (tato publikace byla v České republice vydána v roce 1993 pod názvem *Ekologie, pospolitost a životní styl*).⁵¹

Binka uvádí, že od počátku 70. let je Naess autorem, který již neprochází žádným dalším vývojem. „*Od této chvíle budou u Naesse převažovat obhajobné články, reakce na kritiku jím vytvořené hlubinné ekologie a apologetika ostatních hlubinně ekologických autorů. Když Naess píše svůj první „hlubinně ekologický“ článek, jsou výchozí body jeho filosofie dávno ustálené, pevné, neměnné.*“⁵² Podle Koháka je Naess naopak pečlivý a přemýšlivý myslitel, jehož myšlení se vyvíjí pozvolna.⁵³

Jedním z cílů Binkovy práce *Analýza hlubinné ekologie* je dokázat, že hlubinná ekologie postrádá vnitřní vývoj, sám však připouští několik zlomů a „vnějších“ změn v časovém vývoji tohoto směru. Mezi tyto zlomy považuje „poevropštění“ hlubinné ekologie Naessem, návrat k původnímu Gándího pojetí u některých autorů (Foreman, Seed, Manes, Fox, Devall, Sessions), rozchod hlubinné ekologie se sociální ekologií⁵⁴ v roce 1987 a další posílení anti-humanismu.⁵⁵ Keller uvádí, že hlubinná ekologie nezůstala pouze záležitostí akademických diskusí, ale inspirovala radikální ekologická hnutí zaměřená především na ochranu divočiny a oceánů. Na přelomu 70. a 80. let se formují organizace typu *Earth First!*. Snahou těchto skupin je upozornit radikálními prostředky na nutnost ochrany divočiny a to nikoliv již jen v zájmu antropocentrismu.⁵⁶

⁵⁰ Tyto články byly publikovány např. v časopisech *Trumpeter, Earth First, Ecologist, Inquire*. Srov. BINKA. B. *Analýza hlubinné ekologie*, s. 83. [online].

⁵¹ Srov. NAESS. A. *Ztotožnění jako zdroj hlubinných ekologických postojů*. In *Závod s časem: texty z morální ekologie*, s. 81.

⁵² Srov. BINKA. B. *Rozporuplný Arne Naess – několik poznámek k zakladateli hlubinné ekologie I*. [online].

⁵³ Srov. KOHÁK. E. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*, s. 116.

⁵⁴ Sociální ekologie je směr, který vychází z předpokladu, že ekologické problémy jsou výsledkem hluboce zakořeněných sociálních problémů a tedy nemohou být pochopeny a vyřešeny bez vypořádání se se společenskými problémy. Srov. TOMEK. V. *Změnit tento šílený svět! Murray Bookchin*, s. 15.

⁵⁵ Srov. BINKA. B. *Analýza hlubinné ekologie*, s. 21.

⁵⁶ Srov. KELLER. J. *Ekologie a sociologie*, s. 133.

2.3.1 Naessova ekologie

Naess ve své knize *Ekologie, pospolitost a životní styl* zavádí pojem ekologie. Tento termín vyjadřuje osobní hodnotový systém a světový názor, jimiž se člověk řídí při rozhodování. Jde tedy o „*filosofický světový názorový systém, inspirovaný životními podmínkami v ekosféře.*“⁵⁷

Naess nabádá, aby si každý, komu jsou blízké zásady hlubinné ekologie, vytvořil vlastní pojetí ekologie podle svých zkušeností a kulturní zakotvenosti. Zastává názor, že cílem hlubinně ekologického hnutí je dokázat sjednotit lidi s rozdílnými názory za stejným cílem.⁵⁸ Jako příklad takové ekologie zavádí Naess ve své knize svou *Ekologii T*. Písmeno „T“ vyjadřuje, že se tato koncepce váže přímo k Naessovi.⁵⁹ Ten odmítá, aby se jakákoliv individuální ekologie (např. jeho *Ekologie T*) stala programem hlubinné ekologie. Ten má být tvořen normami nadindividuálního charakteru, které mají být pro ekologii každého jedince výchozí.⁶⁰

2.4 Základní normy hlubinné ekologie

Hlubinná ekologie se snaží hledat nový způsob bytí a poznávání, jde o jakousi revizi stávající ontologie a gnoseologie. Naess dospěl k východiskovým normám hlubinné ekologie pomocí přesvědčení, že člověka a přírodu nelze pojímat za ontologicky rozdílné, neexistuje totiž mezi nimi žádné rozdělení.⁶¹

2.4.1 Gestaly a gestaltové myšlení

Gestaltové myšlení v hlubinné ekologii souvisí s relačním pojetím světa, které předpokládá, že člověk je neoddělitelný od přírody. Gestalt⁶² představuje celek, který není pouhým souhrnem vlastních částí, ale něčím, co k těmto částem zaujímá určitý

⁵⁷ Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 60-61.

⁵⁸ Srov. NAESS. A. *Ztotožnění jako zdroj hlubinných ekologických postojů*. In *Závod s časem: Texty z morální ekologie*, s. 81.

⁵⁹ Písmeno T je odvozeno od horského srubu Tvergastein v Norsku, kde Naess nějaký čas pobýval.

⁶⁰ Srov. ŠAFRÁNEK. R. *Význam rituálu pro hlubinnou ekologii*, s. 15. [online].

⁶¹ Tamtéž s. 19.

⁶² Nejznámějším výrokem gestaltpsychologie je „*celek je více než součet jeho částí.*“ Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 90.

vztah. Podstata tohoto celku ovlivňuje vnímání jednotlivých částí.⁶³ Naess uvádí, že jde o složitou říši gestaltů, které vytvářejí ohromnou hierarchii. Můžeme proto rozlišovat gestalty vyššího a nižšího řádu. Důležité je, že v rámci gestaltové hierarchie mohou jednotlivé vlivy působit ve všech směrech (nahoru, dolů či horizontálně na určité úrovni). Žádná část celku nestojí odděleně, i nejmenší jednotky mají charakter gestaltů.⁶⁴ „*Díky gestaltovému pojetí nabývá na smysluplnosti zapojení citu a emoce do ekologie. Ty tvoří dohromady jeden nerozdělitelný celek – člověk vnímá svět pomocí abstraktních struktur, což podporuje emotivní aspekt vnímání a spontaneitu.*“⁶⁵

2.4.2 Seberealizace

Cílem seberealizace je ztotožnění se (identifikace) nejenom s ostatními lidmi, ale i se všemi ostatními organismy a neživými prvky ekosféry na Zemi. Jedná se o aktivní proces, který má jedince přivést k propojenosti všeho v přírodě.⁶⁶ Pojem seberealizace je spojen s tzv. procesem zrání, který začíná tzv. ztotožněním se. To je charakterizováno schopností vidět a cítit sám sebe i v jiných organismech, předmětech apod. Jedná se o jeden z bazálních prožitků lidského „já“ (*me*), které se prostřednictvím procesu seberealizace mění v „Já“ (*self*). Díky této přeměně jsme schopni pochopit jednotu všeho živého a dokážeme hluboce solidarizovat a soucítit.⁶⁷

Rothenberg tvrdí, že pokud se jedinci podaří rozvinout své „Já“ do té míry, že v jeho rámci zahrne i jiné lidi, druhy a celou přírodu, altruismus je pak zbytečný. Svět se stává částí našich zájmů a je chápán jako možnost „rozšířit“ svou seberealizaci, neboť se zároveň stáváme součástí růstu ostatních.⁶⁸

Minimum seberealizace je charakterizováno prostřednictvím více či méně důsledného sobectví, maximum nemusí být chápáno jako mystický či meditační stav.

⁶³ Srov. ŠAFRÁNEK. R. *Význam rituálu pro hlubinnou ekologii*, s. 15. [online].

⁶⁴ Podle Naesse používání modelů k popisu jednotlivých aspektů reality, které je využívané kvantitativními přírodními vědami, je v rozporu s gestaltovým pojetím přírody, jak je utvářeno v běžném životě. Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 91-94.

⁶⁵ Cit. ŠAFRÁNEK. R. *Význam rituálu pro hlubinnou ekologii*, s. 16. [online].

⁶⁶ Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl* (z úvodu Davida Rothenberga), s. 23-24.

⁶⁷ Srov. PALATOVÁ. J. *Křesťanství hluboce ekologické*, s. 48.

⁶⁸ Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl* (z úvodu Davida Rothenberga), s. 24.

„Někteří si uvědomují „Já“ v „já“ skrze a pomocí meditace, jiní prostřednictvím poznání, a další prostřednictvím práce.“⁶⁹

2.4.3 Ztotožnění

Ztotožnění neboli identifikaci chápe Naess jako proces, v němž a jímž reagujeme na zájmy druhé osoby jako na zájem svůj. Zároveň rozšiřuje okruh těchto zájmů také na mimolidský svět – zvířata, rostliny, hory, krajinu, Zemi. Identifikace je tedy spontánní sdílení radostí a strastí s druhými.⁷⁰ Pokud dojde ke ztotožnění s větším celkem, znamená to, že se na vytváření a udržování tohoto celku podílíme. Intenzita tohoto procesu závisí na prostředí, dané kultuře a ekonomických podmínkách a nastává prostřednictvím práce, hry a pochopení.⁷¹

Ekosofický postoj podle Naesse pochází z tak hlubokého ztotožnění s ostatním životem, že naše vlastní já už není omezováno vlastní osobou či organismem. Čím více dojde k uvědomění si svázanosti s ostatním životem, tím lépe se s ním ztotožníme a tím více o něj budeme pečovat.⁷²

2.4.4 Biocentrická rovnost

Pro názorovou platformu hlubinné ekologie je *„určující přesvědčení, že hodnota rozmanitosti forem mimolidského života je nezávislá na užitečnosti ve vztahu k lidským cílům, že je hodnotou proto, že je a jak je, že má, podobně jako člověk, vnitřní hodnotu.“⁷³*

Biocentrická rovnost znamená, že všechny entity v biosféře mají stejné právo žít, rozvíjet se a dosáhnout vlastní jedinečné formy seberealizace. Spočívá v přiznání faktu, že všechny organismy a prvky neživé přírody mají vnitřní hodnotu a jsou součástí většího provázaného celku.⁷⁴ Biocentrická rovnost je v zásadě všeobecně platná,

⁶⁹ Srov. NAESS. A. *Identifikace jako zdroj hlubinných ekologických postojů*, s. 1041.

⁷⁰ Srov. NAESS. A. *Identifikace jako zdroj hlubinných ekologických postojů* (z úvodu Rudolfa Kolářského), s. 1034.

⁷¹ Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 249-251.

⁷² Tamtéž s. 250-252.

⁷³ Srov. NAESS. A. *Identifikace jako zdroj hlubinných ekologických postojů* (z úvodu Rudolfa Kolářského), s. 1033-1034.

⁷⁴ Srov. DEVALL. B., SESSIONS. G. *Hlboká ekológia*, s. 87.

i přesto, že si v životě všechny druhy slouží jako potrava či úkryt. Jde o základní zákonitost biologického života.⁷⁵

Tato zásada nemusí znamenat popření jedinečného postavení člověka v přírodě. Ondok uvádí, že pokud v minulosti byla jedinečnost člověka chápána jako ospravedlnění úsilí o podmanění si přírody, pro hlubinnou ekologii je tato jedinečnost předpokladem univerzální péče, jíž není schopen nikdo jiný než člověk.⁷⁶ Pokora člověka k ostatním formám života ho nad tyto formy vyzvedává, nikoliv však nadřazuje. Mravní převaha obsažená v pocitu zodpovědnosti nastupuje na místo obyčejné a primitivní manipulativní nadvlády.⁷⁷

Naess uvádí následující tvrzení hlubinně ekologického hnutí, jež implikují hodnotový objektivismus ve smyslu vnitřní hodnoty nezávisle na lidských účelech a cílech:

„Zvířata mají hodnotu o sobě, nikoli jako pouhé zdroje pro lidi.

Zvířata mají právo na život, i když nejsou právě užitečná pro člověka.

Nemáme žádné právo ničit přírodní podobu této planety.

Příroda nepatří člověku.

Příroda si zaslouhuje ochranu, ať už je osud lidstva jakýkoli.

Divoká příroda má hodnotu nezávisle na tom, zda do ní mají lidé přístup.“⁷⁸

2.5 Zásadní rysy hlubinné ekologie

Naess definuje zásadní rysy hlubinné ekologie, které jsou obecně zaměřeny na kořeny ekologického cítění v lidských postojích a v lidském jednání. Kohák je komentuje slovy, že „není jasné, koho popisuje, či za koho mluví.“

1) Odmítání představy vnějších vztahů

Odmítání představy vnějších vztahů je založeno na předpokladu, že Země je propojená soustava, ve které se navzájem všechno ovlivňuje. Není například možné, abychom nastartovali auta považovali za soukromou záležitost (oxid uhličitý je

⁷⁵ Srov. DEVALL. B., SESSIONS. G. *Hlboká ekológia*, s. 87.

⁷⁶ Srov. ONDOK. J. P. *Člověk a příroda: hledání etického vztahu*, s. 33.

⁷⁷ Srov. KELLER. J. *Sociologie a ekologie*, s. 129.

⁷⁸ Srov. NAESS. A. *Identifikace jako zdroj hlubinných ekologických postojů*, s. 1049.

zastoupen v nespočtu dalších vztahů). Není možné mít velkou spotřební úroveň uprostřed zbídačelého světa, protože všechno se vším souvisí.⁷⁹

2) Zastávání rovnoprávnosti všech bytostí

Tato zásada vychází z požadavku biocentrické rovnosti.⁸⁰

3) Považování za stěžejní mnohotvárnost a soužití, nikoliv „boj o přežití“

Tímto postojem se Naess přiklání ke koncepcím Leopolda (*etika Země*) a Schweitzera (*nauka úcty k životu*), které vychází z přesvědčení, že smyslem života je život sám, nikoliv boj o něj.⁸¹

4) Odmítání nadřazenosti

Tento bod vychází z obou předchozích zásad. Naess v souvislosti s křesťanskými texty zmiňuje, že arogance člověka (správce) by mohla být důsledkem pocitu nadřazenosti, jenž vychází z představy, že úkolem lidstva je dohlížet na přírodu.⁸² Není možné rozdělit bytosti na vykořisťovatele a vykořisťované (např. na lidi a pokusná zvířata, na privilegované a na levnou pracovní sílu).⁸³

5) Chápání ekologické praxe jako součásti ekologického úsilí

Tento požadavek vychází z předpokladu, že sympatizanti hlubinně ekologického hnutí usilují o celkový soustavný přístup k životu, který by měl být dlouhodobě slučitelný se zdravím života.⁸⁴

6) Usilování o soustavné myšlení, nikoliv záplavu zlomkových informací

Nejedná se o chápání skutečnosti jako „kompilace“ (shluku), nýbrž jako „komplexity“ (soustavy), tedy komplexního člověka s řadou schopností a členitou organickou společností – nikoliv izolaci jedinců a jejich konfrontaci s monoliticky chápanou společností.⁸⁵

⁷⁹ Srov. KOHÁK. E. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*, s. 115.

⁸⁰ Srov. DEVAL. B., SESSIONS. G. *Hlboká ekológia*, s. 87.

⁸¹ Srov. KOHÁK. E. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*, s. 115.

⁸² Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 268.

⁸³ Srov. KOHÁK. E. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*, s. 115.

⁸⁴ Srov. DEVAL. B., SESSIONS. G. *Hlboká ekológia*, s. 90-94.

⁸⁵ Srov. KOHÁK. E. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*, s. 115.

7) Požadování decentralizace a místní autonomie

Tato zásada se staví obecně proti hierarchizaci a snaží se podporovat maximální místní soběstačnost. Decentralizace společnosti vede podle Naesse k soběstačnosti, nižší spotřebě a vyšší politické autonomii.⁸⁶

Devall a Sessions navrhli následující tabulku, která má sloužit jako stručný nástin kontrastu mezi převládajícím světovým názorem a hlubinnou ekologií.⁸⁷

PŘEVLÁDAJÍCÍ SVĚTOVÝ NÁZOR	HLUBINNÁ EKOLOGIE
panství nad přírodou	harmonie s přírodou
přírodní prostředí jako zdroj pro lidi	veškerá příroda má vlastní hodnotu/ rovnost biologických druhů
materiální ekonomický růst pro lidskou populaci	vytříbené a prosté materiální potřeby (sloužící většímu cíli, seberealizaci)
přesvědčení, že přírodní zdroje jsou dostatečné	„zásoby“ země jsou omezené
vysoká úroveň technického pokroku a technických řešení	přiměřená technologie/ věda, která není zaměřena na ovládnutí
konzumerismus	vystačit s málem/ recyklace
národní/ centralizované společenství	menšinová tradice/ bioregion

2.6 Program hlubinně ekologického hnutí

„1. Prosperita života lidí i veškerého ostatního života na Zemi má svou hodnotu. Hodnota životních forem je nezávislá na užitečnosti z hlediska úzkých lidských zájmů.

2. Hojnost a pestrost života jsou hodnotami samy o sobě a obohacují lidský i veškerý další život na Zemi.

3. Člověk nemá právo tuto hojnost a pestrost omezovat – výjimkou je uspokojování základních potřeb.

⁸⁶ Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 206-207.

⁸⁷ Srov. DEVALL. B., SESSIONS. G. *Hlubinná ekologie*. In *Závod s časem: texty z morální ekologie*, s. 101-102.

4. *Současné zasahování člověka do přírody je neúnosné, a situace se rychle zhoršuje.*

5. *Život a kultura lidstva nijak neutrpí podstatným snížením počtu obyvatel. Dobrý stav přírody se bez takového poklesu neobejde.*

6. *Podstatné zlepšení životních podmínek není možné bez proměny politiky, neboť ta ovlivňuje ekonomické, technické a ideologické struktury.*

7. *Ideologická proměna spočívá v uznávání především kvality života (její podstatou jsou hodnotné situace), a nikoliv životní úrovně. Je třeba si důkladně uvědomit rozdíl mezi tím, co je „velké“ a co je „ohromné“.*

8. *Kdo se s uvedenými body ztotožní, má povinnost se přímo či nepřímo zúčastnit pokusu o prosazení nezbytných změn.*⁸⁸

Poznámky k uvedeným bodům:

Ad. 1) K této formulaci Naess dodává, že bychom slovo „biosféra“ měli nahradit termínem „ekosféra“. Klade tak důraz na to, aby slovo „život“ bylo používáno také k popisu věcí, jež biologové popisují za neživé.⁸⁹ Hodnota v přírodním objektu je nezávislá na jakémkoliv zájmu, uvědomění či ocenění bytostí nadanou vědomím.⁹⁰

Ad. 2) Tento bod se týká složitosti a rozmanitosti. Složitost a symbióza jsou podmínkou co největší rozmanitosti. Jednoduché, nižší či primitivní druhy rostlin a zvířat podstatně přispívají k bohatství a rozmanitosti života.⁹¹ Udržení bohatství života souvisí s udržením biotopů, ekosystémů a počtu jednotlivých živočichů a rostlin.⁹²

Ad. 3) Naess záměrně nechává výraz „životní potřeba“ vágní, aby ponechal značnou volnost při definování tohoto termínu. Dodává, že je nutné brát v úvahu rozdíly v podnebí a ve faktorech, které s tím souvisejí (např. rozdíly ve strukturách společností). Stabilizace a zmenšení lidské populace, dle Naesse, bude vyžadovat čas a je nutné rozvíjet potřebné strategie.⁹³

⁸⁸ Cit. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 49-50.

⁸⁹ Tamtéž s. 50.

⁹⁰ Srov. NAESS. A. *Ztotožnění jako zdroj hlubinných ekologických postojů*. In *Závod s časem*, s. 103.

⁹¹ Srov. DEVALL. B., SESSIONS. G. *Hlboká ekológia*, s. 91.

⁹² Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 50-51.

⁹³ Srov. NAESS. A. *Ztotožnění jako zdroj hlubinných ekologických postojů*. In *Závod s časem: Texty z morální ekologie*, s. 104.

Ad. 4) V tomto bodě se Naess odkazuje na posouzení globální situace, které přinesly dokumenty jako IUCN *Světová ochránářská strategie* (1980) či *Zpráva pro prezidenta Spojených států (Svět 2000)*. Boj za ochranu a rozšíření oblastí s nedotčenou přírodou by měl pokračovat a mělo by dojít k zaměření se na funkce těchto území, neboť jsou nezbytné k pokračování evolučního vývoje rostlin a živočichů.⁹⁴

Ad. 5) Podle Naessova názoru stabilizace a snižování obyvatel bude trvat dlouho. Je tedy zapotřebí vypracovat prozatímní strategii. Vážnost situace by si také mělo uvědomit co nejvíce lidí. Tento bod vychází z přesvědčení, že pravděpodobnost dostatečně hlubokých změn v ekonomice a technologiích je příliš malá, než abychom se jí zabývali.⁹⁵

Ad. 6) Ekonomický růst, tak jak je dnes chápán a prosazován v průmyslově vyspělých zemích, je neslučitelný s předchozími body 1-5. Ohromná spotřeba a plýtvání jsou v těchto zemích prestižní záležitosti. Hospodářský růst znamená zejména růst hodnot, které jsou zpeněžitelné, nikoliv hodnot obecných, včetně ekologických. K prosazování hlubokých změn bude potřeba globální politiky, na významu ale nabývá také globální aktivity nevládních organizací. Kulturní diverzita vyžaduje vyspělé technologie, které pomáhají základním cílům dané kultury. Mluvíme o tzv. technologiích šetrných, přechodných a přiměřených.⁹⁶

Ad. 7) Výraz „kvalita života“ bývá kritizován ekonomy pro svou neurčitost. Ve skutečnosti jim ale dle Naesse vadí jeho nekvantitativní povaha. Co je pro kvalitu života nezbytné, se skutečně kvantifikovat nedá a také to není nutné.⁹⁷

Ad. 8) Existuje značný prostor pro rozdílné názory na hierarchii hodnot. Co je třeba udělat nejdříve? Co je nezbytné a co je velmi vhodné? Neshoda v odpovědích na tyto otázky by neměla stát v cestě spolupráci. Naess uvádí, že zformulování názorového systému, společného většině příznivců hlubinné ekologie, by mohla usnadnit její zařazení mezi další „alternativní“ hnutí a vést ke kooperaci.⁹⁸

⁹⁴ Srov. DEVALL. B., SESSIONS. G. *Hlboká ekológia*, s. 91.

⁹⁵ Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 52.

⁹⁶ Srov. DEVALL. B., SESSIONS. G. *Hlboká ekológia*, s. 93.

⁹⁷ Srov. NAESS. A. *Ztotožnění jako zdroj hlubinných ekologických postojů*. In *Závod s časem*, s. 53.

⁹⁸ Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 106.

2.7 Výzva hlubinné ekologie (kritika a přínosy)

Podle Naesse etika vyplývá z toho, jak žijeme ve světě. Pokud vyslovíme svou životní zkušenost a přesvědčení, můžeme založit filosofický směr či náboženství. Naessova hlubinná ekologie nás vyzývá k založení vlastní ekofie, která by nás na základě vlastních hodnot a postojů vedla ke změně chování a usilování o dosažení změn ve společenském měřítku.⁹⁹

Podle Ondoka je hlubinná ekologie do jisté míry metafyzikou přírody a vztahu Já k přírodě.¹⁰⁰ Naess sám vyjadřuje nutnost potřeby rozšířit čistě vědecký ekologický přístup o morální dimenzi, neboť ekologie jako vědecká disciplína pouze zaznamenává změny prostředí a je neutrální k devastaci životního prostředí. Tato skutečnost má konkrétní politický dopad.¹⁰¹

Nutnost nové etiky, která by přinesla nový postoj k přírodě, lidskou solidaritu a spolupráci, již z čistě ekonomických důvodů vyjadřuje i Fromm, podle kterého je to jediná naděje, nemá-li být západní svět zničen.¹⁰² Librová, která také souhlasí s potřebou ekologické morálky jako sociálně sdílené normy, si klade otázku, zdali se nedopouštíme omylu, přičítáme-li přírodě etické principy.¹⁰³ Dle Fromma může být „dobrý/ zlý“ pouze člověk, neboť dobré či zlé podněty jsou možné pouze na bázi, jež je specificky lidská (imaginace, představivost).¹⁰⁴ Heller vyjadřuje pochybnost, zdali je zásadní klást důraz na rovnost člověka a jiných stvoření. Dle jeho přesvědčení je nutností, aby lidstvo přijalo odpovědnost za své aktivity a jejich dopad na stav životního prostředí.¹⁰⁵ Otázku odpovědnosti považuje za zásadní i Kohák. Uvádí, že jedním z možných výkladů je, že kořenem odcizení člověka od přírody je jeho rozhodnutí pro život ve svobodě. Ve všech rozhodnutích se dnes člověk odcizuje přírodě, vymaňuje se z řádu pudu a zvyku a volí život ve svobodě a odpovědnosti (tedy život morální). K odcizení dochází tehdy, volí-li člověk svobodu, ale odmítá odpovědnost, která k ní

⁹⁹ Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl* (z úvodu Davida Rothenberga), s. 40.

¹⁰⁰ Srov. ONDOK. J. P. *Člověk a příroda: hledání etického vztahu*, s. 31.

¹⁰¹ Srov. KELLER. J. *Sociologie a ekologie*, s. 127-128.

¹⁰² Srov. FROMM. E. *Mít nebo být?*, s. 152.

¹⁰³ Srov. LIBROVÁ. H. *Pestří a zelení: kapitoly o dobrovolné skromnosti*, s. 159, 169.

¹⁰⁴ Srov. FROMM. E. *Budete jako bohové: radikální interpretace Starého zákona a jeho tradice*, s. 119.

¹⁰⁵ Srov. SMOLÍKOVÁ. D. *Příroda na kříži*. [online].

nutně náleží. Její přijetí je, dle Koháka, podmínkou pro přežití lidstva i Země.¹⁰⁶ Keller konstatuje, že v hlubinné ekologii nacházíme požadavek mravní převahy obsažený v pocitu zodpovědnosti, který nastupuje na místo obyčejné a primitivní manipulativní nadvlády.¹⁰⁷ Podle Librové, stejně jako vznikl etický kodex vztahů mezi lidmi, měla by se rozvinout etická norma, jež by určovala chování člověka vůči přírodě. Ekologicky příznivé chování by pak bylo vymahatelné prostřednictvím sociálního nástroje – tlakem sociální normy. Podle jejího názoru lze v tomto případě hovořit o definici etiky jako o souboru dobrovolných sebeomezení.¹⁰⁸

Hlubinná ekologie nás nabádá, dle Koháka přesvědčení, abychom se jako lidské bytosti uvědomující si biocentrickou rovnost, znovunapojily na hlubinné zdroje našeho bytí, neboť dotek živé přírody se týká vlastní předrozumové, prvotní hlubiny. Pouze tento návrat, kdy se lidstvo propojí s hlubinou své předreflexivní duše se svou citovou, nevědomou, ženskou stránkou nebude dál ničit přírodu. Kohák upozorňuje, že stoupenci hlubinné ekologie ale již nepopisují jakým způsobem to provést. Dodává také, že i otázka „jak“ je znakem panského rozumu, a proto je třeba se neptat a vcítit se do harmonie hlubinné duše, neboť jedině tam je možné nalézt odpověď.¹⁰⁹ Ondok vyjadřuje pochybnost nad Kohákovým tvrzením, neboť pojem hlubinný je, dle jeho názoru, odvozen jako protiklad k pojmu „mělká“ ekologie a souvisí s metodou analýzy vztahu člověka a přírody, sestupující až k poslednímu zdůvodnění ekoetických vztahů na základě fundamentální jednoty člověka a přírody.¹¹⁰ I Librová se vyjadřuje skepticky k tématu výzvy k návratu k našim původním kořenům a vysvětluje, že lidská senzibilita koliduje se zákonitostmi, jimiž se řídí běh přírody. Ten dosahuje druhové diverzity a populačního optima díky „dravčímu zákonu“ a velkým ztrátám (potravní řetězce).¹¹¹

Přínos Naessovy ekofie, dle Koháka, tkví v tom, že rozpoznal a upozornil na fakt, že v rámci řešení ekologické krize lidstvo opravdu nevystačí s technikou. Hledáme-li

¹⁰⁶ Srov. KOHÁK. E. *Ekologická filosofie po dvaceti letech*. In *Závod s časem*, s. 15-17.

¹⁰⁷ Srov. KELLER. J. *Sociologie a ekologie*, s. 129.

¹⁰⁸ Srov. LIBROVÁ. H. *Pestří a zelení: kapitoly o dobrovolné skromnosti*, s. 159.

¹⁰⁹ Srov. KOHÁK. E. *Ekologická filosofie po dvaceti letech*. In *Závod s časem: texty z morální ekologie*, s. 14-15.

¹¹⁰ Srov. ONDOK. J. P. *Člověk a příroda: hledání etického vztahu*, s. 34.

¹¹¹ Srov. LIBROVÁ. H. *Pestří a zelení: kapitoly o dobrovolné skromnosti*, s. 170.

kořeny ekologické krize a její řešení, jde o zásadní změnu postoje.¹¹² Keller vyzvedává i řadu sociologicky relevantních momentů, kdy Naess např. upozorňuje na fatální oddělení politiky a vědy, osamostatnění ekonomické logiky, negativní vliv makrosociálních tlaků na rozvoj dobrovolné skromnosti či na průmyslovou centralizaci a její dopady.

Někteří autoři upozorňují na nebezpečí iracionalismu a na vágnost a nedostatečnou vymezenost některých pojmů a pasáží hlubinné ekologie.¹¹³ Binka hovoří o „*zahrnutí a nadřazení pocitového, emociálního do, či spíše nad náš poznávací a hodnotící proces.*“ Podle něj je hlubinná ekologie náboženský a fundamentalistický koncept propašovaný do enviromentálního diskurzu.¹¹⁴ Kohák dedukuje, že pokud je, dle Neassova vysvětlení, rozum příčinou odcizení člověka od přírody, nemá pak smysl vymýšlet nová rozumová schémata, včetně těch ekologických.¹¹⁵ Ostrou vlnu kritiky (např. Binka, Bookchin, Březina, Gore) zažila hlubinná ekologie díky některým výrokům radikálních příznivců, kteří se nechali strhnout až k úvahám o blahodárnosti AIDS a k požadavku nezasahovat proti vlnám hladomoru a ponechat přírodu, aby si poradila sama. I díky nim je hlubinná ekologie někdy obviňována z misantropie a také anti-humanismu.¹¹⁶

Kohák konstatuje, že ačkoliv myšlenka návratu k přírodě je přesvědčivá a vábivá, její realizace by byla v dnešní době vysoce problematická. Důsledkem přelidnění není možné, aby všichni lidé žili v přírodě přirozeným rytmem života. „*Aniž popíráme klady a přínos jak hlubinné tak ochranářské ekologie, potřebujeme hledat dál.*“¹¹⁷

¹¹² Srov. KOHÁK. E. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*, s. 112.

¹¹³ Srov. ONDOK. J. P. *Člověk a příroda: hledání etického vztahu*, s. 35.

¹¹⁴ Srov. BINKA. B. *Analýza hlubinné ekologie*, s. 80.

¹¹⁵ Srov. KOHÁK. E. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*, s. 124.

¹¹⁶ Srov. KELLER. J. *Sociologie a ekologie*, s. 134.

¹¹⁷ Srov. KOHÁK. E. *Ekologická filosofie po dvaceti letech*. In *Závod s časem: texty z morální ekologie*, s. 17.

3 VYBRANÉ TEZE HLUBINNÉ EKOLOGIE A JEJICH SOCIÁLNĚ ETICKÉ HODNOCENÍ

Autorka zvolila témata, ke kterým se hlubinná ekologie vyjadřuje a které jsou zároveň předmětem současné diskuze související s otázkami ekologické krize a jejím řešením. Cílem byl náhled do problematiky vybraného tématu a nacházení a zabývání se sociálními a etickými souvislostmi, které jsou s ním spojeny.

3.1 Přelidnění

Přelidněním se rozumí stav, kdy populace převyšuje možnost obživy. Lze se setkat i s interpretací přelidnění, která se soustřeďuje na to, zda je hustota obyvatel udržitelná na určitém území.¹¹⁸

Obrovský růst populace začal v polovině dvacátého století a odhaduje se, že skončí v polovině tohoto století. V roce 1999 dosáhl počet obyvatel na Zemi 6 miliard.¹¹⁹ Prognóza organizace OSN ukazuje, že v roce 2050 by na světě mělo být necelých 9,3 miliardy lidí.¹²⁰ Odhaduje se, že světová populace se bude stabilizovat kolem roku 2200 na necelých 11 miliardách.¹²¹ Mezi hlavní příčiny populačního růstu patří především dramatický pokles úmrtnosti dosažený zlepšenou dostupností potravy, léků, vody a hygienického zázemí.¹²²

3.1.1 Postoje hlubinné ekologie k problematice přelidnění

„Lidé jsou první živočišný druh na této planetě, který může rozumem, vědomě omezovat svůj počet, a tedy žít v setrvalé, dynamické rovnováze s ostatními životními formami.“¹²³

¹¹⁸ Srov. LOMBORG. B. *Skeptický ekolog: jaký je skutečný stav světa?*, s. 74-75.

¹¹⁹ Tamtéž s. 72.

¹²⁰ Srov. U.S. Census Bureau. *International Data Base (IDB)*. [online].

¹²¹ Můžeme se však setkat i rozdílnými odhady. Friedman ve své knize prezentuje názor, že počet lidí na Zemi bude ve 21. století celkově klesat. Vy vyspělých zemí se dokonce bude jednat o dramatický pokles, což povede k větší závislosti na technologii a k nové potřebě zemí přijímat přistěhovalce. Srov. ŠLECHTA. O. *Příštích sto let. Předpověď pro 21. století*. [online].

¹²² Srov. LOMBORG. B. *Skeptický ekolog: Jaký je skutečný stav světa?*, s. 72-73.

¹²³ Cit. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 41.

V roce 1984 Naess a Sessions sumarizovali patnáct let úvah a formulovali základní principy hlubinné ekologie (viz kapitola 2.6). Bod 4 se dotýká problému přelidnění.

„4) *Současné zasahování člověka do přírody je neúnosné a situace se rychle zhoršuje.*“¹²⁴

O 13 let později, v roce 1997, se Naess snaží vysvětlit, že tento bod neměl záměr označit přelidnění jako hlavní příčinu a možnou nápravu ekologické krize, pouze chtěl poukázat na neudržitelnost produkce a spotřeby.¹²⁵

Ve své knize *Ekologie, pospolitost a životní styl* Naess uvádí, že ptáme-li se na to, kolik lidí unese naše planeta, je to, jako bychom se ptali, kolik může kuřák vykouřit cigaret, než dostane rakovinu.¹²⁶

Devall a Sessions ve své platformě hlubinné ekologie zahrnují i tvrzení, že život a kultura lidstva nijak neutrpí podstatným snížením počtu obyvatel a dodávají, že dobrý stav přírody se bez takového poklesu neobejde.¹²⁷

Hlavní úlohu v řešení problému přelidnění by podle hlubinných ekologů měly mít vlády jednotlivých zemí, které by se soustředily na řešení populačních problémů, zmírnění chudoby a zlepšení kvality života. Také si uvědomují, že klíčovým problémem je kontrola populačního růstu v rozvinutých zemích, neboť lidé z těchto států představují pro biosféru daleko větší zátěž než obyvatelé Třetího světa.¹²⁸

Hlubinní ekologové předpokládají, že stabilizace a snižování počtu obyvatel bude dlouhodobý proces. Navrhují proto vypracovat prozatímní strategii a varují, že dlouhodobost tohoto problému nás v žádném případě neopravňuje k uspokojení, jehož jsme nyní svědky. Čím déle bude lidstvo otálet, tím razantnější kroky budou později potřeba.¹²⁹

Naess dále konkretizuje cíl hlubinné ekologie, tím by měla být nejen stabilizace lidské populace, ale i snížení jejího počtu na udržitelné minimum, bez revoluce či použití diktatury. Podle jeho názoru, by na Zemi nemělo žít více než 100 000 lidí.¹³⁰

¹²⁴ Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 49.

¹²⁵ Srov. NAESS. A. *Accelerating Population Pressure or Overpopulation?*. [online].

¹²⁶ Tamtéž s. 203.

¹²⁷ Srov. DEVALL. B., SESSIONS. G. *Hlboká ekológia*, s. 90.

¹²⁸ Tamtéž 92.

¹²⁹ Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 52.

¹³⁰ Srov. DEVALL. B., SESSIONS. G. *Hlboká ekológia*, s. 96.

Naess vysvětluje, že silící negativní postoj ke zvyšování počtu obyvatel rozhodně není nějakým nepřátelstvím k lidstvu jako takovému a dodává, že naopak plnohodnotný život lidí se bez volné přírody neobejde.¹³¹

Steve Chase ve své knize *Defending the Earth: A Dialogue Between Murray Bookchin and Dave Foreman*, která zveřejňuje dialog mezi hlubinnou a sociální ekologií tvrdí, že pokud Naess požaduje snížení počtu lidí ze současných 6 miliard na 100 000, měl by jasně specifikovat, jak toho dosáhnout. Podle jeho názoru blíže nespécifikovaná, vágní tvrzení o jakési demokracii v biosféře, i přes deklarovanou snahu vyhnout se použití diktatury, otevírají prostor nebezpečným interpretacím, obzvláště pokud jsou doprovázeny odklonem od hodnotové racionality směrem k intuici, mystickému splynutí s přírodou a biocentrické rovnosti.¹³²

Sám Naess se v roce 1997 ve svém článku ostře brání podezření z fašistických myšlenek a navrhuje místo pojmu přelidnění používat termín *population pressure* (populační tlak), který má odkazovat na „tlaky“ mezi skupinami lidí a na „tlaky“ proti zvířatům, rostlinám a krajinám.¹³³

Myšlenky z hlubinně ekologické platformy ohledně přelidnění misantropickým směrem rozvíjeli především někteří hlubinně ekologičtí aktivisté z *Earth First!*, kteří vážně hovořili o tom, že by se měl dát přírodě volný průběh v depopulaci Země a otevřeně vyzývali lidi, aby nedělali nic s takovými „přirozenými“ katastrofami jako jsou hladomory a epidemie. Chase ve své knize uvádí radikální výroky některých hlubinných ekologů. Tyto výroky vychází z obhajoby epidemií a hladu jako prostředků populační politiky ke snížení počtu obyvatel, ale i obav z imigrace. Chase poznamenává, že ne jeden z čelních představitelů hlubinné ekologie byl obhájcem aktivních opatření, jakými bylo například vojenské uzavření americko-mexických hranic před vlnou imigrantů z jižní Ameriky. Hlubinný ekolog Ed Abbey měl tyto imigranty dokonce nazvat „morálně, kulturně a geneticky“ horšími lidmi a navrhopvat, aby každý zadržovaný ilegální imigrant byl poslán domů s puškou a tisícem nábojů.¹³⁴

¹³¹ Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 205.

¹³² Srov. NOVÁK. A. *Radikální ekologie – komparativní analýza sociální ekologie a ekologie hlubinné*, s. 80. [online].

¹³³ Srov. NAESS. A. *Accelerating Population Pressure or Overpopulation?* [online].

¹³⁴ Srov. NOVÁK. A. *Radikální ekologie – komparativní analýza sociální ekologie a ekologie hlubinné*, s. 77, 81. [online].

Jiný představitel hlubinné ekologie, Christopher Manes, popsal epidemii AIDS jako nezbytné řešení populačního problému a uvedl, že pokud by neexistovala, museli by ji radikální environmentalisté vynalézt. Naess, Sessions ani Devall proti těmto tvrzením nikdy vážně nevystoupili.¹³⁵

3.1.2 Přelidnění a hlad

První, kdo se zabýval otázkou možného přelidnění, byl reverend Thomas Malthus, anglický ekonom a demograf. Roku 1798 ve své práci *Essay on the Principle of Population* upozornil na nepoměr mezi geometrickou mírou růstu lidské populace a pouze aritmetickou mírou přírůstku její potravy. Předpokládal, že populace bude růst stále rychleji, avšak tempo zvyšování nabídky potravin se nezmění.¹³⁶ V důsledku tohoto jevu Malthus předvídal, že lidstvo čeká hladomor a sociální otřesy. Domníval se, že rozpor mezi přírůstkem obyvatelstva a kapacitou potravinových zdrojů přirozeně koriguje bída, epidemie a války. Aby hladomor nevypukl, navrhoval prosazovat morální sebekontrolu vedoucí ke snížení počtu dětí. Vyzýval také ke zrušení chudinských dávek a pomoci chudým, které chudé, podle jeho mínění, podněcovaly k tomu, aby měli více dětí.¹³⁷ Dnes, po dvou stech letech již víme, že tyto předpovědi selhaly. Počet lidí zřídka roste geometrickou řadou, stejně tak objem potravin málokdy roste lineárně. Malthus nemohl předvídat pokroky v zemědělské výrobě, ani vynálezy, které zvýšily produktivitu zemědělství.¹³⁸

Obavy z přílišného tlaku lidstva na přírodní prostředí v důsledku rychlého populačního růstu zdůraznil v roce 1968 ve své knize *The Population Bomb* Paul R. Ehrlich.^{139 140} Jediné východisko, podle jeho názoru, spočívalo v populační politice, která měla zahrnovat plánované rodičovství, osvětu, kontrolu porodnosti a daňové

¹³⁵ Srov. NOVÁK. A. *Radikální ekologie – komparativní analýza sociální ekologie a ekologie hlubinné*, s. 84. [online].

¹³⁶ Srov. LOMBORG. B. *Skeptický ekolog: jaký je skutečný stav světa?*, s. 87.

¹³⁷ Srov. NOVOTNÝ. R. *Malthus: napomáhejme chudým, jinak nastoupí hladomor*. [online].

¹³⁸ Srov. LOMBORG. B. *Skeptický ekolog: jaký je skutečný stav světa?*, s. 87-88.

¹³⁹ Srov. KELLER. J. *Sociologie a ekologie*, s. 112.

¹⁴⁰ Oba autoři, Thomas Malthus i Paul R. Ehrlich, se stali zdrojem pro hlubinnou ekologii, pro kterou se problematika přelidnění stala důležitou otázkou již od jejich počátků. Srov. NOVÁK. A. *Radikální ekologie – komparativní analýza sociální ekologie a ekologie hlubinné*, s. 78.

zvýhodnění pro malé rodiny. Na druhou stranu si Ehrlich uvědomoval složitost zavedení těchto opatření, protože populační exploze je především otázkou nejchudších oblastí světa. Jedinou alternativu tak spatřoval v tom, nechat přírodu, aby celý problém vyřešila.¹⁴¹ Dnes se Ehrlich zaměřuje na to, zdali je hustota obyvatelstva udržitelná. Tvrdí, že jestliže současná populace v nějaké zemi není schopna se trvale uživit, pak je tato země přelidněná. Lomborg tvrdí, že je bizarní trvat na tom, že by se populace měla uživit jen ze zdrojů oblasti, v níž žije. Produkce se nemusí odehrávat na místě poptávky, ale tam, kde je nejefektivnější. Ve své knize *Skeptický ekolog: jaký je skutečný stav světa?* dochází k optimistickému závěru, že na obzoru není žádná agrární krize a nedostatek potravin se nepřibližuje. Lze očekávat trvalé zlevňování potravin, to znamená, že budou dostupnější pro stále více lidí a v lepší kvalitě.¹⁴² Zastánce podobného názoru je i Simon, který tvrdí, že existuje přesvědčivý důvod domnívat se, že výživa člověka se bude do neomezené budoucnosti dále zlepšovat, a to i v podmínkách pokračujícího populačního růstu.¹⁴³ S tím nesouhlasí Foltýn a Jeníček, kteří upozorňují, že je důležité si uvědomit spojitost potravinového problému s chudobou, hladem a růstem populace. Lidé Třetího světa v důsledku chudoby trpí hladem, který zpětně přispívá k růstu bídy. Tito lidé mají více potomků v naději, že se o ně v budoucnu postarají a vyšší porodnost bez současného snížení chudoby zpětně způsobuje hlad. Jde tedy o začarovaný kruh, jehož řešení lze spatřovat v poklesu chudoby a populačního růstu.¹⁴⁴

Podle OSN zlepšení potravinové situace musí vycházet především z politické vůle zajistit a ochránit ekonomická, sociální a politická práva chudých.¹⁴⁵ Východiskem pro boj s hladem by se tak měla stát užší spolupráce s chudými a znevýhodněnými skupinami. Jde však o aktivitu, které se zatím dostává jen skromné podpory a pozornosti ze strany národních vlád a mezinárodních dárců. Zásadním bodem je, aby organizace místních zemědělců měly možnost podílet se na přípravě a realizaci programů na

¹⁴¹ Srov. HEYWOOD. A. *Politické ideologie*, s. 242.

¹⁴² Srov. LOMBORG. B. *Skeptický ekolog: jaký je skutečný stav světa?*, s. 75, 138.

¹⁴³ Srov. SIMON. J. *Největší bohatství*, s. 29.

¹⁴⁴ Srov. FOLTÝN. V., JENÍČEK. V. *Globální problémy a světová ekonomika*, s. 141.

¹⁴⁵ Tamtéž s. 93.

podporu zemědělství. „*Pokud chceme skutečně usilovat o vymýcení hladu ve světě, je kontraproduktivní a nezodpovědné zástupce zemědělců jakkoli obcházet.*¹⁴⁶

Organizace OSN pro výživu a zemědělství ve své zprávě z tohoto roku uvedla, že 22 zemí světa je vystaveno dlouhodobé potravinové krizi. V loňském roce poprvé za 15 let ubylo podvyživených lidí, jejich počet klesl o 98 milionů na 925 milionů.¹⁴⁷ Lomborg je optimistický. Soudí, že z prakticky všech hledisek je na tom lidstvo nyní ve výživě lépe. Očekává, že podvýživou bude v budoucnu trpět stále méně lidí a že příjem kalorií na hlavu poroste ve všech oblastech na Zemi. Žádná agrární krize nás, podle jeho názoru, nečeká a nedostatek potravin se nepřibližuje. Bude docházet ke snižování cen potravin, takže je bude moci konzumovat stále více lidí a v lepší kvalitě.¹⁴⁸ I Vošta souhlasí s tvrzením, že se v budoucnu nemusíme obávat agrární krize. Podle jeho názoru svět je a bude schopen v příštích desetiletích vyprodukovat dostatek potravin pro celé lidstvo. Varuje však, v současné době hladovějící a podvyživení lidé nebudou mít šanci na změnu své situace. Mezi důvody, které brzdí řešení tohoto problému, můžeme počítat světové finanční krize, válečné i etnické konflikty a přírodní katastrofy. Zapotřebí je zejména změna způsobu zemědělství v rozvojových zemích, intenzifikace produkce, zavedení lepších technologií a v lepším případě efektivní přerozdělování potravin.¹⁴⁹

3.1.3 Přelidnění a spotřeba přírodních zdrojů

Hlubinní ekologové si uvědomují provázanost problémů přelidnění a vysoké spotřeby přírodních zdrojů. Jsou si vědomi, že spotřeba a produkce odpadů v rozvinutých zemích je obrovská a upozorňují na neudržitelnost tohoto stavu.¹⁵⁰ S tímto tvrzením nesouhlasí Lomborg, který uvádí, že neexistují žádné vážné problémy s neobnovitelnými zdroji. Podle jeho názoru jsme našli tolik těchto zdrojů, že navzdory značnému růstu spotřeby se jejich zásoby nesnižují, ale naopak stále zvyšují.¹⁵¹ Podobný názor zastává i Simon, který dochází k přesvědčení, že zásoby

¹⁴⁶ Srov. DESTREE. A. *Boj s hladem: Kde začít?*. [online].

¹⁴⁷ Srov. *Dvacítkou zemí zmítá dlouhodobá potravinová krize*. [online].

¹⁴⁸ Srov. LOMBORG. B. *Skeptický ekolog: jaký je skutečný stav světa?*, s. 94, 138.

¹⁴⁹ Srov. VOŠTA. M. *Populační trendy v procesu globalizace světového hospodářství*, s. 4-5.

¹⁵⁰ Srov. DEVALL. B., SESSIONS. G. *Hlboká ekológia*, s. 92.

¹⁵¹ Srov. LOMBORG. B. *Skeptický ekolog: jaký je skutečný stav světa?*, s. 191.

přírodních zdrojů nejsou v žádném ekonomickém smyslu omezené, neboť jsou výsledkem nejen přírody, ale hlavně lidské práce a vynalézavosti. Populační růst bude mít, dle Simona, pravděpodobně dlouhodobý prospěšný vliv na stav přírodních zdrojů.¹⁵²

Podle Bursíka bude celosvětově největší problém mezi bohatstvím a spotřebou Severu a chudobou a spotřebou na Jihu. Řešení problému rozdílu mezi rozvinutými a rozvojovými zeměmi je a bude úkolem globální spolupráce a globálního řízení. Je nepochybné, že řešení problémů Třetího světa finančně zatíží obyvatele rozvinutých zemí.¹⁵³ Podle Pearceho je představa, že populační růst žene naši planetu do záhuby, pouze mýtem. Varuje, že nesrovnatelně větší hrozbou je pro naši planetu rostoucí spotřeba než růst počtu obyvatelstva, přičemž k největšímu nárůstu globální spotřeby dochází v bohatých zemích, jejichž populace již dlouho stagnuje. Jenom malá část světové populace spotřebovává většinu světových zdrojů a produkuje většinu znečištění. „*Když se pokoušíme snížit význam naší vlastní ekologické stopy*¹⁵⁴ *poukazováním na to, že budoucí generace chudých lidí možná jednoho dne budou mít tu drzost a stanou se stejně bohatými a destruktivními, jako jsme my, představuje to vrchol arogance - nás z bohatého světa.*“ Pearce tvrdí, že populační bomba byla již prakticky zneškodněna, nyní tiká spotřební bomba a je nebezpečnější než kdy jindy.¹⁵⁵ V roce 1992 zaznělo na ekologickém summitu v Rio de Janeiru konstatování, že i kdyby 90% méně zámožných obyvatel planety vymřelo hladem, skutečné znečištění by kleslo pouze o 10%.¹⁵⁶

Diamond ve své knize *Kolaps* popisuje dvanáct nejvážnějších environmentálních problémů, kterým čelí moderní společnost. Tyto problémy jsou vzájemně propojené, jeden zhoršuje druhý nebo ztěžuje jeho řešení. Poslední dva z uvedených problémů se týkají nárůstu lidské populace. Diamond se zabývá předpověďmi a odhady populačního

¹⁵² Srov. SIMON. J. *Největší bohatství*, s. 29.

¹⁵³ Srov. PAPOUŠEK. J. *Hovory o ekologii*, s. 106.

¹⁵⁴ Stanovení ekologické stopy je „ekologické účetnictví“, které nepočítá s penězi, nýbrž s „přírodním kapitálem“. Ten je představován přírodními zdroji (např. voda) a přírodními službami (např. absorpce odpadů). Jde tedy o plochu ekologicky produktivní země, jejíž kapacitu využívá zkoumaná jednotka. Tímto způsobem je možné stanovit průměrnou ekologickou stopu obyvatele planety, či určitého státu. Srov. RÁZGOVÁ. E. *Ekologická stopa. Velikost „pastviny“ potřebné k užití ekonomiky*. [online].

¹⁵⁵ Srov. PEARCE. F. *Mýtus přelidnění*. [online].

¹⁵⁶ Srov. KELLER: J. *Až na dno blahobytu*, s. 32.

růstu v budoucnosti. Upozorňuje, že počet lidí na Zemi je problematický právě proto, že pro více lidí je potřeba více jídla, vody, energie a dalších zdrojů, to samozřejmě souvisí i s vytvářením odpadu.¹⁵⁷ Průměrný občan rozvinuté země spotřebuje přibližně 32krát více zdrojů a vyprodukuje 32krát více odpadu než průměrný obyvatel Třetího světa. Největším problémem je zvyšující se souhrnný dopad lidské činnosti na životní prostředí, který je způsobován stoupající životní úrovní Třetího světa a stěhováním lidí z těchto zemí do zemí vyspělých, kde přijímají jejich úroveň. Diamond uvádí, že žádná z vlád vyspělých zemí ani OSN si není ochotna připustit nemožnost „udržitelnosti“ světa, ve kterém by měla obrovská populace Třetího světa dosáhnout a udržet si současnou životní úroveň vyspělých zemí. Pro vyspělé země je toto dilema neřešitelné, nemohou bránit Třetímu světu, aby se dostal na stejnou úroveň.¹⁵⁸ Guillebaud z *Fondu pro optimální populaci* v britském Manchesteru tvrdí, že lidé na Zemi by se měli zredukovat na třetinu. Tento počet je nutný k tomu, aby se zastavily změny klimatu a všichni lidé by měli mít šanci mít stejnou životní úroveň jako Evropané. Předpovídá, že pokud se nesníží populace humánním způsobem prostřednictvím plánované rodiny, lidé budou hladovět a Zemi zachvátí rozsáhlé epidemie a násilí.¹⁵⁹ Diamond ve své práci dochází k závěru, že při řešení environmentálních problémů nesmíme spoléhat na zásahy státu a vlád. Klíč k řešení takřka všech ekologických problémů je v nakupování výrobků s certifikátem vhodného chování výrobce k životnímu prostředí. „*A opět jsme u teze, že ochrana přírody je otázkou etickou. Lakota (kupujeme jen to levnější, i když víme, že koupí dražšího pomáháme ochraně životního prostředí) nás dovede do pekel.*“¹⁶⁰ Ochrana životního prostředí se tedy nemůže zastavit na úrovni zákonů a vládních rozhodnutí. Je to věc každého. Každý z nás ovlivňuje životní prostředí více, než si je ochoten připustit. Podle Moldana při jakémkoliv rozhodování se samozřejmě respektujeme rozměr sociální a bereme v potaz ekonomické hledisko, ale stejně tak bychom se měli zajímat o ekologickou stopu našeho rozhodnutí.¹⁶¹ S tímto tvrzením souhlasí Patočka, podle kterého je prvotní ideový základ. Pokud lidé chtějí, aby

¹⁵⁷ Srov. DIAMOND, J. *Kolaps: proč společnosti zanikají a přežívají*, s. 645, 653-655.

¹⁵⁸ Tamtéž s. 656-658.

¹⁵⁹ Srov. ŘÍHA, M. *Hrozí Zemi další katastrofa?*. [online].

¹⁶⁰ Srov. PÁLENÍK, M. *Zkolabuje i naše civilizace?*. [online].

¹⁶¹ Srov. MOLDAN, B. *(Ne)udržitelný rozvoj: ekologie hrozba i naděje*, s. 63.

společnost respektovala ekologické limity, měli by nějakým způsobem tento prvek do svého chování zahrnout a být ochotni se i politicky angažovat.¹⁶²

3.1.4 Postoje sociální ekologie k otázce přelidnění

K názorům zastánců hlubinné ekologie na problematiku přelidnění se kriticky vyjadřuje zakladatel sociální ekologie Murray Bookchin. Ve své práci *Remarking the Society* oponuje názorům, které předkládají vinu za ekologickou krizi lidstvu, které Zemi přelidňuje a pohlcuje její zdroje. Dle Bookchina tento přístup odvádí pozornost od sociálních problémů a tvrdí, že v těchto názorech se často může skrývat šovinismus či rasismus a že v nich také může ožívat nový malthusianismus o rychlejším růstu populace nežli postačuje výroba potravin.¹⁶³ Bookchin varuje předtím, abychom „populační problém“ zbavovali sociálního kontextu a převáděli ho pouze na „záležitost matematiky“. Odmítá proto termín „lidstvo“ a tvrdí, že je třeba si vyjasnit, kdo se přelidnil a kdo se chová destruktivně - lidský druh jako takový nebo spíše určitý typ společenského uspořádání se svými hierarchickými vztahy, které staví muže proti ženám, elity proti masám, rozvinutý svět proti Třetímu světu, ...?¹⁶⁴ Bookchin hlubinné ekology kritizuje za to, že do diskuze o přelidnění vnesli misantropismus, což často vedlo k netečnosti k lidskému utrpení. Také je skeptický k pojmu biocentrismus. Tvrdí, že je tento termín nebezpečný ve vágním tvrzení, že v biosféře existuje demokracie, tím ale jako by morálně ospravedlňoval masové vymírání lidstva, pokud to bude v zájmu „kosmického běhu věcí“. Bookchin uvádí, že myšlení hlubinných ekologů dovedené do krajnosti může sloužit jako ospravedlňování potenciálně nebezpečné rasistické politiky a misantropickému přístupu k vlastnímu druhu.¹⁶⁵

3.1.5 Hnutí a organizace zabývající se problémem přelidnění

Podle Remeše, který je zakládajícím členem *Společnosti pro studium sekt a nových náboženských směrů* v České republice, na Naesse navázalo například *Hnutí pro dobrovolné vyhynutí lidstva*, které vyzývá lidi k tomu, aby neměli děti. Toto hnutí

¹⁶² Srov. PAPOUŠEK. J. *Hovory o ekologii*, s. 141.

¹⁶³ Srov. TOMEK. V. *Změnit tento šílený svět! Murray Bookchin*, s. 101.

¹⁶⁴ Srov. NOVÁK. A. *Radikální ekologie – komparativní analýza sociální ekologie a ekologie hlubinné*, s. 81.

¹⁶⁵ Tamtéž 83-85.

zastává názor, že život např. žížaly či komára je cennější než život člověka. Lidstvo přirovnává k rakovině planety, která ohrožuje přežití ostatních biologických druhů. Musí být proto „vyléčena“ – nejlépe katastrofou.¹⁶⁶

Problémem přelidnění se zabývá i hnutí FIGU (*Svobodné zájmové společenství v oblasti duchovních a hraničních věd a ufologických studií*). Toto společenství zastává názor, že veškeré zlo na Zemi ohledně lidstva, všech forem života, životního prostředí a planety samotné vyplývá výhradně a pouze z přelidnění a tvrdí, že nezadržitelně rostoucí přelidnění může být zastaveno a redukováno pouze radikálními a mocenskými opatřeními a to tím způsobem, že se budou v každé zemi celosvětově prosazovat a realizovat nezbytná radikální opatření pomocí zákonů.¹⁶⁷

Nejradikálnějšími názory se prezentuje ekologická skupina *Church of Euthanasia*, která vystupuje s heslem „*Save the Planet Kill Yourself*“ („*Zachraň planetu, zabij sám sebe*“).¹⁶⁸ Můžeme si klást otázku, zdali v tomto případě již nejde o recesi, Březina však upozorňuje na nebezpečí této a podobných organizací.¹⁶⁹

3.1.6 Hrozba přelidnění?

Názory na to, zdali zvyšující se počet obyvatel na Zemi představuje ohrožení pro lidskou populaci či pro biologickou rovnováhu planety, nejsou jednotné. Přebývá však souhlasné stanovisko. Keller konstatuje, že možností pro snížení růstu světové populace je zvýšení společenského postavení žen a možnost jejich seberealizace jinde než v rodině. Základem pro tento krok je umožnění přístupu ke vzdělání ženám.¹⁷⁰

Jednotná nejsou ani přesvědčení, zdali je zvyšující se lidská populace ohrožená budoucími hladomory, či zdali bude ubývat počet podvyživených lidí. Pro snížení počtu hladovějících lidí je však nutné podporovat a změnit stávající zemědělský systém v rozvojových zemích.¹⁷¹ Bohatá zmiňuje realizaci potravinové pomoci mezinárodními organizacemi, jejímž účelem je zmírnit rozsah podvýživy a hladu. Zdůrazňuje však, že

¹⁶⁶ Srov. REMEŠ. P. *Church of Euthanasia*. [online].

¹⁶⁷ Srov. *Přelidnění – zachraňte Zemi, život, rostliny, lidstvo a zvířata*. [online].

¹⁶⁸ Srov. *Church of Euthanasia*. [online].

¹⁶⁹ Srov. BŘEZINA. I. „*Lhář dostal Nobelovu cenu míru...*“ (*Rozhovor s ekologem Ivanem Březinou*). [online].

¹⁷⁰ Srov. KELLER. J., et al. *Vize rozvoje České republiky do roku 2015*. [online].

¹⁷¹ Srov. VOŠTA. M. *Populační trendy v procesu globalizace světového hospodářství*, s. 4-5.

z etického hlediska je důležité věcně vymezit, kdy je tato pomoc účinná.¹⁷² Snižování rozdílů v bohatství a spotřebě zdrojů mezi rozvinutými a rozvojovými zeměmi by mělo být úkolem globální spolupráce. Hampl však upozorňuje, že dosavadní pokusy vlád o významné celosvětové dohody byly prozatím úspěšné jen velmi omezeně.¹⁷³

Bývá poukazováno na fakt, že pouze malé procento populace spotřebovává většinu světových zdrojů a vytváří většinu znečištění. Můžeme si tedy klást otázku, zdali je správné pro občana rozvinuté země zavírat před touto skutečností oči a neusilovat alespoň o snížení své ekologické stopy (viz dále 3.4 Etika dobrovolné skromnosti). Opačnou argumentací je tvrzení, že pouze ekonomický růst, a tedy stále se zvyšující spotřeba, může zajistit zlepšení situace lidí v rozvojových zemích.¹⁷⁴ V tomto případě ovšem narážíme na stanoviska, podle kterých je spotřební trend lidí v rozvinutých zemích z hlediska postupující ekologické krize naprosto neudržitelný, a to i v případě, že by žádný Třetí svět neexistoval.¹⁷⁵ Nebylo však dosaženo konsensu ani v tom, zdali se Země ocitá ve stavu ekologické krize (odpůrci Březina, Klaus, Lomborg, Simon), případně jak tento stav řešit.

Z biocentrického hlediska, by měl člověk usilovat o zachování či zlepšení kvality životního prostředí a o dosažení určité životní úrovně každého člena lidské společnosti. Z antropocentrického pohledu bychom měli chránit každý lidský život, protože mu přiznáváme jedinečnou vnitřní hodnotu. Pokud by byl ovšem osud lidstva ohrožen z důvodu postupující ekologické krize, snahou člověka, resp. lidstva, by mělo být její odvrácení, ať z antropocentrického či biocentrického postoje.

3.2 Ekonomický růst

3.2.1 Současný trend hospodářského růstu

Začátek druhé poloviny 20. století je ve znamení bezprecedentního ekonomického růstu a s ním souvisejícího růstu životní úrovně v řadě zemí Evropy a severní Ameriky.¹⁷⁶ Ekonomický rozvoj je jedním z centrálních, ne-li zcela úředním, témat

¹⁷² Srov. BOHATÁ, M., et al. *Úvod do hospodářské etiky*, s. 173.

¹⁷³ Srov. HAMPL, M. *Populační vývoj světa. Katastrofa, nebo součást globální transformace?*. [online].

¹⁷⁴ Srov. KELLER, J. *Až na dno blahobytu*, s. 17.

¹⁷⁵ Srov. DIAMOND, J. *Kolaps: proč společnosti zanikají a přežívají*, s. 680.

¹⁷⁶ Srov. KELLER, J. *Sociologie a ekologie*, s. 111.

dneška. Stupeň rozvoje společnosti je charakterizován velikostí ekonomického výkonu vyjádřeného objemem HDP.^{177 178} „Prakticky všichni jsou pro ekonomický růst.“ Je nastolen trend neustálého zvyšování reálného výstupu. Reálný HDP vzrostl od roku 1900 třicetkrát. Autoři knihy *Ekonomie* (Samuelson a Nordhaus) považují tento fakt za nejdůležitější skutečnost 20. století. Uvádějí, že ekonomický růst je velmi důležitý pro životní úroveň, proto je klíčovým politickým cílem a nejdůležitějším faktorem úspěchu země v dlouhém období.¹⁷⁹ Evropská unie v současné době požaduje od členských států dohodu na strategii, která povede k více než dvouprocentnímu průměrnému hospodářskému růstu Evropské unie.¹⁸⁰ Cílem strategie hospodářského růstu České republiky 2005-2013 je provést potřebná navrhovaná prorůstová opatření a dosáhnout v roce 2013 ekonomické úrovně průměru EU-25.¹⁸¹

Ekonomický růst a s ním spojené vzorce spotřeby jsou často považovány za jednu z nejzákladnějších hnacích sil zátěže prostředí. Křivky hospodářského růstu, jež je vyjádřen HDP a křivky růstu zátěže prostředí, které jsou vyjádřené například růstem znečištění či spotřebou přírodních zdrojů, rostou současně.¹⁸²

V dnešní době se můžeme setkat s protichůdnými názory na otázku týkající se potřebnosti a správnosti ekonomického růstu, která je diskutována z mnoha úhlů pohledu. Bohatá konstatuje, že člověk je považován za polidštěnou přírodu a proto je z hlediska etického jediným subjektem, nikoliv ale jediným objektem, morálního úsudku. Úkolem hospodářské etiky je tedy klást nové požadavky, které by měly přesahovat dosavadní tradiční cíle a podmínky hospodaření. V dnešní době jde především o ochranu přírodního prostředí, o zachování sociálního prostředí a snahu, aby nové techniky ve výrobním procesu přispívaly ke zpříjemnění práce lidí.¹⁸³ Dle Jeníčka by měl pojem ekonomický růst v sobě zahrnovat také kvalitativní rozměr, např. vyšší

¹⁷⁷ Hrubý domácí produkt (HDP) je makroekonomickým souhrnným ukazatelem, který vyjadřuje hodnotu vytvořenou v národním hospodářství za sledované období (zpravidla rok).

¹⁷⁸ Srov. MOLDAN. B. *Podmaněná planeta*, s. 30.

¹⁷⁹ Srov. SAMUELSON. P. A., NORDHAUS W. D. *Ekonomie*, s. 555-556, 561.

¹⁸⁰ Srov. LAVIČKA. V. *Brusel má strategii. Pomůže to Evropě*. [online].

¹⁸¹ Srov. JAHN. M., et al. *Strategie hospodářského růstu České republiky 2005-2013: shrnutí: cesta k prosperitě*, s. 7.

¹⁸² Srov. MOLDAN. B. *Podmaněná planeta*, s. 32.

¹⁸³ Srov. BOHATÁ. M., et al. *Úvod do hospodářské etiky*, s. 92.

kvalitu výchovy a vzdělání, zdravotní péče, životního prostředí a změnu ve spotřebním chování lidí.

3.2.2 Kritika ekonomického růstu hlubinnou ekologií

Ekonomie se dá popsat jako síť souvisejících vztahů, která se rozprostírá do všech stran, proto je nutné brát v potaz stovky proměnných. Naess uvádí, že v klasické ekonomii se běžně zvažují mravní otázky. Etické požadavky vždy ovlivňují praktické ekonomické záležitosti. Tvrdí, že významní ekonomové minulých století (Quesnay, Smith, Mill, Marx) se etikou zabývali stejně tak jako ekonomickými jevy. Od 20. století se však pohled ekonomických učebnic nebezpečně zúžil a z normativní filosofie v nich již můžeme najít jen velmi málo. Dle Naesse se ekonomie „scvrkla“ a zůstala nám jen fakta a kvantifikace.¹⁸⁴

Hlubinní ekologové kritizují ekonomický růst, tak jak je dnes chápán a prosazován v průmyslově rozvinutých státech. Podle jejich názoru je z dlouhodobého hlediska neslučitelný s prosperitou života lidí i veškerého ostatního života a jeho pestrostí. Kritizují, že ekonomický růst znamená především růst hodnot, které se dají zpeněžit, nikoliv hodnot obecných, včetně ekologických.¹⁸⁵ Devall si klade otázku, zdali může ekonomický růst vést k řešení sociálních problémů a ekologických hrozeb, když k těmto problémům sám přispívá.¹⁸⁶ Hlubinní ekologové však neodmítají ekonomický růst celkově, navrhují však takový, který by byl ekologičtější a z toho důvodu navrhují vnímat hlubinnou ekologii jako východisko pro praktickou práci, nikoliv jen jako etickou normu.¹⁸⁷

Naess kriticky komentuje ukazatel HDP, který je typickým indikátorem ekonomického růstu. Uvádí, že HDP je měřítkem jakékoliv lidské činnosti, nikoliv však činnosti s nějakou hodnotou a tvrdí, že jakýkoliv ekonomický růst, který nesouvisí s vnitřními hodnotami, je neutrální nebo dokonce škodlivý. Dále poukazuje na to, že růst HDP vyžaduje neekologické technologie ve vzdálených oblastech, neuspokojuje potřeby nýbrž chtivost, znevýhodňuje práci v domácnosti a vede k nezodpovědné

¹⁸⁴ Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 155-156.

¹⁸⁵ Srov. DEBALL. B., SESSIONS. G. *Hlboká ekológia*, s. 89-90, 93.

¹⁸⁶ Srov. DEBALL. B. *The Age of Ecology: Self-Organization in Liberal Modernity and Ecology*. [online].

¹⁸⁷ Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 35.

a nesolidární spotřebě zdrojů a globálnímu znečištění. Pokud bychom chtěli dát ukazateli HDP nějaký smysl, museli bychom, dle Naesse, zavést „ukazatel pokroku vztažený k normativnímu systému“, neboť profesionální ekonom musí při svých odhadech z norem vycházet.¹⁸⁸ S tímto názorem se neztotožňuje Horyna, který upozorňuje, že ekologický problém je problémem odvozeným. Je tedy součástí širších souvislostí, pro které ve společensko-vědní sféře, tedy v tzv. ekologické etice mnohdy nenalezneme nástroje k jeho reflexi. Je tedy nutné se ptát po povaze takového problému, který podle Horyny není politický, morální, ani filosofický, ale ekonomicko-sociální.¹⁸⁹

Hospodářský růst je spojen s hluboce zakořeněnou ideologií produkce a spotřeby, kterou lze najít ve všech rozvinutých zemích. Podle Naesse by však měření ekonomického růstu mělo být nezávislé na úrovni domácí spotřeby a materiálu.¹⁹⁰ „*Drastické zásahy lidí do přírody odráží naše ekonomické aktivity. Ochrana toho, co z naší nedotčené přírody ještě zbývá, bude do značné míry záviset na naší ochotě i schopnosti změnit dnešní způsob výroby i spotřeby – a také opustit ideologie, které dnešní ekonomické znásilňování naší planety ospravedlňují.*“¹⁹¹

3.2.3 Ekonomický růst jako lék ekologických problémů

Ekonomický růst je většinou ekonomů propagován za jedinou možnou cestu k řešení ekologických problémů.¹⁹² Empirické studie ukazují, že životní prostředí je v bohatších společnostech v lepším stavu než v chudých oblastech. Bohatší lidé poptávají více statků čistého životního prostředí, jinými slovy, poptávka po neznečištěném životním prostředí roste spolu s růstem příjmu jednotlivců. Životní prostředí tak splňuje definici luxusního statku.¹⁹³ Světová banka zdůrazňuje, že ekonomický růst a životní prostředí nejsou v žádném rozporu, ale naopak se vzájemně doplňují. Absence ochrany prostředí podkopává ekonomický růst, avšak bez růstu není možné dostatečně přispívat na ochranu životního prostředí.¹⁹⁴ S tímto názorem se

¹⁸⁸ Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 162-168, 170-171.

¹⁸⁹ Srov. LUŽNÝ. D. *Jádrem filosofie je sociální kritika (rozhovor s Břetislavem Horynou)*. [online].

¹⁹⁰ Srov. NAESS. A. *What kind of Democracy?*. [online].

¹⁹¹ Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 188.

¹⁹² Srov. KELLER. J. *Až na dno blahobytu*, s. 17.

¹⁹³ Srov. KUBÍČEK. J. et al. *Hospodářská politika*, s. 265.

¹⁹⁴ Srov. LOMBORG. B. *Skeptický ekolog: jaký je skutečný stav světa?*, s. 210.

ztotožňuje Tajovský, podle kterého je právě hospodářský růst v dnešním světě tím, co nejvíc ze všeho přispívá ke zlepšování životního prostředí. Platí zde jednoduchá přímá úměra: větší prosperita (více bohatství, rychlejší ekonomický růst) rovná se lepší životní prostředí. Věrohodné vědecké důkazy uvádí, že znečištění přírody spojené s ekonomickou aktivitou roste s každou vyprodukovanou jednotkou zhruba do úrovně 8000 dolarů HDP na hlavu. Pak dochází ke zlomu a s dalším ekonomickým růstem již znečištění klesá.¹⁹⁵ Stejný názor zastává i Klaus a vysvětluje, že vztah mezi hospodářským růstem a znečištěním životního prostředí má tvar obráceného U. To znamená, že v počátcích rozvoje ekonomiky se zhoršuje a teprve později dochází k jeho zlepšení. Klaus považuje za klišé tvrzení, že trh a ekonomický růst tvoří ekologickou zátěž.¹⁹⁶ Tajovský také upozorňuje, že pouze hospodářský růst a s ním spojený pokrok ve vědeckém poznání skýtá možnost používat k přírodě nejšetrnější a nejefektivnější technologie, neboť prosperita a bohatství skýtají prostor pro růst lidského poznání.¹⁹⁷ S protichůdným názorem vystupuje Commoner, podle kterého se životní postoj, jež hledá naplnění v materiálním bohatství, nehodí do tohoto světa, neboť životní prostředí je velmi omezené. „Řešením“ jednoho problému tak vzniká deset dalších a nové problémy nejsou důsledkem náhodných selhání, ale naopak technologických prostředků.¹⁹⁸ Podle Schumachera stále větší stroje, nesoucí s sebou koncentraci ekonomické moci a páchající stále větší násilí na životním prostředí, neznamenají pokrok. Jsou popřením moudrosti, která vyžaduje novou orientaci vědy a techniky směrem k organickému, nenásilnému, k elegantnímu a krásnému.¹⁹⁹

Jílková nesouhlasí s tím, že si nejdříve musíme „vydělat“ a až poté můžeme řešit životní prostředí. Podle jejího názoru jde o otázku volby v daném čase. Společnost má možnosti, kam bude vynakládat svoje zdroje a musí se rozhodnout v rámci demokratických procesů, jak důležitá je ochrana životního prostředí.²⁰⁰

¹⁹⁵ Srov. TAJOVSKÝ. L. *Ladislav Tajovský: Svět, ve kterém nechceme žít*. [online].

¹⁹⁶ Srov. KLAUS. V. *Modrá planeta v ohrožení (sborník nových textů o globálním oteplování)*, s. 69-70, KLAUS. V. *O ekologii, ekologismu a životním prostředí*. [online].

¹⁹⁷ Srov. TAJOVSKÝ. L. *Ladislav Tajovský: Svět, ve kterém nechceme žít*. [online].

¹⁹⁸ Srov. SCHUMACHER. E. F. *Malé je milé aneb, ekonomie, která by počítala i s člověkem*, s. 32.

¹⁹⁹ Tamtéž s. 36.

²⁰⁰ Srov. PAPOUŠEK. J. *Hovory o ekologii*, s. 69.

Podle většiny ekonomů má ekonomický růst pomoci vyléčit přírodu, jejíž přežití je ohroženo dosavadním ekonomickým růstem. Nepřipouštějí si, že právě příroda až dosud opatřuje veškeré zdroje pro stále požadovaný ekonomický růst a to je důvod, proč je dnes v takovém stavu. Podle Kellera je jediným řešením přestat znečišťovat přírodní prostředí. Mezi ukazatele ekonomického růstu můžeme, podle jeho názoru, považovat i globální oteplování planety. Keller také uvádí další následky lidské činnosti: úbytek značné masy rostlinstva, nebezpečí velkoplošných požárů, ohrožení rostlinstva ve světových oceánech, ničení rovníkových pralesů, zrychlení tempa desertifikace atd., před kterými ideologové ekonomického růstu strkají hlavu do písku. Je zřejmé, že ekonomický růst je možný pouze za předpokladu, že zůstanou trvale alespoň částečně nezaplaceny výdaje, které hradí sama příroda. Ekonomický růst spočívá na předpokladu, že uměle vyrobené věci jsou cennější než pouhá příroda. Podle Kellerova názoru bychom se měli snažit přičítat k cenám výrobků také hodnotu částí přírody, které byly výrobou devastovány.²⁰¹ S tímto tvrzením souhlasí Schumacher, který upozorňuje, že člověk nevnímá sám sebe jako součást přírody, ale jako vnější sílu určenou k tomu, aby si přírodu dobyla a podmanila. Člověk je odtržen od reality a má sklon považovat vše co nevyrobil sám za bezcenné. Schumacher navrhuje pokusit se omezit rychlost spotřeby tzv. „přírodního kapitálu“ (přírodních zdrojů) a prosazovat např. vkládání peněz do zvláštních fondů při jeho spotřebovávání.²⁰²

Pokud má být příroda objektem našeho morálního úsudku (viz Bohatá), neměli bychom se zasazovat o její ochranu a v této souvislosti jí, jako „přírodní kapitál“, náležitě „oceníť“? Při hledání odpovědi na tuto otázku není snadné dosáhnout konsensu, neboť existují nejednotné názory na tzv. vyčerpatelnost přírodních zdrojů.

3.2.4 Ekonomický růst, spotřeba a životní prostředí

„Věřit v možnost neomezeného růstu v omezeném prostředí může jen blázen anebo ekonom.“ (K. E. Boulding)²⁰³

Spotřeba představuje základní hnací sílu hospodářského růstu a zároveň růstu zátěže prostředí.²⁰⁴ Osobní spotřeba, privátní investice a poptávka ze zahraničí jsou

²⁰¹ Srov. KELLER. J. *Až na dno blahobytu*, s. 21, 29-31.

²⁰² Srov. SCHUMACHER. E. F. *Malé je milé aneb, ekonomie, která by počítala i s člověkem*, s. 18-19.

²⁰³ Srov. KELLER. J. *Sociologie a ekologie*, s. 51.

považovány za hlavní tahouny ekonomiky.²⁰⁵ Ve *Strategii hospodářského růstu České republiky 2005-2013* je osobní spotřeba považována za hlavní motor budoucího růstu, který má vést k postupnému sblížení životní úrovně s vyspělými zeměmi.²⁰⁶ Mnohdy se poukazuje na to, že právě rostoucí spotřeba v širokém slova smyslu (výrobky, služby) je základní příčinou neúspěchu dosavadních snah o zásadní nápravu životního prostředí v lokálním a zejména v globálním měřítku.²⁰⁷

Mezi odpůrce nutnosti snižování spotřeby můžeme zařadit Lomborga, podle jehož názoru žádná taková opatření nejsou nutná a to ani z důvodu vyčerpatelnosti přírodních zdrojů, přebytku odpadů či neúměrné zátěže životního prostředí.²⁰⁸ Ani Smith není zastáncem omezování spotřeby všeho za každou cenu. Uvádí, že omezování spotřeby surovin či energie nejsou dobré samy o sobě, a to dokonce ani z úzkého hlediska ochrany životního prostředí. Pro příklad upozorňuje na slabé stránky recyklace papíru či zmenšování velikosti a váhy automobilů, které jsou méně odolná proti nárazu a častěji vedou ke smrtelnému zranění. Můžeme tedy konstatovat, že Smith tuto problematiku pojímá čistě antropocentricky. Nabádá, že ekologická politika musí být posuzována podle svých výsledků, nikoliv motivací.²⁰⁹ Je ovšem zřejmé, že je těžké hledat shodný názor na požadované výsledky. V uvedeném případě je to, podle Smithe, bezpečnost lidského jedince. Jistě bychom se ale setkali i s názorem preferující např. důležitost čistoty ovzduší (biocentrický postoj).

Podle Moldana jsou vzorce spotřeby tím nejdůležitějším činitelem, na kterém bude záležet osud planety, neboť lidé nejsou pro životní prostředí hrozbou pouze svou existencí, ale svým životním stylem. Vzorce spotřeby jsou jádrem problému, který jsme ještě nejen nezačali řešit, ale většinou dosud ani nerozpoznali.²¹⁰ Podle Diamonda je spotřeba vyspělých zemí naprosto neudržitelná. To znamená, že nemohou pokračovat současným tempem dlouho, dokonce ani v případě, kdy by neexistoval Třetí svět

²⁰⁴ Srov. MOLDAN. B. *Podmaněná planeta*, s. 324.

²⁰⁵ Srov. KLAUS. V. *Jsem holubičí povaha (rozhovor VK pro EU)*. [online].

²⁰⁶ Srov. JAHN. M. et al. *Strategie hospodářského růstu České republiky 2005-2013: shrnutí: cesta k prosperitě*, s. 8.

²⁰⁷ Srov. MOLDAN. B. *Podmaněná planeta*, s. 324.

²⁰⁸ Srov. LOMBORG. B. *Skeptický ekolog: jaký je skutečný stav světa?*, s. 191, 241.

²⁰⁹ Srov. SMITH. F. L. *Trh a příroda*, s. 7.

²¹⁰ Srov. MOLDAN. B. *(Ne)udržitelný rozvoj: ekologie hrozba i naděje*, s. 62.

a nepokoušel se nás dohnat.²¹¹ Bookchin upozorňuje na uměle vytvářený nedostatek a potřeby. Technické možnosti dnes umožňují, aby nedostatek neexistoval, přesto je uměle vytvářen na základě uměle vytvořených potřeb. Potřeby již nejsou subjektivní, nýbrž výrobní silou. Jsou slepé ve stejném smyslu, jako je slepá produkce zboží. A setřást ze sebe toto zlo „fetišismu“ potřeb znamená znovu prosadit svobodu volby, jež souvisí se svobodou individua. Ve skutečně svobodné společnosti by se měly potřeby utvářet na základě uvědomění a volby, nikoliv na základě toho, co nabízí okolí a nástroje.²¹² Podobný názor zastává Keller, podle kterého mnohé z potřeb, které lidé považují za vlastní potřeby, jsou ve skutečnosti potřebami trhu, respektive potřebami jednotlivých firem na trhu soupeřících. Lidé v rozvinutých zemích byli ve značné míře zbaveni možnosti uspokojovat základní potřeby způsobem, který dříve umožňovala příroda. Podle Hoogendijka zničení přírody v důsledku ekonomického růstu vedlo k tomu, že lidé stále častěji musí uspokojovat své potřeby nepřirozeným a umělým způsobem. V těchto zemích také vzniká řada potřeb v důsledku ekonomického růstu, jež jsou lidem vnucené. V první řadě jde totiž o potřeby systému. Mašinerie ekonomického růstu spotřebuje většinu energie a surovin pouze k tomu, aby se udržela v chodu.²¹³ Schumacher upozorňuje, že pěstování a rozšiřování potřeb je protikladem moudrosti a zároveň protikladem svobody a míru. Zmnožení potřeb zmnožuje naši závislost na vnějších silách, které nedokážeme ovlivnit, a tak způsobuje naši existencionalní úzkost.²¹⁴ Mishan v této souvislosti popisuje rozšíření tzv. individualistické etiky, která doprovází ekonomický růst v rozvinutých zemích. Je v ní zahrnuta sobecká snaha jednotlivců zajišťovat stále více svých životních potřeb zbožím produkovaným ekonomickým systémem. Díky všeobecně rozšiřované individualistické etice dochází k úpadku vzájemné důvěry mezi lidmi a vzájemných závazků, úpadku charakteru a všeobecné důvěry.²¹⁵

²¹¹ Srov. DIAMOND. J. *Kolaps: proč společnosti zanikají a přežívají*, s. 680.

²¹² Srov. TOMEK. V. *Změnit tento šílený svět! Murray Bookchin*, s. 78.

²¹³ Srov. KELLER. J. *Až na dno blahobytu*, s. 33-35.

²¹⁴ Srov. SCHUMACHER. E. F. *Malé je milé aneb ekonomie, která by počítala i s člověkem*, s. 35.

²¹⁵ Srov. MISHAN. E. J. *Spor o ekonomický růst*, s. 132-133.

3.2.5 Ekonomický růst a chudoba

„Jakákoliv diskuze o globální chudobě, která nedochází k požadavku zásadní změny našich spotřebních návyků a plýtvání, našich zálib, naší rozmařilé životní úrovně a obecně našich hodnot, je pokrytectví. Na etické problémy neexistují žádné technovědné odpovědi.“ (T. Rozsak)²¹⁶

Ekonomický růst bývá spojován s řešením problémů sociální nerovnosti ve společnosti a chudoby Třetího světa. V prvním případě bývá ekonomický růst příslibem zvýšení životní úrovně všech členů dané společnosti. Argumentuje se tím, že pouze ekonomický růst dokáže vytvořit přebytek, z kterého budou moct být uspokojeni i ti nejchudší.²¹⁷ S tvrzením, že s bohatnutím bohatých bohatnou i chudí, nesouhlasí Johanisová. Upozorňuje, že nic takového se neděje, pouze dochází k tomu, že bohatí kupují luxusní zboží od jiných bohatých. Chudí si půjčují, platí úroky a dále chudnou. Nůžky mezi chudými a bohatými se dále rozevírají.²¹⁸ Dle Kellera není úkolem ekonomického růstu snižování rozdílů životní úrovně mezi různě bohatými skupinami obyvatel. Není to v podmínkách trhu ani technicky možné. Vysvětluje, že jelikož je trh věrnou reprodukcí existující sociální nerovnosti, je přetrvávající nerovná distribuce a nerovný konzum spolehlivou zárukou toho, že i do budoucna bude ekonomický růst zapotřebí, protože jedině on může situaci nižších sociálních vrstev vyřešit. Tato strategie je tak ospravedlnitelná až do naprostého vyčerpání zdrojů.²¹⁹

Ekonomický růst je pokládán za nezbytný předpoklad vylepšení situace chudých i v celosvětovém měřítku. Zpráva komise OSN nazvaná *Naše společná budoucnost* se vyslovuje pro ekonomický růst jako pro jediné možné řešení bídy zemí Třetího světa.²²⁰

Dochází k rozpracovávání teorií, které se zabývají možnostmi rozšíření demokratického zřízení a ekonomiky růstu do rozvojových zemí. Současně se však množí pochybnosti o tom, zda ekonomika růstu na straně jedné a vzrůst populace na straně druhé nepředstavují příliš velkou zátěž pro životní prostředí.²²¹

²¹⁶ Srov. MERHAUT. B. *Spiritualita a její postmoderní náhražky*. [online].

²¹⁷ Srov. KELLER. J. *Až na dno blahobytu*, s. 17.

²¹⁸ Srov. JOHANISOVÁ. N. *Nadřa Johanisová: Ekonomický růst je vážný problém*. [online].

²¹⁹ Srov. KELLER. J. *Až na dno blahobytu*, s. 17, 21.

²²⁰ Tamtéž s. 21.

²²¹ Srov. KELLER. J. *Sociologie a ekologie*, s. 111

Na stranu zastánců ekonomického růstu z pohledu řešení chudoby rozvojových zemí můžeme zařadit Lomborga, který upozorňuje na to, jakého bylo dosaženo pokroku a jak hospodářského růstu dosahovat.²²² Shodnou se s Klausem na tvrzení, že pomoc rozvojovým zemím tkví v otevřeném trhu, který usnadňuje zahraniční obchod, investice a ekonomickou svobodu, která povzbuzuje výměnu technologií a zlepšuje kvalitu správy.²²³

Diamond upozorňuje na neudržitelnost spotřeby lidí ve vyspělých zemích, nemluvě o předpokladu, že by stejné životní úrovně dosáhli i lidé z rozvojových zemí (viz předchozí kapitola).²²⁴ Rynda mluví o potřebě nasytit základní životní potřeby lidí ve Třetím světě, čemuž rozvinutý svět musí napomáhat nejen z důvodů altruistických, ale i sobeckých: aby s ním tyto chudé země sdílely starost o životní prostředí. Je tedy legitimní, že chudí musí svoji základní spotřebu zvýšit, zatímco nezbytným a nepřiznávaným faktem je, že rozvinutý svět by měl svoji spotřebu naopak snížit.²²⁵ Keller upozorňuje na málo pochopitelnou logiku ekonomů, kteří aby umožnili chudým zemím splácet jejich vysoké dluhy, půjčují jim ochotně další peníze. Není jasné, proč by půjčka měla být využita lépe než ta předchozí, nakonec tedy bude nutností zaplatit surovinami.²²⁶ Mishan vysvětluje, že naděje vkládány do zahraničního obchodu, který bude mít vliv na zlepšení situace rozvojových zemí a zajistí pokračující ekonomický růst na Západě, který bude zajišťovat rozšiřující se trhy pro potraviny, suroviny a jednoduché výrobky, se nenaplnily, neboť dochází k obchodním restrikcím.²²⁷

3.2.6 Ekonomický růst, lidské hodnoty a odkaz budoucím generacím

Hlubinně ekologické hnutí předpokládá, že v rozvinutých zemích by mělo dojít ke změně převládajících základních hodnot. Je třeba vypracování vlastních norem a hodnot každého jedince tak, aby odpovídaly novým postojům, které vychází z uvědomění si ekologických problémů. Velikou důležitost přikládají stoupenci hlubinné ekologie také

²²² Srov. LOMBORG. B. *Skeptický ekolog: jaký je skutečný stav světa?*, s. 98-99.

²²³ Srov. KLAUS. V. *Pochybné postoje západních zemí vůči rozvojovému světu*. [online], LOMBORG. B. *Skeptický ekolog: jaký je skutečný stav světa?*, s. 99.

²²⁴ Srov. DIAMOND. J. *Kolaps: proč společnosti zanikají a přežívají*, s. 680.

²²⁵ Srov. KOUŘIL. V. *Kvantitativní ekonomický růst není možný (rozhovor s Ivanem Ryndou)*. [online].

²²⁶ Srov. KELLER. J. *Až na dno blahobytu*, s. 24-25.

²²⁷ Srov. MISHAN. E. J. *Spor o ekonomický růst*, s. 80.

zapojení se do organizovaných aktivit (politické působení, občanské iniciativy). Cílem hlubinné ekologie není pouze nenápadná reforma dnešní společnosti, ale úplné přeorientování celé civilizace.²²⁸

Vavroušek v roce 1993 v rámci *Strategie trvale udržitelného rozvoje* vyjmenoval lidské hodnoty, jejichž hledání a definování je podmínkou pro přiblížení se k ideálům trvale udržitelného rozvoje lidské společnosti a k zachování bohatství přírody na naší Zemi.²²⁹ Podobné přesvědčení vyjadřuje i Kohák, který řešení ekologického problému vidí v hodnotové reorientaci a technologická vylepšení vnímá pouze jako odsouvání problému.²³⁰ I Stropnický vnímá změnu hodnotového řádu tichou revolucí hodnot a návrat etiky s ústupem ekonomiky jako předpoklad pro nalezení smysluplného ukončení ekonomického růstu.²³¹ Keller však vyjadřuje svou skepsi, když říká, že neblahý trend zůstává neměnný. Tedy, že konzumní orientaci ve společnosti nebrzdí žádná ekologická zodpovědnost, nýbrž pouze chronický nedostatek peněz. Ani náznakem nedošlo k hodnotové reorientaci, na kterou tolik spoléhal Vavroušek.²³² Bursík se domnívá, že ke změnám hodnot dojde až v momentě, kdy nastane nějaká kritická situace, kdy se ekologická krize hmatatelně dotkne lidí v rozvinutém světě.²³³ S touto vizí nesouhlasí Librová, dle které by na takovou „ekologickou katastrofu středního dosahu“ doplatila sama příroda, neboť lidé vystaveni strádání, by svou existenci postavili na boji a bojovali by nemilosrdně, jak s bližními, tak se vším živým.²³⁴ Podle Patočky je stejně důležitá reorientace hodnot jako politické působení. Lidé by se tedy měli sdružovat, nebo alespoň podporovat občanské iniciativy, které cílevědomě a systematicky pracují na tom, aby se politická situace proměňovala v potřebném směru.²³⁵ Podobný názor sdílí i Librová, ale upozorňuje, že cesta hodnotové reorientace je pomalá a nepravděpodobná, ne-li nemožná. Podle jejího

²²⁸ Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 71-72, 104.

²²⁹ Srov. VAVROUŠEK. J. *Perspektivy lidských hodnot slučitelných s trvale udržitelným způsobem života*. [online].

²³⁰ Srov. PAPOUŠEK. J. *Hovory o ekologii*, s. 172.

²³¹ Srov. STROPNICKÝ. M. *Revolučnost dobrovolné skromnosti*. [online].

²³² Srov. PAPOUŠEK. J. *Hovory o ekologii*, s. 41.

²³³ Tamtéž s. 104.

²³⁴ Srov. LIBROVÁ. H. *Vlažní a váhaví: kapitoly o ekologickém luxusu*, s. 264.

²³⁵ Srov. PAPOUŠEK. J. *Hovory o ekologii*, s. 140.

názoru bychom věřili v zázrak, kdybychom si mysleli, že změna v lidské hodnotové orientaci a v životním způsobu může skutečně vyřešit ekologickou krizi.²³⁶ Moldan radí, že bychom se neměli nechat vléci žebříčkem lidských hodnot, který dnes v rozvinutých zemích staví na přední místa materiální blahobyt a pohodlný život spojený se spoustou předmětů. Je třeba si připomenout tradiční východní i evropské přístupy zdůrazňující jednoduchý život a duchovní hodnoty.²³⁷ Podle Naesse bychom si měli klást otázku, zdali budou mít lidé v chudších zemích a budoucí generace šanci žít tak jako my. Pokud je odpověď záporná, měli bychom se řídit následující normou: „*Zvol si takovou životní úroveň, již realisticky mohou dosáhnout, budou-li chtít, lidé na celém světě.*“²³⁸

Kapitalismus bývá často napadán z důvodu neudržitelnosti pro své údajné přehlížení budoucích potřeb. Jeho odpůrci tvrdí, že bez státních intervencí bude budoucím generacím zanechána pouze pustá země. Mezigenerační spravedlnost si proto vyžaduje politické zásahy. Dle Smithe se však kapitalisté starají o budoucnost tím, že pečují o obecné principy, a je-li trh ve svém pohledu do budoucna krátkozraký, pak vláda je na tom ještě hůře. Je to proto svobodný trh, kdo může zajistit, že v budoucnosti nebudeme trpět nedostatkem.²³⁹ Klaus sdílí Smithův názor a popisuje principy, které by podle jeho názoru měla převzít každá vláda. Prvním z nich je „*přijetí odpovědnosti současné generace vůči generacím budoucím za zachování a předání základních životních hodnot a základních podmínek lidské existence.*“ Důraz je tu kladen na životní hodnoty, nikoliv na ty či ony „přírodní charakteristiky“. To znamená, že se uvažování odvíjí od člověka, nikoliv od přírody, že je nedotknutelný člověk a jeho život, nikoliv příroda a že subjektivita je přisouzena lidem, nikoliv přírodě.²⁴⁰ Princip trvale udržitelného rozvoje (*sustainable development*)²⁴¹, který byl definován Valným shromážděním OSN roku 1987, je považován za takový rozvoj, který zajistí naplnění potřeb současné generace, aniž by byla ohrožena možnost naplnění potřeb generací

²³⁶ Srov. PAPOUŠEK. J. *Hovory o ekologii*, s. 172.

²³⁷ Srov. MOLDAN. B. *(Ne)udržitelný rozvoj: ekologie hrozba i naděje*, s. 49.

²³⁸ Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 149.

²³⁹ Srov. SMITH. F. L. *Trh a příroda*, s. 8.

²⁴⁰ Srov. KLAUS. V. *Mezi minulostí a budoucností: filozofické a humanologické úvahy a eseje*, s. 218.

²⁴¹ Požadavek principu trvale udržitelného rozvoje je obsažen i v *Strategii hospodářského růstu České republiky 2005-2013*. Srov. JAHN. M. et al. *Strategie hospodářského růstu České republiky 2005-2013: shrnutí: cesta k prosperitě*, s. 3.

příštích. Mezi jeho základní principy, kterými by se měla řídit hospodářská politika, patří oživení hospodářského růstu.²⁴² Zeman pokládá za klíčový nedostatek fakt, že termín rozvoj nemůže být svou podstatou trvale udržitelný, protože jeho předpokladem jsou neustálé kvalitativní změny a neustálý ekonomický růst. Je přesvědčen, že trvale udržitelného rozvoje není možné dosáhnout bez radikálních změn společnosti, včetně výrazného omezení plýtvání ve hmotné spotřebě vyspělých zemí a změny vztahů s rozvojovými zeměmi.²⁴³ Březina upozorňuje na to, že pokud je v rámci zavedení trvalé udržitelnosti řeč o „nadměrném plýtvání“ či „nadbytečném luxusu“, měli bychom se ptát, kdo tedy určí povolenou hranici životní úrovně a demokraticky přesvědčí voliče, že nemají chtít víc.²⁴⁴

Vize vývoje budoucnosti Země bez zásadních změn společnosti rozděluje tedy autory na dva tábory, optimistický a pesimistický. V roce 1979 byla vydána kniha Hanse Jonase *Princip odpovědnosti (Das Prinzip Verantwortung)*, jež je v současném světě pokládána za základní etický pohled na naléhavou ekologickou krizi. Podle Jonase je příroda člověku svěřeným dobrem, jež svou existencí vyvolává nezbytný morální nárok na to, aby byla lidmi spravována jako „účel o sobě“. Jonas přichází s novým kategorickým imperativem: „Vezmi v úvahu do své současné volby rovněž budoucí integritu člověka jako součást svého chtění.“ Z tohoto imperativu lze vyčíst, že nemáme právo volit neexistenci budoucích generací kvůli existenci současných anebo tuto neexistenci třeba jen riskovat. Taktéž nám přináší nové pojetí odpovědnosti, jejímž předmětem je budoucí lidstvo a tedy i podmínky jeho existence – příroda. Způsobem zajištění nové odpovědnosti je, podle Jonase, probouzení strachu. Ten přichází jako anticipace, předjímání hrozby, což předpokládá potřebné informace a vědění, které se také stává morálním závazkem.²⁴⁵ Účel probouzet strach u lidí prostřednictvím „*děsivých prognóz laických zelených aktivistů o nadcházejícím konci světa*“ kritizují někteří autoři, např. Březina, Klaus, Lomborg. Upozorňují, že tito „ekologisté“, až na

²⁴² Srov. MOLDAN. B. *Podmaněná planeta*, s. 94.

²⁴³ Srov. ZEMAN. J. *Ekonomické základy trvale udržitelného rozvoje*, s. 5-7.

²⁴⁴ Srov. BŘEZINA. I. *Zelená apokalypsa*, s. 192-193.

²⁴⁵ Srov. VANĚK. J. *Principy obecné, ekonomické a informační etiky*, s. 178-183.

výjimky, přehánějí nebo přímo lžou a mohou se pokoušet pod záminkou ochrany životního prostředí omezovat lidskou svobodu.²⁴⁶

3.2.7 Udržitelnost ekonomického růstu?

Podle Jonase se v dnešní době potřebné informace a vědění stávají morálním závazkem proto, abychom byli schopni zabránit hrozícím ekologickým katastrofám (viz předchozí kapitola).²⁴⁷ V literatuře se ale setkáváme s názory na ekonomický růst, které zastávají opačné pozice a jsou podpořeny argumentací, jež si navzájem protiřečí. Je tedy nelehké zaujmout osobní postoj k otázce správnosti a udržitelnosti ekonomického růstu a tedy i obrazu dnešní vyspělé společnosti a jejího životního stylu. Pro zaujetí vlastního stanoviska by nám jistě pomohla shoda názorů, zdali má ekonomický růst dlouhodobě pozitivní vliv na kvalitu životního prostředí, zdali jsou vzorce spotřeby dnešní vyspělé společnosti udržitelné, zdali je ekonomický růst rozvinutých zemí podmínkou pro zlepšení situace zemí Třetího světa či zdali životní styl bohatých zemí ohrožuje existenci budoucích generací.

Autorka se domnívá, že v otázce udržitelnosti ekonomického růstu, není klíčovým bodem, zdali přiznáme přírodě vlastní hodnotu či nikoliv, neboť pokud souhlasíme s tím, že se ocitáme ve stavu ekologické krize, shodneme se na potřebě chránit životní prostředí, a to buď z ohledu na osud lidstva (antropocentrický postoj) či osud lidstva a planety Země (biocentrický či ekocentrický postoj). Souhlasí s Jonasem, že důležité je disponovat schopností jistého porozumění světu, jehož součástí by mělo být sepětí lidské síly i křehkosti s přírodou a pochopení sounáležitosti s ní, se vsí biosférou. Výsledkem by se tak měl stát setrvalý postoj vůči přírodě.²⁴⁸ K dosažení takového postoje by mohlo pomoci učení hlubinné ekologie, které se snaží o vidění problémů z hlediska jiných než našich zájmů (tj. zájmů jiných druhů a celých ekosystémů) a vychází z přiznání vnitřní hodnoty všem životním formám a uznání důležitosti diverzity.²⁴⁹ Jiným nástrojem, který by nám mohl pomoci dosáhnout setrvalého postoje k přírodě, by se mohla stát environmentální ekonomie, která je specializovaným

²⁴⁶ Srov. BŘEZINA. I. *Zelená apokalypsa*, s. 7-9.

²⁴⁷ Srov. VANĚK. J. *Principy obecné, ekonomické a informační etiky*, s. 178-183.

²⁴⁸ Tamtéž s. 184.

²⁴⁹ Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 17, 49.

odvětvím ekonomie. Mezi její východiska patří rozlišení mezi „morálním“ a „ekonomickým“ přístupem k řešení environmentálních problémů. Oba dva přístupy kladou důraz na svobodu lidského rozhodování a snaží se nastolit „ekologické“ chování. Z každého z obou typů vyplývá rozdílný přístup k řešení environmentálních problémů, mohou se ale vzájemně posilovat a doplňovat.²⁵⁰ Podle Vaňkova názoru by měla ekologická etika v každém případě tvořit rámec etiky ekonomické a stát se tak horizontem ekonomických rozhodnutí.²⁵¹ Librová však upozorňuje, že v dnešním systému je ekonomický růst nezbytný, neboť pokles výroby, její stagnace i pouhé zpomalení růstu jsou riskantní. Radikální environmentální ekonomové předkládají spíše vize než realizovatelné představy, které by domýšlely širší ekonomické a sociální souvislosti.²⁵²

3.3 Decentralizace

Mluvíme-li o decentralizaci, můžeme mít na mysli různé oblasti života: decentralizaci politické moci, decentralizaci výroby a ekonomických procesů vůbec, decentralizaci institucí či decentralizace energetických zdrojů.²⁵³ Zastánci hlubinné ekologie, kteří pojem decentralizace považují za klíčový ve své filosofii, zmiňují všechny druhy výše uvedených decentralizací a vnímají je za potřebné pro zlepšení ekologické krize (viz Požadování decentralizace a místní autonomie v kapitole 2.4.4).

3.3.1 Decentralizace z pohledu hlubinné ekologie

Naess vysvětluje, že hlubinná ekologie se dotýká oblastí jako diverzita, komplexnost, autonomie, decentralizace, symbióza a rovnostářství, zatímco mělká ekologie se zabývá problémy jako znečištění či vyčerpání zdrojů.²⁵⁴ Ve své knize *Ekologie, pospolitost a životní styl* vidí Naess jako hlavní úkol v nadcházejících letech decentralizaci a diferenciaci, neboť to má být cesta k větší místní autonomii, a ve svých důsledcích, i k rozvoji bohatého lidského potenciálu. V souvislosti s termínem

²⁵⁰ Srov. MOLDAN. B. *Podmaněná planeta*, s. 331, 333.

²⁵¹ Srov. VANĚK. J. *Principy obecné, ekonomické a informační etiky*, s. 187.

²⁵² Srov. LIBROVÁ. H. *Vlažní a váhaví: kapitoly o ekologickém luxusu*, s. 263.

²⁵³ Srov. LIBROVÁ. H. *Decentralizace osídlení – vize a realita*, s. 286. [online].

²⁵⁴ Srov. DEVALL. B. *Relation with Arne Naess*. [online].

decentralizace jmenuje Naess pojem soběstačnost. Upozorňuje na možné společenské či kulturní škody jako důsledek mezinárodního obchodu. „Dovoz“ životního stylu a zábavy vede k uniformitě, pasivitě, vyšší spotřebě a menší tvořivosti. Soběstačnost však neznamená, že by měly ustát veškeré vztahy mezi oblastmi, neměly by však pokračovat, nejsou-li přínosem pro seberealizaci (viz kapitola 2.5.2). Nesmí být ani prostředkem k uspokojování základních potřeb. Např. dlouhá cesta má, dle Naessova přesvědčení, vnitřní hodnotu, byla-li cenným zážitkem či na jejím konci byla návštěva přátel. Naess pokračuje, že vyšší soběstačnost bohužel také vyžaduje, aby si lidé uvědomili své hodnoty, omezení a to, co je možné politicky zařídit pro zlepšení podmínek. To je možné pouze v soudržné místní komunitě, kde vše probíhá přirozeně a logicky.²⁵⁵ Naess vymezuje pospolitost a komunitu za klíčové pojmy hlubinně ekologického hnutí. „*Instinktivně se tak bráníme pohlcení něčím ohromným, a přece ne dobrým – něčím, jako je naše moderní civilizace.*“ Dodává, že není jednoduché vytyčit jasné atributy ideální místní komunity. Vyzdvihává však některé pozitivní rysy zelených komunit posledních let:

- 1) počet členů je takový, aby se všichni znali,
- 2) přímá forma demokracie,
- 3) vysoká míra ekonomické soběstačnosti,
- 4) „místní rysy“ kultury a zábavy,
- 5) nepatrné rozdíly v příjmech a majetku členů komunity,
- 6) možnost v některých komunitách zajištění institucí, jež slouží většímu územnímu celku (nezbytnost pro chod celé společnosti).²⁵⁶

Dle Naessova názoru mezi největší překážky rozvoje zelených komunit patří centralizovaná hospodářská politika, vliv hromadných sdělovacích prostředků (centralizace kulturní politiky), konkurence – zejména na světovém trhu (požadavek velkých firem a „vzdálených“ a nešetných technologií) a centralizace a specializace sociální politiky a zdravotnictví.²⁵⁷ Na druhou stranu Naess uznává, že je nutné pro dosažení pozitivních změn v řešení ekologické krize zapotřebí přijetí globálních

²⁵⁵ Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 145, 207-208.

²⁵⁶ Tamtéž s. 209-210.

²⁵⁷ Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 210-211.

opatření. To se týká i komunit či oblastí s menším osídlením, které musí být donuceny k ekologickému chování centrálními autoritami.²⁵⁸

3.3.2 Ekonomická a politická decentralizace

Ekonomická decentralizace je víceméně synonymem decentralizace finančních toků, které komunitou procházejí. Čím větší část finančních toků zůstává v daném místě či regionu, tím více je ekonomika decentralizovaná. Politická decentralizace je stav, kdy místní komunita a občané mají větší pravomoci v rozhodování o záležitostech, které se jich týkají. Oba druhy výše uvedených decentralizací vedou k posilování místních komunit.²⁵⁹

Ekologický ekonom Hines předkládá vizi lokalizace. Jde o alternativní koncepci ke globalizaci, která spočívá v jednoduchém principu, podle něž si stát či oblast obstarává na svém území veškeré hospodářské potřeby, které může. Dálkový obchod se potom omezí čistě na dodávky věcí, které na území státu či v zemích z jeho oblasti uspokojit nelze. Politika podporující lokalizaci usiluje o zvýšení hospodářských pravomocí obcí a států. Jejimi cíly jsou zvýšení společenské soudržnosti, snížení chudoby i nerovnosti, zlepšení kvality života, sociální infrastruktury a ekologické ohleduplnosti.²⁶⁰ O lokalizaci mluví i Shuman, který klade důraz na podporování místních podnikatelů, kteří využívají místní zdroje a dodávají své zboží místním zákazníkům. Cesta od výrobce ke konečnému zákazníkovi je tady velmi krátká.²⁶¹ Johanisová upozorňuje, že současný vývoj likviduje samozásobitelství a nutí lidi vstoupit do peněžní ekonomiky, kde už čekají daleko větší hráči s obrovským finančním zázemím, kteří v konkurenci zvítězí. Systémy šetrnější k přírodě by měly být založené na využívání místních zdrojů.²⁶² Monbiot, kritik vize lokalizace, argumentuje tím, že pokud omezíme mezinárodní obchod s rozvojovými státy, povede to ke zbídačení či ohrožení životů obyvatel těchto zemí, neboť budou nadále nuceni ničit přírodu maximálním exportem surovin a zemědělských produktů, jež jsou v bohatých zemích nedostupné. Zpracované

²⁵⁸ Srov. NAESS. A. *The Basics of Deep Ecology*. [online].

²⁵⁹ Srov. HOLUB. P. *Obnovitelné zdroje energie, decentralizace a komunitní život*. [online].

²⁶⁰ Srov. PATOČKA. J. *Colin Hines: Lokalizace čili nástin alternativy ke globalizaci*. [online].

²⁶¹ Srov. SHUMAN. M. *An Interview with Michael Shuman: if we're serious about localisation, „all of us have to go to business school“*. [online].

²⁶² Srov. STEJSKAL. J. *Nadřa Johanisová: Ekonomický růst je vážný problém*. [online].

výrobky budou muset naopak nadále dovážet. Lokalizace by je tedy zablokovala přesně v té pozici, z níž se snaží vymanit.²⁶³ Proti omezení mezinárodního obchodu se staví i Singer, podle kterého je Amerika povinna nejít cestou místního samozásobení a neomezovat obchod s chudými zeměmi (jmenuje např. obchod s banány či kávou). Shuman však upozorňuje, že tento obchod vede k dominanci mezinárodních korporací a výše mzdy pracovníků v rozvojových zemích je pravděpodobně nižší než cent. Pokud opravdu chceme pomoci chudým zemím a komunitám, měli bychom jim umožnit dosáhnout stejné soběstačnosti, kterou požadujeme pro nás. To znamená pomoci jim transformovat obrovské plantáže, které jsou podmínkou exportu a začít s pěstováním více druhů plodin, které by vedlo k uživení jejich vlastních rodin.²⁶⁴ McInnes kritizuje lokalizaci s tím, že soběstačné komunity sledují pouze svůj zájem a díky své nezávislosti nejsou ochotné vstupovat do širších obchodních vztahů. Podle jeho názoru bychom tyto formy lokalizace měli odmítnout a podporovat efektivní hospodaření ve velkém měřítku, neboť to zajistí prosperitu pro všechny lidi. Shuman naopak tvrdí, že lokalizace umožňuje komunitám být silnějším a efektivnějším účastníkem v mezinárodních záležitostech.²⁶⁵ Zastáncem využívání místních zdrojů pro místní spotřebu, důraz na malé měřítko a srozumitelnost v ekonomické i technické oblasti, byl i Schumacher, autor knihy *Malé je milé aneb ekonomie, která by počítala i s člověkem*.²⁶⁶ Moldan zastává názor, že decentralizace musí vycházet ze způsobu správy lidských věcí. Rodina, komunita, obec, město a region by měly mít daleko větší samostatnost a zodpovědnost.²⁶⁷ O politické decentralizaci jako o správné cestě mluví i Klaus, podle kterého by měly existovat centralizované vlády a úřady. V této souvislosti zmiňuje zkušenost s komunistickým režimem a centrálním plánováním. *"Pokusy řídit celou zemi a celou ekonomiku seshora, to selhalo, jak každý ví."*²⁶⁸ S tímto názorem se ztotožňuje i Shuman, který se domnívá, že svět, který se skládá z menších soběstačných území, je lepší nejenom pro globální ekosystém, ale také pro fungování

²⁶³ Srov. KONEČNÝ. M. *Kdo všechno se mýlil o globalizaci*. [online].

²⁶⁴ Srov. SHUMAN. M. *Localization is way to redefine globalisation*. [online].

²⁶⁵ Srov. SHUMAN. M. *An Interview with Michael Shuman: if we're serious about localisation, „all of us have to go to business school“*. [online].

²⁶⁶ Srov. JOHANISOVÁ. N. *E. F. Schumacher: ekonomie, jakoby na lidech záleželo*. [online].

²⁶⁷ Srov. MOLDAN. B. *(Ne)udržitelný rozvoj: ekologie hrozba i naděje*, s. 50.

²⁶⁸ Srov. KLAUS. V. *Česko na tom není jako Čína, ale růst bude slušný*. [online].

globální demokracie. Aktivně sdílené místní obchodní modely poskytují nový nástroj pro šíření demokratických postupů, nikoliv přes hrozby a násilí, ale cestou příležitostí a spolupráce. Lokalizace tedy není cestou kritiky globalizace, ale jejím redefinováním.²⁶⁹ Odpůrce centralizace moci je i Keller, který upozorňuje, že je velkým omylem domnívat se, že centralizovaná moc může působit ekologicky blahodárně. „Centralizovaná moc spotřebuje na pouhou mocenskou reprodukci taková kvanta zdrojů, že její případná gesta musejí Matku Přírodu jediné znechutit.“²⁷⁰

3.3.3 Decentralizace osídlení

Librová uvádí, že se decentralizace osídlení stala klíčovým tématem v knihách a časopisech, které se zabývají možnostmi ekologických řešení. „*K obnovení života v malých sídlech se upínají jako k naději zraky významných autorů.*“ Decentralizace osídlení bývá pojímána s různou mírou radikality, od revoluční představy o rozpadu velkých měst a o potřebě života v malých, i nově zakládaných, pospolitostech, až po umírněnější názor, že je třeba pokusit se revitalizovat již vylidněná venkovská sídla a zastavit urbanizační trendy.²⁷¹

V postupném přechodu k decentralizovaným jednotkám²⁷², které zvrátí ekologickou krizi a budou mít příznivý vliv na společenské problémy (často bývá zmiňované snížení nezaměstnanosti, posílení sociální zodpovědnosti a skupinové koheze), vidí řešení Bookchin. Podle jeho názoru je třeba nahradit kapitalismus ekologickou společností, která by byla založená na nehierarchických vztazích, decentralizovaných komunitách, ekotechnologiích, organickém zemědělství a průmyslu přizpůsobenému lidskému měřítku. „*Zkrátka musí být kapitalismus nahrazen přímou demokracií komunit přizpůsobených hospodářsky a strukturálně těm ekosystémům, v nichž jsou lokalizovány.*“²⁷³ Snad nejběžnějším argumentem pro bioregionalismus, který zmiňuje i Bookchin, je potřeba principu druhové různosti, diverzity. Uváděna bývá jak biologická, tak kulturní diverzita, dále také diverzita v hospodaření či jiné formy kulturní diverzity. Mnohé argumenty se vztahují ke vzoru, jaký pro uspořádání

²⁶⁹ Srov. SHUMAN. M. *Localization is way to redefine globalisation*. [online].

²⁷⁰ Srov. KELLER. J. *Až na dno blahobytu*, s. 114.

²⁷¹ Srov. LIBROVÁ. H. *Decentralizace osídlení – vize a realita*, s. 285, 288. [online].

²⁷² Můžeme se setkat i s termíny regionalismus či bioregionalismus.

²⁷³ Srov. TOMEK. V. *Změnit tento šílený svět! Murray Bookchin*, s. 119.

perspektivní lidské společnosti představuje organizace biologických systémů, které svou existenci staví spíše na teritorialitě než centralitě. Prostorová decentralizace by přinesla oslabení řídicího centra a byla nahrazena spontánní kooperací mezi jinak samostatnými sociálními jednotkami. Tento model podle některých autorů odpovídá dokonalým funkčním principům v přírodě. Častým argumentem v souvislosti s bioregionalismem bývá podpora alternativního zemědělství, kdy v malých komunitách lze očekávat rezignaci na chemizaci a těžkou mechanizaci.²⁷⁴ Schumacher spatřuje v rozvoji regionů v rámci jednotlivých zemí největší úkol států dnešní doby. V souvislosti s výrobní a spotřební soběstačností je to zejména v chudých zemích jediná šance nemajetných lidí, jak zlepšit svou situaci.²⁷⁵

Kritika decentralizačních vizí se opírá převážně o argumenty politologické a sociologické, případně sociálně-psychologické. Mnohé z toho, co bývá uváděno jako sociální přednosti decentralizačních vizí, mohou jejich odpůrci vnímat jako jejich úskalí. Doporučovaná komunitní koheze je spojována se ztrátou osobní svobody a sám proces důsledné dekoncentrace osídlení by se neobešel bez tzv. sociálního plánování a bez zásahů přinejmenším administrativní povahy. Lze se také setkat s argumentem, který zpochybňuje jistotu, že rozhodnutí přímé či participativní demokracie v komunitách budou ekologicky orientovaná.²⁷⁶ Librová uvádí svou vědeckou i osobní zkušenost, kdy venkovskému člověku imponují „modernizace“, a to většinou bez ohledu na ekologická rizika. Další argumenty se týkají otázky přelidnění. Při dnešní lidnatosti Země není důsledná decentralizace osídlení ani prostorově možná. Stejně tak se „kvalitní“ životní prostředí v dnešní době stává luxusem. Do budoucna se jen těžko může stát dosažitelnou existenční nutností.²⁷⁷ Avery upozorňuje na nevyhnutelnost intenzivního zemědělství. Podle jeho přesvědčení je to jediná možnost jak zajistit dostatek potravin pro všechny lidi na Zemi a zároveň zachovat oblasti tzv. divoké přírody, které jsou nezbytné pro pokračování evoluce.²⁷⁸

²⁷⁴ Srov. LIBROVÁ, H. *Decentralizace osídlení – vize a realita*, s. 288-289. [online].

²⁷⁵ Srov. SCUMACHER, E. F. *Malé je milé aneb, ekonomie, která by počítala i s člověkem*, s. 71.

²⁷⁶ Srov. LIBROVÁ, H. *Decentralizace osídlení – vize a realita*, s. 290-291. [online].

²⁷⁷ Tamtéž s. 91.

²⁷⁸ Srov. PASOUR, E. J. *Saving the Planet With Pesticides and Plastic: The Enviromental Triumph of High Yield Farming by Dennis T. Avery*. [online].

3.3.4 Decentralizace v globalizovaném světě

V diskuzi o decentralizaci se setkáme s jejími příznivci i odpůrci. Nejčastější argumenty jsou ekologického a společenského rázu. Librová vyjadřuje svou pochybnost o tom, že ekologické komunity mohou znamenat řešení ekologické krize. Jejich největší význam vidí v tom, že představují jakýsi model ekologicky příznivého chování.²⁷⁹ Podle Moldana bychom měli dosáhnout toho, aby základní životní systémy sloužící k zajištění potravin, energie a základních potřeb byly decentralizovány, neboť globální systémy, které jsou dnes na postupu, jsou levné, výhodné a výkonné, ale také nebezpečně zranitelné.²⁸⁰ Mnoho autorů, včetně zastánců hlubinné ekologie, se shodne na tom, že pro řešení ekologických problémů je zapotřebí přijetí globálních opatření. Keller uvádí, že jestliže globalizaci nelze zastavit, je třeba ji maximálně využít při snižování rizik. Nadnárodní síť ekologických expertů a aktivistů by měly být mnohem aktivnější než doposud, neboť „bez korigování, zásahů a usměrňování se dosavadní divoká globalizace zřítí svou vlastní vahou.“²⁸¹ Zajímavou alternativou decentralizace se zdá být permakultura, která v dnešní době získává stále větší počet příznivců. Permakulturu lze definovat jako koncept či myšlenkový rámec, který slouží k vytváření a realizaci udržitelného „designu“. Jedná se o jakýsi návod, jenž poskytuje soubor nástrojů a technik využitelných při navrhování lidských sídel a jejich okolí, zahrad, zemědělských systémů, měst i celých regionů. Permakultura čerpá z poznatků přírodních věd, obzvláště systémové ekologie a využívá principů systémového myšlení. Jejím cílem je vytvoření stabilního, produktivního systému, který zajistí lidem jejich potřeby a zároveň bude harmonickou součástí krajiny. Jedním ze základních cílů permakultury je dosažení určité míry potravinové a energetické soběstačnosti.²⁸² Důležitá pozornost je věnována etice permakultury, která se skládá ze tří hlavních bodů: péče o Zemi, péče o lidi a omezení populace a spotřeby.²⁸³

²⁷⁹ Srov. LIBROVÁ, H. *Pestří a zelení: kapitoly o dobrovolné skromnosti*, s. 50.

²⁸⁰ Srov. MOLDAN, B. *(Ne)udržitelný rozvoj: ekologie hrozba i naděje*, s. 50.

²⁸¹ Srov. PAPOUŠEK, P. *Hovory o ekologii*, s. 52.

²⁸² Srov. KVAPIL, M. *Co je permakultura?*. [online].

²⁸³ Srov. KVAPIL, M. *Permakultura v mlhách?*. [online].

3.4 Etika dobrovolné skromnosti

Stále větší počet vědců dochází k závěru, že člověk by neměl hledat řešení ekologických problémů v „rafinovanějším působení na přírodu“, ale ve změně svých hodnot a potřeb, v radikální proměně svého životního působení. Etika dobrovolné skromnosti by mohla být definována jako soubor dobrovolných sebeomezení.²⁸⁴

3.4.1 Pojem skromnost v hlubinné ekologii

„V hluboce ekologickém přístupu najdeme očarování, skutečné zaujetí životem, jednoduchost a radost.“²⁸⁵

Naess popisuje pojem skromnost ve vztahu k celé přírodě. Podle jeho názoru má skromnost smysl až tehdy, je-li přirozeným důsledkem hlubokých pocitů, které souvisejí s nazíráním vlastní osobnosti jako součástí přírody v širokém slova smyslu. Sám ve své knize uvažuje, zdali skromnost není nejlidštější vlastností lidstva.²⁸⁶

V programu hlubinně ekologického hnutí nalezneme bod, který říká, že změna myšlení, která má změnit vztah člověka k přírodě, spočívá hlavně v tom, abychom přestali lpět na materiální úrovni a nahradili jí vyšší kvalitou života²⁸⁷ a abychom se naučili tkvět hluboko ve skutečnosti a vyhledávat pravé hodnoty.²⁸⁸ Zastánci hlubinně ekologického hnutí jsou tak nabádáni k tomu, aby usilovali o celkový a soustavný přístup k životu, který by byl dlouhodobě slučitelný se zdravím života.²⁸⁹

Učení hlubinné ekologie se zasazuje o změnu dnešního způsobu výroby a spotřeby a kritizuje ideologii plýtvání. Působivým heslem hlubinné ekologie je „Našlapuj na Zemi lehce“, které souvisí i s prosazováním šetrných technologií, jejichž cílem je uspokojit životní potřeby lidí a co nejméně zasahovat do životního prostředí.²⁹⁰

²⁸⁴ Srov. LIBROVÁ. H. *Pestří a zelení: kapitoly o dobrovolné skromnosti*, s. 18, 159.

²⁸⁵ Srov. DEBALL. B., SESSIONS. G. *Hlboká ekológia*, s. 244.

²⁸⁶ Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 16.

²⁸⁷ Podstatou kvality života jsou dle Naesse hodnotné situace. Vysvětluje, že nevdá, že tento termín není kvantifikovatelný, protože co je nezbytné pro kvalitu života, se kvantifikovat nedá, a není to nutné. Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 50, 53.

²⁸⁸ Srov. DEBALL. B., SESSIONS. G. *Hlboká ekológia*, s. 90.

²⁸⁹ Tamtéž 90-94.

²⁹⁰ Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 146, 188.

Dobrovolnou skromností se zabývá Merhaut, český indolog, publicista a hlubinný ekolog. Ve vizi dobrovolné skromnosti nachází Merhaut východisko z globální krize. Podle jeho názoru jde o dynamickou rovnováhu, která vyžaduje změnu vnitřních priorit a motivací a je spojena s vnějškově jednodušším, ale vnitřně bohatším způsobem života. Na otázku jak zjednodušit svůj život, přichází Merhaut s odpovědí, že stačí vědomě snižovat svou spotřebu (např. pořizovat méně šatstva, zajímat se o alternativní zdroje energie, bojkotovat výrobky a služby firem, jejichž metody jsou neetické či nešetrné, recyklovat druhotné suroviny, změnit jídelníček (bioprodukty, vegetariánství), chodit pěšky, atd.). „*Dokáže-li si člověk správným postojem a názorem pozitivně integrovat život, začne zjišťovat, že si vytváří vlastní definici dobrovolné skromnosti.*“²⁹¹

3.4.2 Etika dobrovolné skromnosti H. Librové

Tématu dobrovolné skromnosti se ve svých knihách *Pestří a zelení: kapitoly o dobrovolné skromnosti* (1994) a *Vlažní a váhaví: kapitoly o ekologickém luxusu* (2003) věnuje socioložka a bioložka H. Librová, která se tímto jevem zabývala i v sociologickém výzkumu. Podle jejího názoru už pominuly doby, kdy bylo třeba shromažďovat fakta o existenci ekologické krize. Dnes již badatelé usilovně pátrají po možnostech nápravy, kdy příčinou je vedle hustého zalidnění Země, průmyslový systém používající škodlivé technologie a systém postavený na rostoucí spotřebě hmotných statků. Librová polemizuje s možnostmi nápravy, které by vedly k obratu v katastrofickém ekologickém vývoji dnešního lidstva a ztotožňuje se s vizí změny hodnot a potřeb lidí, tedy v proměně životního stylu.²⁹² V kapitolách své knihy dokazuje, jak hluboko tkví kořeny vnitřních hodnot člověka a že je není možné změnit v krátkém časovém horizontu, neboť k takovým změnám dochází pouze málo a v dlouhých časových údobích. O ekologické účinnosti změn lidských hodnot a způsobu života má navíc smysl uvažovat jenom tehdy, pokud by se tyto změny týkaly velké části lidstva, nemluvě o faktu, že většina obyvatel Země se teprve chystá nastoupit ekologicky devastující cestu industrializace.²⁹³ Librová tedy vyjadřuje skepsi vůči změnám lidských hodnot a tedy i možnosti řešení ekologické krize cestou dobrovolné

²⁹¹ Srov. MERHAUT. B. *Dobrovolná skromnost*. [online].

²⁹² Srov. LIBROVÁ. H. *Pestří a zelení: kapitoly o dobrovolné skromnosti*, s. 9-13.

²⁹³ Srov. LIBROVÁ. H. *Způsob života oddalující kalamitu. O schopnosti kulturní autolimitace*. [online].

skromnosti, přesto je přesvědčená, že hodnota přírody je tak veliká, že má význam každý krok, každé drobné rozhodnutí, které prodlužuje její prosperitu a které oddaluje zánik každého organismu.²⁹⁴ Librová informuje čtenáře, jakými způsoby je možné snížit svou ekologickou stopu. Především upozorňuje na škodlivost automobilismu, navrhuje zásadní změny ve stravovacích zvyklostech (vegetariánství, omezení potravin dovážených ze vzdálených míst, apod.), kritickému pohledu vystavuje rychlé a daleké cestování i módu v odívání či v jiných oblastech lidského konzumu, polemizuje o nutnosti vlastnění některých spotřebičů či vyhazování starších věcí.²⁹⁵

Z Librových knih lze vyčíst, že důvody pro skromný život pojímá biocentricky. Důležitý není pouze osud lidstva, ale i jednotlivých rostlinných a živočišných druhů a celých ekosystémů. Je zřejmé, že z environmentálního pohledu je podle jejího názoru životní styl vedený dobrovolnou skromností v dnešní době vysoce morální.²⁹⁶

3.4.3 Etika dobrovolné skromnosti K. S. Shrader-Frechetteové

Problematikou dobrovolné skromnosti²⁹⁷ se zabývá také americká matematicka a fyzička K. S. Shrader-Frechetteová, která se zabývá technickými stránkami ekologie. Tato autorka se soustředí na zcela konkrétní změny postoje lidí, od honby za vidinou vlastnění stále většího množství statků k postoji spokojenosti s dostatkem a důrazem na sociální spravedlnost a morální vyrovnanost. Můžeme-li předpokládat, že zvyšování počtu obyvatel na Zemi a rostoucí úroveň spotřeby povede k politickým i ekologickým krizím, je žádoucí takové úrovně spotřeby předcházet. Jedním z nejpříjemnějších způsobů by pak mohl být životní styl dobrovolně zvolené spotřební sebekázně.²⁹⁸ Dobrovolná skromnost není totožná s životem v nedostatku, ani s životním stylem s heslem „zpět k přírodě“. Shrader-Frechetteová zdůrazňuje, že městský život není v žádném případě v neřešitelném rozporu s životem v dobrovolné skromnosti.

²⁹⁴ Srov. PAPOUŠEK. J. *Hovory o ekologii*, s. 171.

²⁹⁵ Srov. LIBROVÁ. H. *Pestří a zelení: kapitoly o dobrovolné skromnosti*, s. 13-14.

²⁹⁶ Srov. BITTNER. M. *Environmentální verze etického naturalizmu a polemika s nimi*. s. 35. [online].

²⁹⁷ Ve sborníku *Závod s časem: texty z morální ekologie* (KOHÁK. E., et al.), odkud autorka čerpala informace o etice dobrovolné skromnosti K.S. Shrader-Frechetteové, se setkáme se synonymem dobrovolná střídmost.

²⁹⁸ Srov. Shrader-Frechetteová. K. S. *Dobrovolná střídmost a povinnost omezovat spotřebu*. In *Závod s časem: texty z morální ekologie*, s. 107-110.

Dobrovolně zvolená skromnost může pomoci člověku k hlubšímu uvědomění, může zlepšit jeho osobní život a získat větší osobní svobodu. Člověk žijící v dobrovolné skromnosti bude lépe rozeznávat potřeby méně šťastných a bude lépe schopen kontrolovat sklony k lakomství a sobectví.²⁹⁹

Z typu Shrader-Frechetteové argumentace ve prospěch skromného života je patrné silné antropocentrické zaměření. Z jejího textu vyplývá, že život v dobrovolné skromnosti je v dnešní době vysoce morální, či dokonce nutný.³⁰⁰

3.4.4 Dobrovolná skromnost jako nástroj řešení ekologické krize

Setkáme se s autory, kteří vnímají etiku dobrovolné skromnosti jako cestu vedoucí z ekologické krize (Elgin, Keller, Librová, Merhaut, Shrader-Frechetteová, Stropnický, Vavroušek, aj.), zdaleka ne všichni jsou však optimističtí v odhadu pravděpodobnosti prosazení se tohoto způsobu života v širším celospolečenském měřítku. Moldan, stejně jako Librová, sdílí skeptický postoj v tuto hodnotovou proměnu společnosti a říká, že trvalá změna je možná skutečně jenom tehdy, pokud lidé vezmou ekologické hledisko za své, když se sami rozhodnou a sami pochopí, že věci jdou dělat jinak.³⁰¹ Podle Kellera je zapotřebí nejenom hledání nových hodnot, které by vedly mimo jiné ke skromnému způsobu života, ale také upozorňuje na nutnost změn i v oblasti techniky a tržních vztahů a legislativy. Nezbytnost změn legislativy zmiňuje i Bursík, podle kterého je úkolem politiků nastavit „pravidla hry“ tak, aby se ekologické chování vyplatilo, tedy aby bylo finančně výhodné.³⁰² O důležitosti politické podpory hovoří i Librová, varuje však, že bez dobrovolné proměny lidí nemůže být nastolena, ostatně by ani nefungovala.³⁰³ Březina uvádí, že dobrovolná skromnost je odvozena z tzv. koncepce trvale udržitelného života, která často bývá kritizována za svoji nevědeckost. Upozorňuje, že pokud bychom se snažili ji prosadit v masovém měřítku, nevyhneme se násilí, protože většina lidí se dobrovolně skromnými nikdy nestane. Celá

²⁹⁹ Srov. Shrader-Frechetteová. K. S. *Dobrovolná střídmost a povinnost omezovat spotřebu*. In *Závod s časem: texty z morální ekologie*, s. 109-112.

³⁰⁰ Srov. BITTNER. M. *Environmentální verze etického naturalizmu a polemika s nimi*. s. 34. [online].

³⁰¹ Srov. KOUŘIL. V., PELIKÁN. V. *Politika není pro Boy Scouty (Rozhovor s Bedřichem Moldanem)*. [online].

³⁰² Srov. PAPOUŠEK. J. *Hovory o ekologii*, s. 50, 85.

³⁰³ Tamtéž s. 174.

koncepce je tedy, podle Březiny, sociální utopii.³⁰⁴ Librová však konstatuje, že o žádném násilném prosazování nemůže být řeč, protože pokud mluvíme o životním způsobu lidí, o jiném principu než o dobrovolnosti se nedá uvažovat.³⁰⁵

Vedle ekologického argumentu v prosazování života v dobrovolné skromnosti, ustavuje Elgin také argument sociální (stupňování rozdílu mezi nadbytkem a bídou) a morální, neboť „nadbytek - mít víc, než co stačím užívat, oč pečovat, co milovat, je sžíravý a k tomu prostě vulgární.“³⁰⁶ Dobrovolná skromnost omezená na individuální jednání nemůže znamenat řešení ekologických problémů dnešního světa, pomáhá však změnit postoje. I malá úspora je úspora, i malá úspora ovlivňuje postoje veřejnosti. „A hlavně je tu otázka svědomí. Myslet šetrně, ale žít snobsky, to je protiklad, který ničí lidskou totožnost. (...) Jistě, bylo by iluzí, kdybych si myslel, že osobní šetrností zachráním Zemi. Bylo by však pokrytecké hovořit o záchraně Země a nepřispět osobní dobrovolnou skromností.“³⁰⁷ Librová dodává, že dnes je snadné rozhodnout se co je dobré a co má smysl. Je to evidentní, protože důsledky převažujícího způsobu života jsou obludné.³⁰⁸

3.5 Biodiverzita

Světový fond ochrany přírody (*World Wildlife Fund – WWF*) definoval biodiverzitu (dále také biologická diverzita, biologická rozmanitost) jako „*bohatství života na Zemi, miliony rostlin, živočichů a mikroorganismů, včetně genů, které obsahují, a složité ekosystémy*“³⁰⁹, které vytvářejí životní prostředí.“ O biologické diverzitě lze uvažovat na třech úrovních. Na úrovni druhů zahrnuje veškeré organismy žijící na zemi. Biologická rozmanitost chápaná v jemnějším měřítku představuje genetickou variabilitu v rámci druhu a třetí úroveň biologické diverzity představuje různorodost ve společenstvech,

³⁰⁴ Srov. BŘEZINA. I. *Zelená apokalypsa*, s. 214-215.

³⁰⁵ Srov. PAPOUŠEK. J. *Hovory o ekologii*, s. 173.

³⁰⁶ Srov. KOHÁK. E. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*, s. 49.

³⁰⁷ Tamtéž s. 50.

³⁰⁸ Srov. KOUŘIL. V. *K přírodě přistupuji s hlubokou lítostí (Rozhovor s Hanou Librovou)*. [online].

³⁰⁹ Ekosystém je, podle definice Úmluvy o biologické rozmanitosti, „*dynamický komplex společenstev mikroorganismů, rostlin a živočichů a jejich neživého prostředí, působící ve vzájemných vazbách jako funkční jednotka*.“ Srov. ROUDNÁ. M. *Biologická rozmanitost a otázky biologické bezpečnosti*, s. 41.

v nichž druhy žijí, a rozmanitost jejich interakcí.³¹⁰ Biodiverzita poskytuje zdroje a služby, které mají zásadní význam pro celé lidstvo. Všechna odvětví lidské činnosti ve větší či menší míře tuto rozmanitost ovlivňují, ať již prostřednictvím přímého využívání zdrojů nebo nepřímými vlivy svých činností.³¹¹ Redukce biodiverzity představuje jeden z největších globálních ekologických problémů.³¹²

3.5.1 Biodiverzita z pohledu hlubinné ekologie

Uznání důležitosti biologické rozmanitosti je obsaženo v jedné ze základních norem hlubinné ekologie – biocentrické rovnosti (viz kapitola 2.5.4). Biocentrická rovnost vychází z přesvědčení, že všechny organismy mají svou vnitřní hodnotu a jsou součástí většího provázaného celku, tudíž je jim přiznáno stejné právo žít a rozvíjet se jako lidem.³¹³ Otázka biodiverzity je zahrnuta v prvních čtyřech bodech programu hlubinně ekologického hnutí (viz kapitola 2.6), podle kterého hojnost a pestrost života obohacují lidský i veškerý další život na Zemi a jsou nezávislé na užitečnosti z hlediska úzkých lidských zájmů. Člověk má právo tuto rozmanitost omezovat pouze v případě uspokojování svých základních potřeb. Čtvrtý bod programu varuje, že současné zasahování člověka do přírody je neúnosné a stále dochází ke zhoršování této situace. Naess upozorňuje, že zánik jednoho druhu může vést v určitém společenstvu k zániku stovek jiných druhů. Pro zpomalení současného tempa vymírání druhů je nutné zvětšení území přírodních rezervací a snížení počtu lidí na Zemi.³¹⁴

3.5.2 Filozofické pozadí uznání důležitosti biodiverzity

Potřeba zachování biodiverzity byla uznávána v mnoha oblastech světa po staletí. Hodnota živočišných a rostlinných druhů i nedotčených oblastí je součástí náboženských a filozofických učení v mnoha kulturách po celém světě. Mnohá náboženství zdůrazňují potřebu lidí žít v souladu s přírodou a chránit živý svět. Některými filozofy byla divoká příroda chápána jako významný prvek v morálním a duchovním vývoji lidstva (Emerson, Thoreau). Zastánci ochrany přírody argumentují

³¹⁰ Srov. PRIMACK, R. B. et al. *Biologické principy ochrany přírody*, s. 18-19.

³¹¹ Srov. *Biologická rozmanitost na Zemi: stav a perspektivy*, s. 1.

³¹² Srov. MOLDAN, B. *Podmaněná planeta*, s. 243.

³¹³ Srov. DEVALL, B., SESSIONS, G. *Hlboká ekológia*, s. 87.

³¹⁴ Srov. NAESS, A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 49, 74.

pro zachování krajinného rázu a uchování zdravých přirozených ekosystémů.³¹⁵ Leopold ve své práci *Etika země* prosazuje myšlenku etické ohleduplnosti (sebeomezení ve prospěch druhého a všech), která se vztahuje nejenom na vztahy mezi lidmi, ale také na vztah člověka k přírodě, tzn. k jednotlivým bytostem, ale i ekosystémům a ke společenství všeho života jako celku.³¹⁶ Podobnou tezí se proslavil i Lovelock, který v 70. letech 20. století ve své *hypotéze Gaia* popisuje Zemi jako „superorganismus“, jehož součástí jsou všechny životní formy, včetně člověka. Hlavní snahou Gaii je udržovat své tělo v rovnováze a regulovat jednotlivé části v zájmu přirozeného rozvoje života jako celku.³¹⁷ Cílek konstatuje, že ačkoliv zpočátku byla *hypotéza Gaia* přijímána s ambivalentními reakcemi, postupem času se z ní stává „měkký a citlivý přístup ke světu, ve kterém se setkáváme s širší a bohatší škálou možností, než jsme kdy předpokládali.“³¹⁸ Rolston, další z představitelů holistického přístupu k ekoetickému problému, používá pojem „homeostáze“ jako základ normativního modelu, jehož prvním zákonem je požadavek dynamické stability mezi organismy a prostředím. Zájem ekosystému je i zájmem člověka, neboť jeho přežití závisí na fungování ekosystému. Člověk tím, že převyšuje ostatní přírodu svou racionalitou, podle Rolstona, je vázán morálním závazkem sloužit integritě ekosystémů. Má být tedy strážcem a opatrovníkem Země.³¹⁹

Uznání důležitosti biodiverzity je spojeno s několika etickými principy, jež inspirují vědecké přístupy a praktické aplikace týkající se oboru biologie ochrany přírody. Primack usuzuje, že ne všechna následující tvrzení jsou bezvýhradně přijímána, ale již přijetí jednoho či dvou z nich je dostatečným racionálním důvodem k tomu, aby se člověk zapojil do ochranných programů.

- „1) *Rozmanitost druhů a společenstev by měla být zachována.*
- 2) *Mělo by se zabránit předčasnému vymírání populací a druhů.*
- 3) *Ekologická komplexita (složitost) by měla být zachována.*
- 4) *Evoluce by měla pokračovat.*

³¹⁵ Tamtéž s. 17.

³¹⁶ Srov. LEOPOLD, A. *Etika země*. In Závod s časem, s. 35.

³¹⁷ Srov. KUKLIŠ, L. *Gaia: Pomsta planety Gaia*. [online].

³¹⁸ Srov. CÍLEK, V. *Gáia po dvaceti letech*. [online].

³¹⁹ Srov. ONDOK, J. P. *Člověk a příroda: hledání etického vztahu*, s. 37-40.

5) *Biologická rozmanitost jako taková má svou vnitřní hodnotu.*³²⁰

3.5.3 Biodiverzita - současný stav

Lidé pozměnili v posledním století ekosystémy ve větším měřítku než v jakémkoli jiném období v dějinách lidské civilizace.³²¹ Následkem toho dochází k soustavnému ubývání biodiverzity, což má závažné důsledky pro přírodu i život lidí. Tyto změny souvisejí s intenzivním zemědělstvím, výstavbou, důlní činností, nadměrným využíváním lesů, oceánů, řek, jezer a půdy, příchodem cizích rostlinných a živočišných druhů, znečištěním a stále více také s celosvětovou změnou klimatu.³²² Primack varuje, že současné ohrožení biologické diverzity nemá v minulosti precedens, neboť nikdy nehrozilo vymírání druhů v tak krátkém časovém horizontu jako dnes, neboť vlivem lidské aktivity se zvýšila rychlost vymírání druhů až tisícinásobně.³²³ Tato situace je znásobená nerovnoměrným rozmístěním světového bohatství a bídou mnoha tropických zemí, v nichž se vyskytuje velké množství druhů. Plesník a Vačkář upozorňují, že biodiverzita je nezbytnou podmínkou pro stabilitu ekosystémů. Zabránit jejímu poklesu je pro udržitelný rozvoj lidské civilizace stejně důležité jako snížit zátěž civilizačního růstu na životní prostředí.³²⁴ Nejbližší léta a desetiletí budou rozhodovat o tom, jak velká část biodiverzity zůstane zachována.³²⁵ Lomborg, který nesdílí skepsi biologů, poznamenává, že odhady týkající se vymírání druhů v příštích letech či desetiletích jsou velmi nadsazené a nejsou výsledkem vědeckého pozorování a odpovědného modelování. Opakují se s monotónní pravidelností a staly se součástí naší „ekologické litanie“. Lomborg ani nesouhlasí s konsensem biologů o významnosti deštných pralesů, jež jsou považovány za nejvýznamnější nositele biodiverzity. Poznamenává, že většina lidí neví, že jde z 95% o druhy bakterií, řas a virů a upozorňuje na požadavek rozvinutých zemí, aby rozvojové státy přestaly kácet deštné pralesy, zatímco ony samy vyklestily 99% vlastního původního lesa na svých územích.³²⁶

³²⁰ Srov. PRIMACK. R. B., et al. *Biologické principy ochrany přírody*, s. 17-18.

³²¹ Srov. STEJSKAL. V. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*, s. 35.

³²² Srov. *Biologická rozmanitost*. [online].

³²³ Srov. PRIMACK. R. B., et al. *Biologické principy ochrany přírody*, s. 11.

³²⁴ Srov. PLESNÍK. J., VAČKÁŘ. D. *Biodiverzita a fungování ekosystémů*. [online].

³²⁵ Srov. PRIMACK. R. B., et al. *Biologické principy ochrany přírody*, s. 12.

³²⁶ Srov. LOMBORG. B. *Skeptický ekolog: jaký je skutečný stav světa?*, s. 292-295.

V důsledku krize biologické diverzity se zrodil multidisciplinární vědní obor biologie ochrany přírody, mezi jehož cíle patří sledovat a popisovat rozmanitost živých druhů, porozumět vlivu lidských aktivit na jednotlivé druhy, společenstva a ekosystémy a vyvinout praktické mezioborové přístupy k ochraně a obnově biodiverzity. Tento relativně nový obor je krizovou disciplínou. Ochranařská rozhodnutí se dějí každodenně, často s použitím omezených informací a v omezeném čase. Biologie ochrany přírody se snaží odpovědět na specifické otázky v daných situacích.³²⁷

3.5.4 Ochrana biodiverzity

V současné době existují tři hlavní přístupy k ochraně a péči o biodiverzitu. První, nejstarší je druhově orientovaný přístup, který je založen na ochraně jednoho konkrétního druhu. Mezi jeho opatření lze zařadit zákaz lovu, umístování jedinců v zoologických zahradách, vyhlášení druhu za ohrožený vyhynutím apod. Druhým přístupem je přístup územní, jehož cílem je ochránit celý ekosystém a tak poskytnout ochranu všem druhům v něm žijícím. Jde o vyhlášení chráněných území, přírodních jevů a lokalit a s nimi spojená vznikající legislativa. Třetí přístup, jenž je kombinací dvou výše uvedených, je ekosystémový přístup. Zrodil se z představy, že je třeba se zaměřit na ochranu ekosystémů, místo populací, druhů a území. Tato strategie se pokouší odstraňovat umělé překážky mezi ekonomii, společenskými vědami a ekologií a je nezbytná pro dosažení společensky přijatelné rovnováhy mezi ochranou biodiverzity, udržitelným užíváním jejích složek a rozdělováním přínosů z něj plynoucích.³²⁸

Vzhledem ke své závažnosti se dostala ochrana biologické rozmanitosti mezi priority diskutované v rámci mezinárodních jednání a vedla k uzavření významné mezinárodní smlouvy - Úmluvy o biologické rozmanitosti (*Convention on Biological Diversity - CBD*). Tato smlouva vstoupila v platnost v roce 1993 a do roku 2004 ji podepsalo 168 smluvních stran (včetně České republiky). Hlavními cíly úmluvy jsou ochrana biodiverzity, udržitelné využívání jejích složek a rovnoměrné a spravedlivé

³²⁷ Srov. PRIMACK, R. B., et al. *Biologické principy ochrany přírody*, s. 15-16.

³²⁸ Srov. STEJSKAL, V. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*, s. 39-42.

využívání jejích zdrojů.³²⁹ Preambule této úmluvy uvádí jako hlavní důvod ochrany biologické rozmanitosti vnitřní hodnotu přírody. Moldan konstatuje, že ochrana přírody tak dostává základ, který není pouze utilitární, ale i etický.³³⁰ Lomborg varuje, že nás tato dohoda nutí do politického procesu na národních úrovních (viz zmíněný požadavek omezení kácení deštných pralesů).³³¹

Principy a závazky Úmluvy o biologické rozmanitosti byly od počátku její platnosti uplatňovány v nových či upravovaných zákonných normách České republiky. Kischner však upozorňuje na problém slabého pochopení jejího významu, které se týká víceméně celé české společnosti, nevyjímaje ani mnohé politiky, podnikatele a státní úředníky pracující ve sféře rozhodování. „*Bez náležitého názorového posunu ve společnosti zůstanou dobře míněné rady jen na papíře.*“³³²

3.5.5 Biodiverzita a budoucnost

„*Můžete o snižování biologické diverzity přemýšlet v celosvětovém měřítku – a pak je to pesimistické a neřešitelné – nebo můžete přemýšlet o jednotlivých otázkách, tyto otázky řešit, a tím problém aspoň trochu zmenšit.*“ (P. Raven)³³³

Stejskal upozorňuje na nutnost uvědomení si faktu, že evropská společnost spotřebovává mnohem větší ekologické zdroje, než které jsou na jejím kontinentu k dispozici. Lze říci, že vysoká úroveň rozvoje a života lidí v Evropě je udržována díky získávání přírodních zdrojů mimo tento kontinent. Proto je přímou odpovědností evropské ochrany přírody tuto disproporci odstranit, tj. aktivně přispívat k řešení problémů v globálním měřítku.³³⁴ Primack doplňuje, že důležitým faktorem je ochota obyvatel rozvinutých zemí ke snižování spotřeby světových přírodních zdrojů a k nakupování výrobků, jež byly vyrobeny šetrným způsobem. Vyspělé státy a mezinárodní ochránářské organizace by měly také poskytovat solidní dlouhodobé finanční prostředky rozvojovým zemím pro zakládání a údržbu národních parků

³²⁹ Srov. ROUDNÁ. M. *Biologická rozmanitost a otázky biologické bezpečnosti*, s. 6-7.

³³⁰ Srov. MOLDAN. B. *Podmaněná planeta*, s. 245.

³³¹ Srov. LOMBORG. B. *Skeptický ekolog: jaký je skutečný stav světa?*, s. 294.

³³² Srov. KIRSCHNER. J. et al. *Biologická rozmanitost: národní hodnocení pro rozvoj kapacit potřebných v České republice pro plnění závazků plynoucích z úmluv z Ria*, s. 25, 111.

³³³ Cit. PRIMACK. R. B., et al. *Biologické principy ochrany přírody*, s. 11.

³³⁴ Srov. STEJSKAL. V. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*, s. 20.

a dalších chráněných území.³³⁵ Úmluva o biologické rozmanitosti uznává za prvořadý a rozhodující cíl rozvojových zemí hospodářský a sociální rozvoj a odstranění chudoby, proto je nutné řešit současně tyto problémy.³³⁶

Stav biodiverzity je ohrožen především z ekonomických příčin, proto i řešení by měla respektovat základní principy ekonomie. Často se uvádí potřeba zahrnutí externalit³³⁷ do nákladů, neboť nejčastější a nejvíce přehlíženou externalitou je ničení životního prostředí jako nepřímý důsledek lidské ekonomické aktivity. Lze obecně konstatovat, že společnosti, které se podílejí na ničení životního prostředí, neplatí adekvátní cenu za škodu, kterou způsobily. Základním cílem by tedy mělo být, aby se do transakcí zahrnuly veškeré náklady i užítky (tzn. internalizace hodnot).³³⁸ Fakt, že biodiverzita má velký ekonomický význam, potvrzuje i zpráva TEEB (Ekonomika ekosystémů a biologické rozmanitosti - *The Economics of Ecosystems and Biodiversity*), která proběhla pod záštitou OSN a shromáždila hospodářské důkazy o tom, že náklady vznikající v důsledku zhoršování stavu ekosystémů a úbytku biologické rozmanitosti si naše společnost nemůže dovolit. Zpráva informuje, jak mohou platby za ekosystémové služby vést k lepší správě přírodního bohatství. Mezi její doporučení patří mimo jiné zveřejňování dopadů na životní prostředí v rámci posuzování stavu biodiverzity a přiznávání odpovědnosti za ně, zahrnování hodnot změn přírodního bohatství v národních účtech, výše uvedené zahrnutí externalit do nákladů, zásadu „žádný čistý úbytek biologické rozmanitosti“ do obchodní praxe a významnější zohlednění závislosti nejchudších obyvatel světa na ekosystémových službách v rozvojových činnostech a politikách ovlivňujících životní prostředí.³³⁹ Primack zdůrazňuje, že vytváření a realizace programů účinné ochrany přírody vyžaduje široký a uvážlivý pohled, neboť k vymírání druhů často dochází vlivem více faktorů. Je potřeba vycházet z porozumění národním a mezinárodním článkům řetězu, které podporují ničení životního prostředí a nalézt uskutečnitelná alternativní řešení. Ta se musí zabývat stabilizací velikosti lidské

³³⁵ Srov. PRIMACK. R. B., et al. *Biologické principy ochrany přírody*, s. 302, 308.

³³⁶ Srov. ROUDNÁ. M. *Biologická rozmanitost a otázky biologické bezpečnosti*, s. 40.

³³⁷ Externalita je jev, který vzniká při činnosti, při níž vzniknou efekty či produkty, jejichž „hodnota“ je oceněna jinými osobami, aniž by to mělo nějaký vliv na původního výrobce nebo provozovatele dané činnosti (např. znečištění ovzduší). Srov. MOLDAN. B. *Podmaněná planeta*, s. 339.

³³⁸ Srov. STEJSKAL. V. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*, s. 44.

³³⁹ Srov. BŘEZOVÁ. K. *Do biodiverzity se vyplatí investovat*. [online].

populace, vytvářením pracovních příležitostí nepoškozující životní prostředí pro obyvatele rozvojových zemí, donucením průmysl chovat se šetrněji k životnímu prostředí a omezením mezinárodního obchodu s „ekologicky nešetrnými“ výrobky.³⁴⁰ Lomborg varuje, že se diskuse o biodiverzitě stává politickou zbraní, sloužící k vyzvednutí ochrany ohrožených druhů co nejvýše na politickou agendu.³⁴¹

³⁴⁰ Srov. PRIMACK. R. B. et al. *Biologické principy ochrany přírody*, s. 307-308.

³⁴¹ Srov. LOMBORG. B. *Skeptický ekolog: jaký je skutečný stav světa?*, s. 286.

4 VZTAH KŘESŤANSTVÍ K PŘÍRODĚ A JEHO SOUVISLOST S EKOLOGICKOU KRIZÍ

V druhé polovině minulého století se rozpoutala diskuze, která se snaží nalézt příčiny ekologické krize a hledá ty, kteří za ní nesou zodpovědnost. Jako na potencionálního „viníka“ bývá poukazováno i na křesťanství. S tímto názorem se do určité míry ztotožňuje i učení hlubinné ekologie.³⁴²

4.1 Pohled hlubinné ekologie na křesťanství a jeho vliv na přírodu

Hlubinně ekologická kritika moderního světového názoru, který vychází z antropocentrismu, upozorňuje, že lidé předpokládají, a to na základě jak náboženského tak vědeckého zdůvodnění, že jsme nadřazeni všem ostatním druhům a formám života. To znamená, že máme právo jim vládnout, kontrolovat je a využívat způsobem, který považujeme za vhodný. Příroda tedy nemá hodnotu sama o sobě, nýbrž pouze instrumentální.³⁴³

Naess si pokládá otázku, proč jsme se v západních zemích nedokázali s přírodou více ztotožnit. Dodává, že najít úplnou odpověď není snadné. Podle jeho názoru Bible vždy ovlivňovala a stále ovlivňuje náš náhled na postavení člověka v ekosystémech. Platí to pro křesťany i ateisty. Na mnoha místech se v Bibli zdůrazňuje, že v rámci stvoření vymezil Bůh lidem určité privilegované postavení. Naším úkolem by mělo být hledat v jednotlivých biblických výrocích a oddílech, v čem konkrétně tyto výsady spočívají. Naess sám poukazuje na některé biblické pasáže, které mají souvislost ke vztahu člověka a přírody.³⁴⁴ Např. v Genesis 9:3 dává Bůh „všechno“ Noemu, podle Naesse však pod přísnou podmínkou, že s „tím“ bude nakládat podle Božích příkázání (nejedná se tedy o práva vlastnická, nýbrž pouze užívací). V Mojžíšových knihách Naess nachází rovnostářské tendence. Lze z nich usuzovat, že Bůh předpokládal, že lidé zaplní Zemi, ale nemají vytlačovat jiné bytosti, které stvořil. Ve všech jednotlivých částech procesu stvoření spatřuje Naess vnitřní hodnotu, nic ze stvořeného tak nemá hodnotu pouze instrumentální. Bůh nám uděluje nadřazenost, to však neznamená, dělat

³⁴² Srov. KELLER. J. *Sociologie a ekologie*, s. 116.

³⁴³ Srov. METZNER. R. *Rozštěp ducha a přírody v evropském vědomí*. [online].

³⁴⁴ Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 263.

si, co se nám zlíbí. Verš: „ ... *naplňte zemi, podmaňte ji a panujte nad mořskými rybami...*“ není možné vyjímát ze souvislostí. Naess upozorňuje, že to může vést k arogantnímu náhledu na proces stvoření.³⁴⁵

Pro mnohé teology a vykladače Bible je idea správcovství konečným argumentem a tečkou za diskuzí s ekology. Správcovský princip předpokládá vztah člověka i přírody, která má sloužit člověku.³⁴⁶ Hlubině ekologická kritika si však klade otázku, zda má člověk potřebné vědění či moudrost k tomu, aby byl uvážlivým správcem, a zda vůbec má morální právo prostě předpokládat, že příroda existuje proto, aby ji užíval.³⁴⁷ Podle Naesse nejsme do dnešního dne odpovědnými strážci, ale zloději a manipulátory, za což musíme nést odpovědnost, protože dosud neznáme a nechápeme důsledky svých aktivit. Představa „umírněného“ křesťansky pokorného správce by, podle Naessova názoru, měla přispět k vědomí ekologické odpovědnosti.³⁴⁸

Zastánci hlubinné ekologie podporují možnost rozvinutí nové přírodní křesťanské teologie. Křesťané, kteří souhlasí s platformou hlubinné ekologie, jsou nabádáni, aby rozvinuli myšlenky hlubinné ekologie v mezích a souvislostech křesťanského učení tak, aby došlo k potvrzení oprávněnosti zachování přírodní rozmanitosti, zasazování se o omezení růstu lidské populace, o ochranu deštných pralesů a odmítání ničivých stránek techniky.³⁴⁹

4.2 Je židovsko-křesťanské učení arogantní k přírodě?

Téma vztahu křesťanství k přírodě a k technické činnosti v kontextu současné ekologické krize bylo nastoleno a stalo se předmětem rozsáhlých diskuzí zejména po publikování Whiteova kontroverzního článku *Historické kořeny naší ekologické krize* (*The Historical Roots of Our Ecological Crisis*) v časopise Science roku 1967. Tento článek se dočkal nesčetných ohlasů, diskuzí a kritiky a byl souhlasně přijímán zastánci hlubinné ekologie.³⁵⁰ Podle Whitea nese křesťanství velkou část zodpovědnosti za

³⁴⁵ Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 264.

³⁴⁶ Srov. LIBROVÁ. H. *Pestří a zelení: kapitoly o dobrovolné skromnosti*, s. 35.

³⁴⁷ Srov. METZNER. R. *Rozštěp ducha a přírody v evropském vědomí*. [online].

³⁴⁸ Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 269.

³⁴⁹ Srov. DEBALL. B., SESSIONS. G. *Hlboká ekológia*, s. 52

³⁵⁰ Srov. DROZENOVÁ. W. *Země je plna tvých tvorů: tři studie o vztahu křesťanství k přírodě*, s. 17.

současné ekologické problémy Země. Podle jeho názoru křesťanství ustavilo dualismus člověka a přírody a trvá na tom, že je Boží vůlí, aby člověk přírodu vykořisťoval v zájmu svých vlastních cílů, neboť žádný článek hmotného stvoření nemá jiný smysl než sloužit lidským účelům a vládě.³⁵¹ Židovsko-křesťanská tradice, tvrdí White, nemá žádný respekt pro nehumanizovanou krajinu. Při posledním soudu bude pouze jako kulisa dramatu spasení zničena. White pokračuje, že křesťanství vedlo k desakralisaci přírody a tím otevřelo cestu pro bezohledné využívání zdrojů. Neklade žádné překážky destruktivnímu užívání technologií a svým důrazem na transcendenci brání i estetickému ocenění přírody.³⁵² Odpůrci Whiteovy teze vystupují proti jeho závěrům se dvojitým typem námitek. Jednu skupinu představují „ekoteologové“, kteří s Whitem sdílejí představy o určující roli náboženství pro vývoj lidské kultury, staví se však proti zkrácené interpretaci biblického učení a jeho etiky ve vztahu k přírodě. Druhá skupina kritiků si naopak více všímá předpokladů o hybných silách dějinného vývoje a zpochybňuje určující roli náboženství.³⁵³ Smolíková poznamenává, že ať máme na Whiteovy argumenty jakýkoliv názor, nedá se jeho textu upřít velké plus, a to, že vzbudil velký rozruch. Dodává, že díky němu si mnozí křesťanští myslitelé povšimli, že na programově vytýčené cestě za spásou člověka pozapomněla teologie na další Boží stvoření - přírodu, jejíž mnohde už jen žalostné zbytky nás neodvolatelně usvědčují z velkého pochybení.³⁵⁴ Attfield zastává názor, že Whiteovo tvrzení o vlivu křesťanství na dějinný vývoj není samo o sobě nemístné. Neznamena to však, že odtud vede přímá cesta k ekologické krizi, která je spíše důsledkem bezohlednosti a chamtivosti, proti nimž se křesťanství vždy stavilo, třebaže ne dost úspěšně. Drozenová Whiteovi vyčítá nejasnou logickou strukturu jeho článku a dotýká se velkého množství problémů, aniž by je roztříďoval a uváděl do zřetelných vzájemných souvislostí.³⁵⁵ Diamond argumentuje, že nešetrný přístup lidí k životnímu prostředí lze pozorovat od samého počátku dějin člověka, a to bez ohledu na vyznání.³⁵⁶

³⁵¹ Srov. WHITE. L. jr. *Historické kořeny ekologické krize*, s. 770-771.

³⁵² Srov. KELLER. J. *Sociologie a ekologie*, s. 116-117.

³⁵³ Srov. DROZENOVÁ. W. *Země je plna tvých tvorů: tři studie o vztahu křesťanství k přírodě*, s. 20.

³⁵⁴ Srov. SMOLÍKOVÁ. D. *Příroda na kříži*. [online].

³⁵⁵ Srov. DROZENOVÁ. W. *Země je plna tvých tvorů: tři studie o vztahu křesťanství k přírodě*, s. 20.

³⁵⁶ Srov. SMOLÍKOVÁ. D. *Příroda na kříži*. [online].

Většina autorů zabývajících se tématem hodnotových kořenů ekologické krize v souvislosti s křesťanským učením se soustřeďuje na rozbor biblických textů. Taková analýza, podle Librové, však nepřináší jednoznačný obraz. Nejčastěji bývá poukazováno na 26.-28. verš 1. kapitoly Genesis „*I řekl Bůh: Učiňme člověka, aby byl naším obrazem, podle naší podoby. Ať lidé panují nad mořskými rybami a nad nebeským ptactvem, nad zvířaty a nad celou zemí i nad každým plazem, plazícím se po zemi.*“ Židovsko-křesťanský princip dominance člověka nad přírodou je odvozován z těchto slov a z další přímé výzvy k podmanění země. Zastánci křesťanství jsou přesvědčeni, že citovaný oddíl není pokynem k bezohlednému využívání přírody, nýbrž příkazem k jejímu moudrému spravování.³⁵⁷ „Podmanit“ nedává právo ničit, nýbrž povinnost o stvoření pečovat. Člověk je ustanoven správcem, který má učinit zemi „podřízenou“ a „poddajnou“ a tím také obyvatelnou a plodnou. Je tedy za celou Zemi odpovědný, za všechno živé i neživé, a ze svých činů se zodpovídá Bohu. Příroda má svou samostatnou, od člověka neodvozenou hodnotu, neboť byla stvořena nezávisle na něm a je božím dílem stejně jako člověk.³⁵⁸ O nutnosti přijetí odpovědnosti hovoří i Kohák. Podle jeho přesvědčení nelze hledat skutečný kořen ekologické krize pouze v jediné příčině, tedy ani v křesťanské představě lidské nadřazenosti. Kohák hlavní problém spatřuje v odcizení svobody odpovědnosti. Člověk sám musí volit: vědomě doplnit svoji volbu svobody odpovídající volbou odpovědnosti.³⁵⁹ Heller v konceptu správcovství radikálně formuluje úkol člověka, jakožto správce přírody, jako úkol oběti. Člověk má všem tvorům zpodobňovat láskyplného a obětujícího se Boha. V této úloze je zapotřebí ochrana i osobní nasazení ochránitele vůči zlu a násilí.³⁶⁰ Moltmann přichází s tvrzením, že ekologická moudrost Bible spočívá v zákonodárství, které se vztahuje k šabatě, „svátku stvoření“. Pokud člověk chápe Stvořitele, jeho dílo a cíl trojičně, pak přebývá Stvořitel skrze svého Ducha ve svém stvoření jako celku, v každém jednotlivém tvorů a udržuje ho mocí svého Ducha pohromadě a při životě.³⁶¹ Šabat znamená Boží klid, v němž všichni lidé, zvířata, rostliny, skály, nebe i Země

³⁵⁷ Srov. LIBROVÁ. H. *Pestří a zelení: kapitoly o dobrovolné skromnosti*, s. 26-27.

³⁵⁸ Srov. MOLDAN. B. *Podmaněná planeta*, s. 292.

³⁵⁹ Srov. KOHÁK. E. *Filosofická ekologie po dvaceti letech*, in *Závod s časem: texty z morální ekologie*, s. 18.

³⁶⁰ Tamtéž s. 36-37.

³⁶¹ Srov. MOLTSMANN. J. *Bůh ve stvoření*, s. 6, 8.

nacházejí svůj pokoj a v němž je přítomen sám Bůh. Moltmann poukazuje na znepokojující změnu hodnot. Ignorací šabaty se Bůh stává jen tvořivým Bohem a člověk, aby se mu stal podobným, se snaží stát také tvořivým. Extrémem takového postoje je „homo faber“ – „člověk tvůrce“, jenž se definuje pouze svou silou, mocí a výkonem a jenž roztáčí kolotoč výroby, spotřeby a růstu. Smysl člověka však spočívá v Bohu, byl stvořen pro šabat.³⁶²

4.3 Novodobý pohled křesťanství na otázku ochrany přírody

V roce 1991 vyjádřil křesťanské stanovisko papež Jan Pavel II. v encyklice *Centesimus annus*. Kromě znepokojivého problému konzumerismu zmiňuje i otázku ekologie, která s tím těsně souvisí. Člověk, který je v zajetí touhy po majetku a po požitku, nedisciplinovaným způsobem spotřebovává zdroje i Zemi samu. Neuvážlivé ničení přirozeného životního prostředí se zakládá na dnes značně rozšířeném antropocentrickém omylu. Místo toho, aby člověk plnil svůj úkol spolupracovníka Božího na tvořivém díle, staví se na místo Boha a vyvolává tím nakonec vzpouru přírody, která je tím více tyranizována než spravována.³⁶³ Kindl, který se zabýval analýzou čtyř encyklik Jana Pavla II. z environmentálního hlediska, mu vyčítá přílišný antropocentrismus a absenci hlubší reflexe ekologické problematiky. Uznává však, že papežova nauka je dobrým základem, na kterém mohou věřící katolické církve založit svou hodnotovou orientaci.³⁶⁴

V roce 2009 se otázce ochrany životního prostředí v encyklice *Caritas in veritate* věnuje Benedikt XVI.³⁶⁵ Upozorňuje na povinnosti, které vyplývají ze vztahu člověka k životnímu prostředí, které Bůh daroval všem a jeho užívání pro nás představuje odpovědnost vůči chudým, vůči budoucím generacím i celému lidstvu. (*Caritas in veritate*, čl. 48). Člověku je dovoleno uplatňovat odpovědnou „vládu“ nad přírodou, aby ji chránil, měl z ní užitek a také ji kultivoval, aby mohla důstojně hostit a dávat obživu lidstvu. (*Caritas in veritate*, čl. 50). Papež vybízí společnost k vážnému přehodnocení svého životního stylu, který v mnoha částech světa inklinuje k požitkářství a konzumerismu. „*Způsoby, jakými lidstvo zachází s životním prostředím, závisejí na*

³⁶² Srov. SMOLÍKOVÁ, D. *Příroda na kříži*. [online].

³⁶³ Srov. MOLDAN, B. *Podmaněná planeta*, s. 292.

³⁶⁴ Srov. SMOLÍKOVÁ, D. *Příroda na kříži*. [online].

³⁶⁵ Srov. BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*. [online].

způsobech, jakými zacházejí sami se sebou, a naopak.“ Vyjadřuje nutnost změny mentality, která by vedla k novým stylům života, v nichž by určujícími prvky při rozhodování o spotřebě, šetření a investicích bylo hledání pravdy, krásy, dobra a spojení s ostatními v zájmu společného růstu, neboť přírodní úpadek je úzce spjat s kulturou. (*Caritas in veritate*, čl. 51). Na druhou stranu si papež uvědomuje kladné stránky rozvoje. „*Rozvoj byl a nadále je pozitivním faktorem, který vymanil z bídy miliardy lidí a v poslední době dal mnoha zemím možnost stát se účinnými aktéry mezinárodní politiky.*“ (*Caritas in veritate*, čl. 21). Upozorňuje však, že pravému rozvoji odporuje, je-li příroda pokládána za důležitější než samotná lidská osoba, neboť ze samotné přírody se nemůže odvodit spása člověka. Takový přístup zavádí novopohanské postoje či nový panteismus. (*Caritas in veritate*, čl. 48). Pokračuje, že rozvoj upadá, dospěje-li lidstvo k názoru, že může znovu-vytvářet samo sebe pomocí „divů“ technologie. I ekonomický rozvoj se může stát škodlivým, pokud se svěří „divům“ finančnictví, aby podporoval nepřírozený a konzumní růst. Za tímto účelem je třeba, aby člověk rozpoznal velké normy mravního zákona, který Bůh vepsal do jeho srdce. (*Caritas in veritate*, čl. 68). „*Zatímco chudí celého světa stále klepou na brány blahobytu, bohatý svět riskuje, že už neuslyší toto klepání na svou bránu, protože jeho svědomí je dnes neschopné rozpoznat, co je lidské.*“ (*Caritas in veritate*, čl. 75). Benedikt XVI. souhlasí s výrokem Jana Pavla II., že „*globalizace a priori není ani dobrá, ani špatná. Bude tím, co z ní lidé učiní.*“ Doplnuje, že vhodně pojaté a řízené procesy globalizace jsou možností velké redistribuce bohatství na celoplanetární úrovni. Pokud budou řízeny špatně, mohou naopak vést k růstu chudoby, nerovnosti a k celosvětové krizi. (*Caritas in veritate*, čl. 42).

Mezřický připomíná, že první signály ekologické krize začaly být diskutovány koncem šedesátých let. Otázky životního prostředí se tedy tématem pro křesťanskou církev staly až s třicetiletým zpožděním.³⁶⁶

4.4 Křesťanství jako možná cesta vedoucí z ekologické krize

White tvrdí, že pokud jsou kořeny naší ekologické krize v náboženství, musíme v něm hledat i lék. Překonáním krize není možné jen aplikováním „více“ vědy

³⁶⁶ Srov. PAPOUŠEK. P. *Hovory o ekologii*, s. 118.

a techniky, musí dojít ke změně postoje, z něhož naše chování vůči přírodě pramení. Dokud neodmítneme „křesťanský axiom“, že příroda nemá jiný důvod, než aby sloužila člověku, překonání krize není možné.³⁶⁷ White vyzývá, abychom při hledání možností a řešení ekologické krize hledali inspiraci u svatého Františka z Assisi³⁶⁸, který se snažil ve 13. století myšlenku neomezeného panování člověka nad stvořením nahradit myšlenkou rovnosti všech stvořených bytostí. Hluboce náboženský a přitom heretický smysl pro duchovní svébytnost všech částí přírody, který navrhoval František z Assisi nám, podle Whitea, může ukázat směr.³⁶⁹ Podobnou možností je i koncept správcovství (viz předchozí kapitola). Librová připomíná potřebu spojení se ekologicky interesované teologie s ekologií, aby docházelo k důslednějšímu uvažování, hledání kritérií a zamýšlení se nad vzdálenými důsledky onoho správcování.³⁷⁰ Drozenová zastává názor, že globální ekologická krize představuje pro křesťany výzvu, aby se postavili na stranu přírody proti špatné kultuře. To neznamená popření kultury, ale její transformace do podoby, která by lépe odpovídala potřebám doby. Hodnoty jako dobrovolná skromnost a láska k přírodě mezi potřebné součásti kultury nepochybně patří. To však nevyžaduje, podle Drozenové, ani tak změnu zásad křesťanské etiky, jako spíše porozumění současné době.³⁷¹

³⁶⁷ Srov. DROZENOVÁ. W. *Země je plna tvých tvorů: tři studie o vztahu křesťanství k přírodě*, s. 25.

³⁶⁸ White navrhl Františka z Assisi za patrona ekologů. Jeho výzvě vyšel vstříc papež Jan Pavel II. v roce 1980, kdy byl František z Assisi za patrona ekologů oficiálně prohlášen. Srov. WHITE. L. jr. *Historické kořeny ekologické krize*, s. 775.

³⁶⁹ Srov. WHITE. L. jr. *Historické kořeny ekologické krize*, s. 774-775.

³⁷⁰ Srov. LIBROVÁ. H. *Pestří a zelení: kapitoly o dobrovolné skromnosti*, s. 36.

³⁷¹ Srov. DROZENOVÁ. W. *Země je plna tvých tvorů: tři studie o vztahu křesťanství k přírodě*, s. 103.

ZÁVĚR

Cílem diplomové práce byl rozbor vybraných témat, ke kterým se vyjadřuje hlubinná ekologie, a jsou zároveň předmětem diskuze, která byla nastolena v důsledku hrozící ekologické katastrofy. Snahou autorky bylo nacházet ve zvolených tématech etické a sociální dimenze a hledat jejich role v navrhovaných řešeních ekologických problémů.

První vybranou tezí byla otázka přelidnění, ke které se kriticky vyjadřuje hlubinná ekologie a požaduje stabilizaci počtu lidí na Zemi. S faktem, že přelidnění je jedním z hlavních činitelů ekologické krize, se ztotožňuje většina autorů zabývajících se touto problematikou. Tento jev je spojován s hrozbou hladomorů, neudržitelnou spotřebou přírodních zdrojů a produkcí odpadů lidí žijících v rozvinutých zemích. Librová konstatuje, že poznání příčin neznamená záruku řešení. Bezmoc je nápadná především v demografické situaci lidstva, přesněji v rozvojových zemích, kde se již několik desetiletí realizují programy snížení porodnosti, avšak s nevalným výsledkem. Pokusy o omezení demografického růstu narážejí na eticky pochybená direktivní opatření.³⁷²

Ekonomický růst, který je druhou vybranou tezí – kritizovanou zastánci hlubinné ekologie, je dnes považován za klíčový politický cíl a nejdůležitější faktor země.³⁷³ Hospodářský růst, který je spojen s hluboce zakořeněnou ideologií produkce a spotřeby, se stává terčem kritiky s odůvodněním jeho neudržitelnosti. Mezi autory nepanuje shoda, zdali má ekonomický růst pozitivní či negativní vliv na stav životního prostředí a zdali je nezbytným předpokladem pro vylepšení situace chudých lidí v celosvětovém měřítku.

Požadavek decentralizace, s kterým se ztotožňuje učení hlubinné ekologie, zahrnuje decentralizaci osídlení, ekonomickou decentralizaci, decentralizaci politické moci a institucí a decentralizaci energetických zdrojů. Otázka decentralizace je spojena s otázkou, zdali má pozitivní či negativní vliv na rozvoj v chudých zemích (mezinárodní obchod), zdali působí ekologicky blahodárně či zdali je řešením alternativní či intenzivní zemědělství. Častým argumentem je nereálnost decentralizace ve velkém měřítku vzhledem k počtu lidí na Zemi a nedostatečně nastíněný obrys

³⁷² Srov. LIBROVÁ, H. *Pestří a zelení: kapitoly o dobrovolné skromnosti*, s. 9.

³⁷³ Srov. SAMUELSON, P. A., NORDHAUS W. D. *Ekonomie*, s. 561.

takové společnosti, včetně plánu, jak k ní dospět.³⁷⁴ Většina autorů, včetně zastánců hlubinné ekologie, se shodne na tom, že pro řešení ekologických problémů je zapotřebí přijetí globálních opatření.

Častým tématem, které je považováno za východisko globální krize, je vize dobrovolné skromnosti. Tato vize je spojena se změnou hodnot a s vědomým snižováním potřeb. Dobrovolná skromnost vychází z přesvědčení o neudržitelnosti spotřeby lidí v rozvinutých zemích. Argumentem, vystupujícím proti této tezi, je nepravděpodobnost dobrovolné změny spotřebních vzorců lidí ve větším měřítku. Hovoří se o potřebnosti podpory takového způsobu života legislativní cestou. Kritici varují, že snaha o prosazení dobrovolné skromnosti by se nevyhnula násilí. Librová vyjadřuje skepsi v možnosti řešení ekologické krize cestou dobrovolné skromnosti, přesto je přesvědčená, že hodnota přírody je tak veliká, že má význam každý krok, který prodlužuje její prosperitu a oddaluje zánik každého organismu.³⁷⁵

Redukce biodiverzity, jejíž důležitost je dnes uznaná jak hlubinnou ekologií tak většinou států, neboť se stala předmětem pozornosti na úrovni mezinárodních jednání, představuje jeden z největších globálních ekologických problémů.³⁷⁶ V souvislosti s biodiverzitou bývá poukazováno na fakt, že bohaté státy využívají přírodní zdroje z rozvojových oblastí a na potřebu pomáhat těmto oblastem nejenom finančními prostředky. Setkáme se s názorem, že stav biodiverzity je ohrožen především z ekonomických příčin, proto i řešení by měla respektovat základní principy ekonomie.³⁷⁷ Kritické názory varují před možností, kdy se diskuze o biodiverzitě stává politickou zbraní.

Hlubinně ekologické hnutí předkládá nutnost změny převládajících základních hodnot, která by vedla ke změně přístupu k výše uvedeným tezím a měla by pozitivní vliv na kvalitu života lidí a na řešení ekologické krize. Hlubinná ekologie vyzývá každého jedince k vypracování vlastních norem a hodnot tak, aby odpovídaly novým postojům, které vychází z uvědomění si ekologických problémů.³⁷⁸ Tato výzva souvisí s nutností přijetí odpovědnosti, o které hovoří Heller, Jonas či Kohák. Odcizení této

³⁷⁴ Srov. KELLER. J. *Sociologie a ekologie*, s. 130.

³⁷⁵ Srov. PAPOUŠEK. J. *Hovory o ekologii*, s. 171.

³⁷⁶ Srov. MOLDAN. B. *Podmaněná planeta*, s. 243.

³⁷⁷ Srov. STEJSKAL. V. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*, s. 44.

³⁷⁸ Srov. NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*, s. 71-72.

odpovědnosti, která je „rubem“ lidské svobody, bývá považováno za příčinu ekologické krize.³⁷⁹ Přijetí odpovědnosti předchází uvědomění si následků postojů a chování člověka. Hlubinná ekologie vyjadřuje potřebu tohoto uvědomění z antropocentrického hlediska, neboť chování lidí ve vyspělých státech má a bude mít vliv a dopad na život lidí v rozvojových zemích a na život lidí budoucích generací, který je v důsledku ekologické krize ohrožen. Z biocentrického hlediska pak hlubinná ekologie vyzývá k ochraně přírody založené na přiznání jí vnitřní hodnoty bez ohledu na potřeby člověka. Obě pozice vedou ke stejnému cíli, k zachování lidského i mimolidského života na Zemi, které se bez změny lidských hodnot a jednání neobejde.

Křesťanská nauka, jež bývá některými kritiky považována za nositele odpovědnosti za současnou ekologickou krizi, si uvědomuje současné ekologické problémy a výzvy. Nabádá lidstvo k uměřenému a skromnému životnímu stylu, zároveň však podporuje přiměřený ekonomický rozvoj, zejména v chudých zemích a zcela odmítá tezi, že by příroda mohla být stejně, ne-li více, důležitá než člověk a lidský život. Z tohoto důvodu odmítá koncepce, pro jejich novopohanské rysy a upřednostňování přírody před člověkem, které nejsou postaveny na antropocentrickém základě. V současné době se setkáme s výzvami, které volají po konceptu správcovství, který by byl výsledkem spojení ekologicky interesované teologie s ekologií.

³⁷⁹ Srov. KOHÁK, E. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*, s. 18-19.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

BINKA. B. *Analýza hlubinné ekologie*. 1. vyd. Brno. nakl. MU Brno, 2008. 200 s. ISBN-13: 978-80-210-4548-4

Biologická rozmanitost na Zemi: stav a perspektivy. 1. vyd. Praha Scientia, 2004. 261 s. ISBN 80-7183-331-2 : 1096.00

BOHATÁ. M., et al. *Úvod do hospodářské etiky*, 1. vyd. Praha: CODEX Bohemia, 1997. 188 s. ISBN 80-85963-40-X: 349.00

BŘEZINA. I. *Zelená apokalypsa*, 1. vyd. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2009. 435 s. ISBN 978-80-86547-76-3

DESJARDINS. J. R. *Enviromental Ethics*. 1.vyd. California: Wadsworth Publishing Company, 1992. 272 s. ISBN 0-534-20046-X

DEVALL. B., SESSIONS. G. *Hlboká ekológia*. 1. vyd. Tulčák: ABIES, 1997. 336 s. ISBN 80-88699-12-6

DIAMOND. J. *Kolaps: proč společnosti zanikají a přežívají*. 1. vyd. Praha: Academia, 2008. 751 s. ISBN 978-80-200-1589-1

DROZENOVÁ. W. *Země je plna tvých tvorů: tři studie o vztahu křesťanství k přírodě*, 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005, 108 s. ISBN 80-246-0984-3

FOLTÝN. V., JENÍČEK. V. *Globální problémy a světová ekonomika*, 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. 269 s. ISBN 80-7179-795-2

FROMM. E. *Budete jako bohové: radikální interpretace Starého zákona a jeho tradice*, 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1993. 181 s. ISBN 80-7106-075-5

FROMM. E. *Mít nebo být?*, 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1992. 169 s. ISBN 80-206-0181-3

HEYWOOD. A. *Politické ideologie*. 1.vyd. Praha: Victoria Publishing, 1994. 293 s. ISBN 80-85865-10-6

JAHN. M. et al. *Strategie hospodářského růstu České republiky 2005-2013: shrnutí: cesta k prosperitě*. Praha: Úřad vlády ČR, 2005. 28 s. ISBN 80-86734-84-6

JEMELKA. P. *Bioetika*. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 68 s. ISBN 978-80-210-4626-9

JONAS. H. *Princip odpovědnosti*, 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1997. 318 s. ISBN 80-7113-058-3

KELLER. J. *Až na dno blahobytu*. 3. vyd. Praha: Earth Save, 2005. 132 s. ISBN 80-903085-7-0

KELLER. J. *Sociologie a ekologie*, 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. 232 s. ISBN 80-85850-42-7

KIRSCHNER. J. et al. *Biologická rozmanitost: národní hodnocení pro rozvoj kapacit potřebných v České republice pro plnění závazků plynoucích z úmluv z Ria*, Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2006. 112 s. ISBN 80-7212-390-4

KLAUS. V. *Mezi minulostí a budoucností: filozofické a humanologické úvahy a eseje*, 1. vyd. Praha: Svoboda, 1996. 390 s. ISBN 80-205-0512-1

KLAUS. V. *Modrá planeta v ohrožení (sborník nových textů o globálním oteplování)*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2009. 227 s. ISBN 978-80-7363-277-9

KOHÁK. E., et al. *Závod s časem: texty z morální ekologie*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo životního prostředí České republiky: TORST, 1996. 228 s. ISBN 80-85639-70-X

KOHÁK. E. *Zelená svatozář: kapitoly z ekologické etiky*. 2. přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2002. 203 s. ISBN 80-85850-86-9

KUBÍČEK. J. et al. *Hospodářská politika*. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. 302 s. ISBN 80-86898-99-7

LEOPOLD. A. *Obrázky z Chatrče*. 1.vyd. Tulčák: ABIES, 1995. 269 s. ISBN 80-88699-13-4

LIBROVÁ. H. *Pestří a zelení: kapitoly o dobrovolné skromnosti*, 1. vyd. Brno: Veronica: Hnutí Duha, 1994. 218 s. ISBN 80-85368-18-8

LIBROVÁ. H. *Vlažní a váhaví: kapitoly o ekologickém luxusu*. 1. vyd. Brno: nakl. Doplněk, 2003. 313 s. ISBN 80-7239-149-6

LOMBORG. B.: *Skeptický ekolog: Jaký je skutečný stav světa?*. 1. vyd. Praha: Dokořán: Liberální institut, 2006, 587 s. ISBN 80-7363-059-1

MÁCHAL. A. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*. Brno: Rezekvítek Brno ve spolupráci s Lipkou – Domem ekologické výchovy, 2000. 205 s. ISBN 80-902954-0-1

MISHAN. E. J. *Spor o ekonomický růst*. 1. vyd. Praha: SLON, 1994. 197 s. ISBN 80-901424-3-5

MOLDAN. B. *Podmaněná planeta*, 1. vyd. Praha: Karolinum, 2009. 419 s. ISBN 978-80-246-1580-6

MOLDAN. B. *(Ne)udržitelný rozvoj: ekologie hrozba i naděje*, 2. vyd. Praha: Karolinum, 2003. 141 s. ISBN 80-246-0769-7

MOLTMANN. J. *Bůh ve stvoření: ekologická nauka o stvoření*, 1. vyd. Brno: Vyšehrad, 1999. 287 s. ISBN 80-7021-233-0

NAESS. A. *Ekologie, pospolitost a životní styl*. 1.vyd. Tulčák: ABIES, 1993. ISBN 80-88699-09-6

ONDOK. J. P. *Člověk a příroda: hledání etického vztahu*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. 110 s. ISBN 80-7192-239-0

PAPOUŠEK. J. *Hovory o ekologii*. 1. vyd. Praha: Portál 2000. 184 s. ISBN 80-7178-483-4

PRIMACK. R. B. et al. *Biologické principy ochrany přírody*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 349 s. ISBN 80-7178-552-0: 395.00

ROUDNÁ. M. *Biologická rozmanitost a otázky biologické bezpečnosti*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2003. 66 s. ISBN 80-7212-275-4

SAMUELSON. P. A., NORDHAUS W. D. *Ekonomie*, 2. vyd. Praha: Svoboda, 1995. 1011 s. ISBN 80-205-0494-X

SCHUMACHER. E. F. *Malé je milé aneb, ekonomie, která by počítala i s člověkem*, 1. vyd. Brno: Doplněk, 2000. 284 s. ISBN 80-7239-035-X

SIMON. J. *Největší bohatsví*. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. 666 s. ISBN 80-7325-082-9

SMITH. F. L. *Trh a příroda*, 1. vyd. Praha: Občanský institut, 1994. 13 s. ISBN neuvedeno

STEJSKAL. V. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*, 1. vyd. Praha: Linde, 2006. 591 s. ISBN 80-7201-609-1

TOMEK. V. *Změnit tento šílený svět! Murray Bookchin*. 1. vyd. Praha. Manibus Propriis, 2008. 233 s. ISBN 978-80-254-1183-4

VANĚK. J. *Principy obecné, ekonomické a informační etiky*, 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. 246 s. ISBN 80-86861-54-6

VOŠTA. M. *Populační trendy v procesu globalizace světového hospodářství*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2000. 30 s. ISBN 80-245-0046-9

ZEMAN. J. *Ekonomické základy trvale udržitelného rozvoje*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. 171 s. ISBN 80-244-0420-6

Internetové zdroje:

BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*. [online]. Radio Vatikana (Česká sekce Vatikánského rozhlasu). 2009. [cit. 7.2.2011]. Dostupné z WWW: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=11492>

BINKA. B. *Rozporuplný Arne Naess – několik poznámek k zakladateli hlubinné ekologie I*. [online]. Envigogika 2007 [cit. 13.4.2010]. roč. 2 , č. 2. Dostupné na WWW: <http://envigogika.cuni.cz/index.php/cs/texty/20072/120-rozporuplny-arne-naess-nkolik-poznamek-k-zakladateli-hlubinne-ekologie-i>

Biologická rozmanitost. [online]. Evropská agentura pro životní prostředí. [cit. 14.2.2011].

Dostupné z WWW: <http://www.eea.europa.eu/cs/themes/biodiversity/about-biodiversity>

BŘEZINA. I. „*Lhář dostal Nobelovu cenu míru...*“ (*Rozhovor s ekologem Ivanem Březinou*). [online]. Revue Politika. 2009. čís. 7, [cit. 9.1.2011]. Dostupné na WWW: <http://www.cdk.cz/rp/clanky/364/lhar-dostal-nobelovu-cenu-miru/>

BŘEZOVÁ. K. *Do biodiverzity se vyplatí investovat*. [online]. Blog.iDNES. [cit. 16.2.2011]. Dostupné na WWW: <http://brezova.blog.idnes.cz/c/170317/Do-biodiverzity-se-vyplati-investovat.html>

CÍLEK. V. *Gáia po dvaceti letech*. [online]. Časopis Vesmír. č. 2, [cit. 14.2.2011]. Dostupné na WWW: <http://www.vesmir.cz/clanky/clanek/id/3253>

Church of Euthanasia (The Official Website). [online]. [cit. 15.10.2010]. Dostupné na WWW: <http://www.churchofeuthanasia.org/>

DESTREE.A. *Boj s hladem: Kde začít?*. [online]. Glopolis (Prague global policy institute) 2009 [cit. 13.10.2010]. Dostupné na WWW: http://www.glopolis.org/index.php?option=com_content&task=view&id=326&Itemid=14

Dvacítkou zemí zmítá dlouhodobá potravinová krize. [online]. Česká televize 2010. [cit. 13.10.2010]. Dostupné na WWW: <http://www.ct24.cz/ekonomika/103439-dvacitkou-zemi-zmita-dlouhodobopotravinova-krize/>

Ekofeminismus. [online]. Brno. NESEHNUTÍ (NEzávislé Sociálně Ekologické HNUTÍ). [cit. 3.12.2009]. Dostupné na WWW: <http://nesehnuti.cz/publikace/fem.html>

Enviromental Ethics. [online], Stanford. Encyclopedia of Philosophy, 2002-2008, posl. úpravy 3.1.2008 [cit. 27.11.2009]. Dostupné na WWW: <http://plato.stanford.edu/entries/ethics-environmental/>

FOX. W. *Arne Naess: A Biographical Sketch*. [online]. *The Trumpeter*. 1992, roč. 9, č. 2, [cit. 13. 4. 2010]. Dostupné z WWW:

<http://trumpeter.athabasca.ca/index.php/trumpet/article/view/426/697>

HAMPL. M. *Populační vývoj světa. Katastrofa, nebo součást globální transformace?* [online]. Časopis Vesmír. 1999. čís. 3. [cit. 9.1.2011]. Dostupné na WWW: <http://www.vesmir.cz/clanky/clanek/id/764>

JOHANISOVÁ. N. *E. F. Schumacher: ekonomie, jakoby na lidech záleželo.* [online]. Sedmá generace (společensko-ekologický časopis). 2008. čís. 3, [cit. 28. 2. 2011]. Dostupné z WWW: <http://www.sedmagerace.cz/index.php?art=clanek&id=345>

KELLER. J., et al. *Vize rozvoje České republiky do roku 2015.* [online]. Centrum pro sociální a ekonomické strategie. Univerzita Karlova v Praze. 2000. [cit. 11.12.2010]. Dostupné na WWW: <http://ceses.cuni.cz/CESES-34-version1-vize2015.pdf>

KLAUS. V. *Česko na tom není jako Čína, ale růst bude slušný.* [online]. iHNed.cz (online zprávy hospodářských novin). 2010. [cit. 6. 12. 2010]. Dostupné z WWW: <http://ekonomika.ihned.cz/c1-46554580-cesko-na-tom-neni-jako-cina-ale-rust-bude-slusny-rekl-klaus-v-usa>

KLAUS. V. *Jsem holubičí povaha (rozhovor VK pro EU).* [online]. 2002 [cit. 6. 12. 2010]. Dostupné z WWW: <http://www.klaus.cz/clanky/1395>

KLAUS. V. *O ekologii, ekologismu a životním prostředí.* [online]. Články a eseje. 2002 [cit. 12. 12. 2010]. Dostupné z WWW: <http://www.klaus.cz/clanky/1196>

KLAUS. V. *Pochybné postoje západních zemí vůči rozvojevému světu.* [online]. Ekonomické texty. 2006 [cit. 12. 12. 2010]. Dostupné z WWW: <http://www.klaus.cz/clanky/374>

KONEČNÝ. M. *Kdo všechno se mýlil o globalizaci.* [online]. Sedmá generace (společensko-ekologický časopis). 2003. čís. 7, [cit. 27. 2. 2011]. Dostupné z WWW: <http://www.sedmagerace.cz/index.php?art=clanek&id=61>

KOUŘIL. V. *K přírodě přistupuji s hlubokou lítostí (Rozhovor s Hanou Librovou)*. [online]. Sedmá generace (společensko-ekologický časopis). 2007. čís. 1, [cit. 9. 1. 2011]. Dostupné z WWW:

<http://www.sedmagerace.cz/index.php?art=clanek&id=278>

KOUŘIL. V. *Kvantitativní ekonomický růst není možný (rozhovor s Ivanem Ryndou)*. [online]. Sedmá generace (společensko-ekologický časopis). 2008. čís. 1, [cit. 12. 12. 2010]. Dostupné z WWW:

<http://www.sedmagerace.cz/index.php?art=clanek&id=316>

KOUŘIL. V., PELIKÁN. V. *Politika není pro Boy Scouty (Rozhovor s Bedřichem Moldanem)*. [online]. Sedmá generace (společensko-ekologický časopis). 2010. čís. 5, [cit. 9. 11. 2011]. Dostupné z WWW:

<http://www.sedmagerace.cz/index.php?art=clanek&id=670>

KUKLIŠ. L. *Gaia: Pomsta planety Gaia*. [online]. Gnosis9.net. [cit. 14. 2. 2011]. Dostupné z WWW: <http://gnosis9.net/view.php?cisloclanku=2006010014>

KVAPIL. M. *Co je permakultura?*. [online]. Zelený čaroděj. 2008. [cit. 14. 2. 2011]. Dostupné z WWW: <http://www.zelenycarodej.cz/index.php>

KVAPIL. M. *Permakultura v mlhách?*. [online]. Energy Bulletin. 2009 [cit. 1. 3. 2011]. Dostupné z WWW: <http://www.energybulletin.cz/?q=clanek/permakultura-v-mlhach>

LAVIČKA. V. *Brusel má strategii. Pomůže to Evropě*. [online]. Hospodářské noviny. 17.3.2010 [cit. 1.12.2010]. Dostupné na WWW:

<http://hn.ihned.cz/c1-41414390-brusel-ma-strategii-pomuze-to-evrope>

LIBROVÁ. H. *Decentralizace osídlení – vize a realita*. [online]. Sociologický časopis. 1996. roč. 32, č. 3, [cit. 27. 2. 2011]. Dostupné z WWW: <http://sreview.soc.cas.cz/cs/issue/94-sociologicky-casopis-3-1996>

LIBROVÁ. H. *Způsob života oddalující kalamitu. O schopnosti kulturní autolimitace.* [online]. Vesmír. 1995. č. 12, [cit. 3. 1. 2011]. Dostupné z WWW:
<http://www.vesmir.cz/clanky/clanek/id/5252>

MERHAUT. B. *Dobrovolná skromnost.* [online]. Baraka. č. 0, [cit. 6.1.2011]. Dostupné na WWW: http://www.baraka.cz/Baraka/b_0/b_0_dobrovolna_skromnost.html

MERHAUT. B. *Spiritualita a její postmoderní náhražky.* [online]. Revue Prostor. 1998. č. 39-40, [cit. 6.1.2011]. Dostupné na WWW:
<http://revueprostor.cz/index2.php?menu=archiv&aid=526&vid=39>

METZNER. R. Rozštěp ducha a přírody v evropském vědomí [online]. GLOBAL 21. 2006. [cit. 31.1.2011]. Dostupné z WWW:
http://global21.cz/vyhybka.php?str=metzner_rozstep&obor=prir

NAESS. A. *Accelerating Population Pressure or Overpopulation?.* [online]. The Trumpeter. 1997, roč. 21, č. 1, [cit. 13. 9. 2010]. Dostupné z WWW:
<http://trumpeter.athabascau.ca/index.php/trumpet/article/view/46/41>

NAESS. A. *The Age of Ecology: Self-Organization in Liberal Modernity and Ecology.* [online]. The Trumpeter. 1993. roč. 10, č. 3, [cit. 22. 11. 2010]. Dostupné z WWW:
<http://trumpeter.athabascau.ca/index.php/trumpet/article/view/380/604>

NAESS. A. *The Basics of Deep Ecology.* [online]. The Trumpeter. 2005. roč. 21, č. 1, [cit. 27. 2. 2011]. Dostupné z WWW:
<http://trumpeter.athabascau.ca/index.php/trumpet/article/view/44/39>

NAESS. A. *The Shallow and the Deep, Long-Range Ecology Movement: A Summary.* [online]. Springer Netherlands, 2005 [cit. 13. 04. 2010]. Dostupné z WWW:
<http://www.springerlink.com/content/n24807542t04g128/fulltext.pdf>

NAESS. A. *What Kind of Democracy?*. [online]. The Trumpeter. 2005. roč. 21, č. 5, [cit. 22. 11. 2010]. Dostupné z WWW:

<http://trumpeter.athabasca.ca/index.php/trumpet/search/results>

NOVOTNÝ. R. *Maltus: Nepomáhejme chudým, jinak nastoupí hladomor*. [online]. 2010 [cit. 6. 10. 2010]. Dostupné z WWW:

<http://www.mesec.cz/clanky/malthus-nepomahejme-chudym-jinak-nastoupi-hladomor/>

PÁLENÍK. M. *Zkolabuje i naše civilizace?*. [online]. Přátelé přírody o.p.s. 2009 [cit. 14. 10. 2010]. Dostupné z WWW: <http://www.prateleprirody.cz/clanek-297>

PATOČKA. J. *Colin Hines: Lokalizace čili nástin alternativy ke globalizaci*. [online]. Econnect zpravodajství (informační servis pro NNO). 2000 [cit. 27.2.2011]. Dostupné z WWW: <http://zpravodajstvi.ecn.cz/index.stm?apc=zkvx1--&x=74196>

PARTRIDGE. E. *Enviromental Ethics: An Introduction*. [online]. Riverside.University of Californie. 1980 [cit. 27.11.2009]. Dostupné z WWW: <http://gadfly.igc.org/e-ethics/Intro-ee.htm>

PASOUR. E. J. *Saving the Planet With Pesticides and Plastic: The Enviromental Triumph of High Yield Farming by Dennis T. Avery*. [online]. The Freeman (The Ideas on Liberty). 1996 [cit. 1.3.2011]. Dostupné z WWW:

<http://www.thefreemanonline.org/departments/book-review-saving-the-planet-with-pesticides-and-plastic-the-environmental-triumph-of-high-yield-farming-by-dennis-t-avery/>

PAVELKOVÁ. M. *Filosofické aspekty ekologické etiky*. [online]. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Seznam příspěvků v elektronickém sborníku z konference Otazníky kolem CITES. [cit. 30.11.2009]. Dostupné z WWW: <http://home.zf.jcu.cz/public/departments/kbd/hobby/sbornik/>

PEARCE. F. *Mýtus přelidnění*. [online]. Revue politika. 2010. [cit. 15.10.2010]. Dostupné z WWW: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/1283/mytus-prelidneni>

PLESNÍK. J., VAČKÁŘ. D. *Biodiverzita a fungování ekosystémů*. [online]. Časopis Vesmír. 2005. č. 1. [cit.14.2.2011]. Dostupné z WWW: <http://www.vesmir.cz/clanek/biodiverzita-a-fungovani-ekosystemu>

Přelidnění – zachraňte Zemi, život, rostliny, lidstvo a zvířata. [online]. FIGU (Svobodné zájmové společenství v oblasti duchovních a hraničních věd a ufologických studií). 2010. [cit. 15.10.2010]. Dostupné z WWW: <http://cz.figu.org/news/prelidneni-zachrante-zemi-zivot-rostliny-lidstvo-a-zvirata/>

RÁZGOVÁ. E. *Ekologická stopa. Velikost „pastviny“ potřebné k užití ekonomiky*. [online]. Časopis Vesmír. 1995. č. 12. [cit. 3.1.2011]. Dostupné z WWW: <http://www.vesmir.cz/clanky/clanek/id/1006>

REMEŠ. P. *Church of Euthanasia*. [online]. ChristNet. 2007. [cit. 15.10.2010]. Dostupné z WWW: <http://www.christnet.cz/diskuse/prispevek.asp?zobraz=243838>

ŘÍHA. M. *Přelidnění: Hrozí Zemi další katastrofa?*. [online]. Časopis Epocha. 2007. [cit. 19.10.2010]. Dostupné z WWW: <http://www.trivis.info/rservice.php?akce=tisk&cislocclanku=2008010102>

SHUMAN. M. *An Interview with Michael Shuman: if we're serious about localisation, „all of us have to go to business school“*. [online]. Energy Bulletin. 2011. [cit. 28. 2. 2011]. Dostupné z WWW: <http://energybulletin.net/stories/2011-02-14/interview-michael-shuman-if-we%E2%80%99re-serious-about-localisation-%E2%80%9Ccall-us-have-go-busi>

SHUMAN. M. *Localization is way to redefine globalisation*. [online]. The cap Times. 2011. [cit. 28. 2. 2011]. Dostupné z WWW: http://host.madison.com/ct/news/opinion/column/guest/article_02d13201-bb85-5717-89fc-8b3c24467098.html

SMOLÍKOVÁ, D. *Příroda na kříži* [online]. Sedmá generace (společensko-ekologický časopis). 2007. čís. 2, [cit. 1. 2. 2011]. Dostupné z WWW: <http://www.sedmagenerace.cz/index.php?art=clanek&id=286>

STEJSKAL, J. *Nad'a Johanisová: Ekonomický růst je vážný problém*. [online]. Ekolist.cz, 2005 [cit. 27.2.2011]. Dostupné na WWW: <http://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/nada-johanisova-ekonomicky-rust-je-vazny-problem>

STROPNICKÝ, M. *Revolučnost dobrovolné skromnosti*. [online]. Internetové stránky Matěje Stropnického. 2009. [cit. 9.1.2011]. Dostupné z WWW: <http://www.matejstropnicky.cz/me-clanky-jinde/denik-pravo/revolucnost-dobrovolne-skromnosti>

ŠLECHTA, O. *Příštích sto let. Předpověď pro 21. století*. [online]. Časopis Revue Politika. 2010. č. 10. [cit. 20.12.2010]. Dostupné z WWW: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/1361/pristich-sto-let>

TAJOVSKÝ, L. *Ladislav Tajovský: Svět, ve kterém nechceme žít*. [online]. Hospodářské noviny. 2010. [cit. 6.12.2010]. Dostupné z WWW: <http://hn.ihned.cz/c1-47052320-svet-ve-kterem-nehceme-zit>

URBAN, M. Křesťan – Adventista a ekologický problém? [online]. In *Koinonia (Časopis studentů a studentek teologické semináře v CASD v Sázavě)*. č. 24, 2003 [cit. 27. 11. 2009]. Dostupné z WWW: http://www.tscasd.cz/download/koinonia/24_03ekologie.pdf

U. S. CENSUS BUREAU. *International Data Base (IDB)*. [online]. 2010 [cit. 14.09.2010]. Dostupné z WWW: <http://www.census.gov/ipc/www/idb/worldpop.php>

VAVROUŠEK. J. *Perspektivy lidských hodnot slučitelných s trvale udržitelným způsobem života*. [online]. 1993 [cit. 12.12.2010]. Dostupné z WWW: <http://sustainable.cz/josefvavrousek.htm>

Časopisy:

WHITE. L. jr. *Historické kořeny ekologické krize*, Filosofický časopis, 2000, roč. 48, č. 5, s. 765-779.

NAESS. A.: *Identifikace jako zdroj hlubinných ekologických postojů*. Filosofický časopis, 1993, roč. 41, č. 5-6, s. 1325-1344.

Diplomové práce:

BITTNER. M. *Environmentální verze etického naturalizmu a polemika s nimi*. Diplomová práce. [online]. Brno. Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií, 2008 [cit. 29. 11. 2009]. 56 s. Vedoucí práce B. BINKA. Dostupné na WWW: http://is.muni.cz/th/15440/fss_m/

HOLUB. P. *Obnovitelné zdroje energie, decentralizace a komunitní život*. Diplomová práce. [online]. Brno. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2007. [cit. 28. 2. 2011]. 86 s. Vedoucí práce Ulčák Z. Dostupné na WWW: <http://theses.cz/id/jypcsq?info=1;isslret=Petr%3BHolub%3B;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dholub%20petr%20%26start%3D1>

NOVÁK. A. *Radikální ekologie – komparativní analýza sociální ekologie a ekologie hlubinné*. Diplomová práce. [online]. Praha. Karlova univerzita v Praze. Fakulta humanitních studií. 2006 [cit. 14. 9. 2010]. 103 s. Vedoucí práce I. Rynda. Dostupné na WWW: <http://theses.cz/id/vyzbz?info=1;isslret=sociálních%3B;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dsociální%20ekologie%26start>

PALÁTOVÁ. J. *Křesťanství hluboce ekologické*. Diplomová práce. České Budějovice. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra filosofie a religionistiky, 2002. 71 s. Vedoucí práce J. P. Ondok

ŠAFRÁNEK. R. *Význam rituálu pro hlubinnou ekologii*. Bakalářská práce. [online]. Brno. Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Katedra enviromentálních studií, 2008 [cit. 5. 5. 2010]. 49 s. Vedoucí práce B. Binka. Dostupné na WWW: <http://theses.cz/id/gcnfjs?info=1;isslret=%C5%A0afr%C3%A1nek%3B;zpet=%2Fhledani%2F%3Fsearch%3D%C5%A1afr%C3%A1nek%26start%3D1>

ABSTRAKT

KYSELOVÁ. J. *Etická výzva hlubinné ekologie*. Diplomová práce. České Budějovice. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra teologické a sociální etiky. 2011. Vedoucí práce PhDr. Roman Míčka, Th.D.

Klíčové pojmy: hlubinná ekologie, ekologická etika, přelidnění, ekonomický růst, decentralizace, etika dobrovolné skromnosti, biodiverzita

Hlubinná ekologie je směr ekologické etiky, který usiluje o změnu lidských hodnot a postojů, které by vedly k řešení ekologických problémů. Cílem práce je konfrontovat vybrané teze, k nimž se hlubinná ekologie vyjadřuje (přelidnění, ekonomický růst, decentralizace, etika dobrovolné skromnosti a biodiverzita) s názory jiných autorů a hledání odpovědí na etické a sociální otázky, které jsou s nimi spojeny. Názory na zvolená témata a jejich úlohu v řešení ekologické krize se rozcházejí a nabízejí rozličné pohledy na etické a sociální otázky.

ABSTRACT

Title: ETHICAL CHALLENGE OF DEEP ECOLOGY

Key words: deep ecology, ecological ethics, overpopulation, economic growth, decentralization, ethics of voluntary simplicity, biodiversity

Deep ecology is the field of environmental ethics, which seeks to change human values and attitudes that would lead to the solution to environmental problems. The aim of this thesis is to confront the selected propositions which deep ecology include (overpopulation, economic growth, decentralization, ethics of voluntary simplicity and biodiversity) with views of other authors and to seek answers to the ethical and social issues associated with them. Opinions on the topic and their role in solving the environmental crisis vary and offer a variety of divergent views on ethical and social issues.